

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Ірина Комар

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ

Навчально-методичний посібник

Івано-Франківськ - 2023

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Ірина Комар

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ
УСТАНОВАХ**

Навчально-методичний посібник

Для студентів спеціальності 231 Соціальна робота
ОП Соціальна робота

Івано-Франківськ - 2023

УДК 364.07

C-124

Соціальна робота в пенітенціарних установах: навчально-методичний посібник / уклад. Ірина Комар. Івано-Франківськ, 2023.
124 с.

Рецензенти:

Петришин Р.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Яремчук В.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

І.В.Комар, 2023

ВСТУП

Соціальна робота покликана відігравати важливу роль у розбудові демократичного, громадянського суспільства в Україні. Як нова сфера професійної діяльності соціальна робота переживає період становлення в Україні. Вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду соціальної роботи та професійної підготовки соціальних працівників виявляє потреби у застосуванні нових підходів, використанні інноваційних технологій та розбудові сфери професійної соціальної освіти на основі адаптації передового міжнародного досвіду у цій галузі до сучасних українських економічних, суспільно-політичних та соціокультурних умов. Необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних діяти на рівні вимог міжнародних професійних стандартів у галузі соціальної роботи, зумовлена також контекстом входження України у Європейський та світовий освітній простір.

Соціальна робота в пенітенціарних установах – це професійна комплексна діяльність з надання технологічної соціальної допомоги і підтримки, здійснення соціального захисту засуджених, результатом якої є створення умов для соціально позитивного функціонування та вдосконалення людини, яка скоїла кримінально каране правопорушення.

Дисципліна «Соціальна робота в пенітенціарних установах» вивчається студентами спеціальності 231 «Соціальна робота», освітньої програми «Соціальна робота» на третьому курсі (II семестр).

Дисципліна спрямована на ознайомлення студентів з понятійно-категоріальним апаратом навчальної дисципліни; ознайомлення із установами пенітенціарної системи України; вивчення та аналіз змісту організаційно-адміністративного аспекту діяльності пенітенціарної системи України; вивчення теоретичних засад та особливостей реалізації соціальної роботи в пенітенціарній системі України; з'ясування особливостей застосування соціальних технологій на різних ділянках установ виконання

покарань; аналіз і узагальнення досвіду соціальної роботи з різними категоріями засуджених.

Мета - вивчення теоретичних основ організаційно-адміністративної роботи, особливостей здійснення і відбування покарань в установах пенітенціарної системи України, вивчення теоретичних засад та особливостей реалізації соціальної роботи в пенітенціарній системі України.

В процесі вивчення дисципліни студенти повинні

Знати:

- основні закономірності, принципи та особливості педагогічного процесу в установах виконання покарань;
- прийоми, методи, форми та засоби виховної роботи в установах виконання покарань;
- характеристику основних напрямків виховної роботи з засудженими;
- особливості виховної роботи з різними категоріями засуджених.

Уміти:

- розв'язувати різноманітні педагогічні ситуації, які можуть виникнути в процесі взаємодії з засудженими;
- раціонально та гнучко застосовувати необхідні методи, засоби та форми педагогічного впливу залежно від індивідуальних особливостей засудженого;
- організувати взаємодію з іншими відділами та службами установи виконання покарань, представниками громадськості, родичами засуджених для забезпечення більш якісного педагогічного впливу на засуджених та подальшої їх ресоціалізації.

Компетентності:

Інтегральна - Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що

передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

13. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

Спеціальні:

СК 2. Здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів.

СК 3. Знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення.

СК 5. Здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах.

СК 17. Здатність виявляти і залучати ресурси інших Фахівців, соціальних інститутів, державних та приватних установ та організацій для виконання завдань професійної діяльності

СК 20. Здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах.

СК 22. Здатність оперативно вирішувати нестандартні (кризові) ситуації і вживати заходи, адекватні ситуації в межах своїх повноважень.

Програмні результати навчання:

ПР 1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

ПР 11. Використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин.

ПР 19. Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.

ПР 21. Демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень.

СТРУКТУРА КУРСУ

№	Тема	Результати навчання	Завдання
Модуль 1. Теоретичні та методологічні основи соціальної роботи в пенітенціарних установах			
1.	Тема 1. Пенітенціарна педагогіка та психологія як методологічна основа соціальної роботи в ПУ.	Розуміти, що є предметом вивчення пенітенціарної педагогіки та психології, основні категорії пенітенціарної педагогіки. Розглянути, з якими науками пов'язана пенітенціарна педагогіка. Знати принципи ресоціалізації засуджених. Аналізувати поняття: виправлення, методи перевиховання, методи виховного впливу на засуджених.	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до практичного заняття, вибір завдання, створення презентації за темою завдання.
2	Тема 2. Поняття, особливості, закономірності та принципи педагогічного процесу в кримінально-виконавчих установах.	Аналізувати співвідношення між об'єктом і суб'єктом у педагогічному процесі в кримінально-виконавчих установах. З'ясувати поняття та сутність педагогічного процесу в кримінально-виконавчих установах. Розуміти основні принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань. Взаємозв'язок принципів із закономірностями. Класифікація основних принципів педагогічного процесу в УВП .	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань двох практичних робіт
3	Тема 3. Основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених.	З'ясувати особливості використання в роботі з засудженими методів формування і корекції свідомості особистості. Розглянути особливості використання в роботі з засудженими методів формування і корекції позитивного досвіду поведінки. Аналізувати особливості використання в роботі з засудженими методів додаткової мотивації і стимулювання особистості.	Опрацювання теоретичних питань, виконання завдань семінару
4	Тема 4. Методи вивчення та впливу на особистість	Вивчити нормативні положення, які регулюють впровадження програм диференційованого впливу на засуджених.	Опрацювання теоретичних питань

	засудженого.	Розглянути методика реалізації програм диференційованого впливу на засуджених.	
5	Тема 5. Основні завдання, форми та напрямки соціально-виховної роботи із засудженими.	Вивчити питання організації соціально-виховної роботи з засудженими. Розглянути характеристику основних напрямків виховної роботи з засудженими. Вивчити методика реалізації основних напрямків соціально-виховної роботи з засудженими.	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань семінару
Модуль 2. Організація соціально-виховної роботи з різними категоріями засуджених			
6	Тема 6. Особливості процесу виховання неповнолітніх засуджених.	Аналізувати умови організації виховної роботи з неповнолітніми засудженими. Розуміти соціально-психологічні та вікові особливості неповнолітніх правопорушників. Знати напрямки виховної роботи з неповнолітніми засудженими та технології виховної роботи з неповнолітніми засудженими	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань семінару
7	Тема 7. Особливості процесу виховання засуджених жінок.	Розглянути загальну характеристику процесу відбування покарань засудженими жінками. Кримінально – правова та морально-психологічна характеристика засуджених жінок. Розуміти психологічні особливості засуджених жінок у процесі виховного впливу на них. Обґрунтувати особливості педагогічного впливу на засуджених жінок та форми роботи з засудженими жінками.	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань семінару
8	Тема 8. Основні напрямки та форми загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених до позбавлення волі.	Методика реалізації програми «Освіта» в роботі з неповнолітніми засудженими. Методика реалізації програми «Професія». Форми реалізації програми «Духовне відродження». Залучення засуджених до роботи в програмі «Творчість». Програма «Фізкультура і спорт» як засіб збереження здоров'я засуджених.	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань семінару
9	Тема 9. Організація процесу самовиховання засуджених.	Розуміти поняття про самовиховання та його значення в житті людини. Обґрунтувати роль вихователя в процесі самовиховання засуджених. Розглянути методи та прийоми самовиховання засуджених. Організація процесу самовиховання	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань

		засуджених.	
10	Тема 10. Планування соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі.	Вивчити питання організації соціально-виховної роботи з засудженими. Розглянути характеристику основних напрямків виховної роботи з засудженими. Вивчити методика реалізації основних напрямків соціально-виховної роботи з засудженими.	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань семінару
11	Тема 11. Оцінка ступеня виправлення засуджених до позбавлення волі.	З'ясувати зміст понять «виправлення», «ступінь виправлення», «став на шлях виправлення», «довів своє виправлення», «сумлінна поведінка», «сумлінне ставлення до праці». Розглянути застосування різних видів заохочення: подяки; нагородження похвальною грамотою, подарунком; надання грошової премії, додаткового короткострокового або тривалого побачення; дозволу на одержання додатково посилки або передачі, на додаткову телефонну розмову та ін. Проаналізувати законодавчі положення, які регулюють вплив на визначення ступеня виправлення активності засуджених у соціально-виховних заходах, загальноосвітньому, професійнотехнічному навчанні, участі у роботі самодіяльних організацій.	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань семінару
12	Тема 12. Особливості організації роботи школи підготовки до звільнення.	Обґрунтувати педагогічні аспекти організації курсу підготовки до звільнення. Розглянути основні потреби осіб, які готуються до звільнення, в процесі організації роботи з ними. Знати порядок організації підготовки засуджених до звільнення.	Опрацювання теоретичних питань, виконання письмових завдань семінару

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Модуль 1. Теоретичні та методологічні основи соціальної роботи в пенітенціарних установах

Тема 1. Пенітенціарна педагогіка та психологія як методологічна основа соціальної роботи в пенітенціарних установах

Поняття пенітенціарної педагогіки. Поняття пенітенціарної психології. Предмет, об'єкт, функції та завдання пенітенціарної педагогіки та пенітенціарної психології. Основні напрямки пенітенціарної педагогіки та пенітенціарної психології: теоретичний, практичний, творчий. Зв'язок пенітенціарної педагогіки з іншими науками: пенітенціарною психологією, соціально-виховною роботою із засудженими, кримінально-виконавчим правом тощо. Джерела пенітенціарної педагогіки. Розвиток пенітенціарної ідеї у світовій практиці. Засновники пенітенціарної ідеї. Основні етапи розвитку пенітенціарної педагогіки. Виділення пенітенціарної педагогіки в особливу галузь наукового пізнання. Характеристика основних етапів розвитку пенітенціарної педагогіки. Поняття основних категорій пенітенціарної педагогіки. Характеристика основних категорій пенітенціарної педагогіки: “виховання”, “освіта”, “самоосвіта”, “самовиховання”, “розвиток”, “виправлення”, “перевиховання”, “ресоціалізація”, “реабілітація”, “реінтеграція”.

Тема 2. Поняття, особливості, закономірності та принципи педагогічного процесу в кримінально-виконавчих установах

Психолого-педагогічна сутність самовиховання особистості засудженого. Зв'язок виховання і самовиховання. Особистість засудженого як суб'єкт педагогічних дій і самовиховання. Самовиховання та самоактуалізація в умовах установ виконання покарань. Програми самовиховання засуджених. Зміст, мета і завдання самовиховання

особистості засуджених. Мотиви самовиховання засуджених. Характеристика основних методів і засобів самовиховання засуджених. Умови ефективності процесу самовиховання засуджених. Результат процесу самовиховання засуджених. Роль педагога в процесі самовиховання особистості засуджених. Шляхи спонукання засуджених до праці над вдосконаленням своєї особистості. Методика складання і реалізації програми самовиховання засуджених. Можливості самовираження і самовдосконалення особистості в процесі відбування покарань.

Тема 3. Основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених

Загальні особливості сучасної соціальної політики України. Наукові підходи до визначення змісту поняття «ресоціалізація». Поняття ресоціалізації та її співвідношення із суміжними поняттями. Проблема ресоціалізації в соціальній роботі. Об'єкт, предмет, мета, зміст, завдання, засоби ресоціалізації. Ресоціалізація та її зв'язок з іншими науками. Психологічні методи ресоціалізації. Методи соціальної роботи при вирішенні завдань ресоціалізації. Зміст ресоціалізації неповнолітніх правопорушників. Закономірності ресоціалізації правопорушників різних вікових груп. Структура процесу ресоціалізації. Основні принципи ресоціалізації злочинців. Засоби ресоціалізації правопорушників. Підзаконні нормативні акти України з питань ресоціалізації. Органи та установи, які залучаються до вирішення питань ресоціалізації неповнолітніх правопорушників. Координація роботи з питань ресоціалізації. Зміст, методи, форми та технології ресоціалізації злочинця без ізоляції від суспільства. Координація роботи спеціальних органів та установ при вирішенні завдань ресоціалізації в умовах кримінально-виконавчих інспекцій. Порядок та етапи соціально-педагогічної роботи з засудженим у виховних колоніях. Основні методи, засоби, форми та технології ресоціалізації засуджених. Ресурсне забезпечення соціально-виховної роботи з засудженими в умовах позбавлення волі. Соціально-педагогічні умови ефективного вирішення

завдань соціалізаційних процесів засуджених до позбавлення волі. Особливості ресоціалізації після звільнення від відбування покарання. Шляхи вдосконалення ресоціалізаційної роботи у виховних колоніях на сучасному етапі.

Тема 4. Методи вивчення та впливу на особистість засудженого

Класифікація засуджених як основа індивідуально-диференційованого підходу. Нормативне забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до засуджених. Положення про дільницю карантину, діагностики та розподілу засуджених установи виконання покарань. Педагогічна робота з засудженими в залежності від криміногенної зараженості особистості: послідовно-криміногенний тип; ситуативно-криміногенний тип; ситуативний тип. Робота з засудженими в залежності від спрямованості особистості. Особливості роботи з особами зі стійкою позитивною спрямованістю, зі стійкою негативною спрямованістю, зі стійкою пристосовницькою спрямованістю, з нестійкою спрямованістю особистості. Робота з засудженими, що мають акцентуйовані типи особистісних характеристик. Програми індивідуально-диференційованого впливу на засуджених. Зміст та порядок реалізації у кримінально-виконавчих установах програм диференційованого виховного впливу на засуджених. Види програм індивідуально-диференційованого впливу в УВП. «Освіта». «Професія». «Знайте свої права та обов'язки». «Духовне відродження». «Творчість». «Фізкультура і спорт». «Подолання алкогольної залежності». «Подолання наркотичної залежності». «Повернення». Завдання програм індивідуально-диференційованого впливу на засуджених.

Тема 5. Основні завдання, форми та напрямки соціально-виховної роботи із засудженими

Поняття про основні напрямки соціально-виховної роботи із засудженими. (Соціально-світоглядне, моральне, естетичне, правове,

трудове, фізично-оздоровче, санітарно-гігієнічне, релігійне виховання засуджених). Характеристика основних напрямків соціально-виховної роботи із засудженими. Поняття правового виховання. Завдання, що вирішуються в процесі правового виховання засуджених. Основні організаційні форми пропаганди правових знань (лекції, бесіди, доклади, консультації, вечори питань та відповідей, відкриті судові засідання). Особливості здійснення правового виховання засуджених. Поняття трудового виховання. Основні завдання трудового виховання засуджених. Специфічні принципи організації трудового виховання в умовах установ виконання покарань. Основні напрямки здійснення трудового виховання засуджених (суспільно-корисна праця; праця з самообслуговування; робота в господарській обслузі; праця, пов'язана з ремонтом приміщень тощо). Основні форми трудового виховання засуджених. Педагогічні вимоги до організації трудового виховання. Особливості трудового виховання засуджених. Поняття та основні завдання морального виховання засуджених. Основні завдання та форми морального виховання засуджених. Особливості морального виховання засуджених. Поняття та основні завдання естетичного виховання засуджених. Основні форми естетичного виховання засуджених. Особливості естетичного виховання засуджених. Поняття та основні завдання релігійного виховання засуджених. Основні форми релігійного виховання засуджених. Особливості релігійного виховання засуджених. Богослужіння та релігійні обряди в колоніях. Взаємодія ДКВС України з релігійними організаціями з питань духовного виховання засуджених в органах установах Державної кримінально-виконавчої служби України. Методика реалізації основних напрямків виховної роботи з засудженими.

Модуль 2. Організація соціально-виховної роботи з різними категоріями засуджених

Тема 6. Особливості процесу виховання неповнолітніх засуджених

Особливості виконання покарань стосовно неповнолітніх. Індивідуально-психологічні особливості неповнолітніх засуджених. Характерні риси неповнолітніх засуджених. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими. Методи та форми педагогічного впливу та виховної роботи з неповнолітніми. Напрямки виховної роботи з неповнолітніми. Навчання як обов'язковий напрям організації роботи у виховних колоніях. Організація дозвілля неповнолітніх. Взаємодія з родичами неповнолітніх. Програми виховної роботи з неповнолітніми. Зміст, порядок складання та ведення індивідуальної програми та щоденника соціально-виховної та психологічної роботи із неповнолітнім засудженим.

Тема 7. Особливості процесу виховання засуджених жінок

Психологічні особливості засуджених жінок. Характеристики засуджених жінок: кримінально-правова; демографічна; соціально-педагогічна. Врахування особливостей засуджених жінок в процесі відбування покарань та організації виховної роботи з ними. Методи та форми педагогічного впливу на засуджених жінок. Організація індивідуальної та групової роботи. Праця як засіб виховного впливу. Умови збереження та відновлення психо-емоційної сфери жінок методами педагогічної діяльності. Особливості організації дозвілля засуджених жінок. Формування почуття материнства. Форми педагогічного впливу на матерів, які мають малолітніх дітей. Спілкування матерів з малолітніми дітьми, які знаходяться в будинках малютки при виправних установах.

Тема 8. Основні напрямки та форми загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених до позбавлення волі

Правове регулювання загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених. Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про професійно-технічну освіту" в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Створення в УВП умов для навчання засуджених. Діяльність, спрямована на підвищення загальноосвітнього і фахового рівня засуджених під час відбування покарання. Головні завдання реалізації навчального процесу. Забезпечення права громадян на загальну середню освіту, формування і розвиток особистості, готовність до професійного самовизначення. Загальноосвітні навчальні заклади трьох ступенів, вечірні школи II-III ступеня. Навчально-виховний процес у загальноосвітніх виховних закладах при УВП. Ставлення засуджених до оволодіння певними професіями, забезпечувати принцип безперервності освіти від загальної середньої до професійно-технічної. Закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього і професійно-технічного навчання. Програми зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів та сприяння діяльності підприємств Державної кримінально-виконавчої служби.

Тема 9. Організація процесу самовиховання засуджених

Психолого-педагогічна сутність самовиховання особистості засудженого. Зв'язок виховання і самовиховання. Особистість засудженого як суб'єкт педагогічних дій і самовиховання. Самовиховання та самоактуалізація в умовах установ виконання покарань. Програми самовиховання засуджених. Зміст, мета і завдання самовиховання особистості засуджених. Мотиви самовиховання засуджених. Характеристика основних методів і засобів самовиховання засуджених. Умови ефективності процесу самовиховання засуджених. Результат процесу самовиховання засуджених. Роль педагога в процесі самовиховання

особистості засуджених. Шляхи спонукання засуджених до праці над вдосконаленням своєї особистості. Методика складання і реалізації програми самовиховання засуджених. Можливості самовираження і самовдосконалення особистості в процесі відбування покарань.

Тема 10. Планування соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі

Поняття, мета та завдання соціально-виховної роботи із засудженими. Класифікація та характеристика основних напрямків індивідуально - виховної роботи із засудженими (вивчення засуджених, класифікація засуджених, проектування корекції особистості засудженого, визначення найбільш ефективних методів та форм роботи із засудженим, підготовка до звільнення, узагальнення досвіду роботи). Характеристика основних форм індивідуально-виховної роботи із засудженими (індивідуальні бесіди, особисті доручення, шефство та наставництво, оцінка ступеня виправлення засуджених, звіти засуджених на зборах та засіданнях ради колективу відділення тощо). Планування соціально-виховної роботи із засудженими. Зміст, порядок складання та ведення програми соціально-виховної та психологічної роботи із засудженим та щоденника соціально-виховної та психологічної роботи із засудженим. Соціальне партнерство при складанні програми соціально-виховної та психологічної роботи із засудженим.

Тема 11. Оцінка ступеня виправлення засуджених до позбавлення волі

Оцінка ступеня виправлення. Критерії оцінки ступеня виправлення: дотримання вимог режиму відбування покарання; поведінка стосовно персоналу; поведінка стосовно інших засуджених; ставлення до виконання робіт із самообслуговування, благоустрою колонії; дотримання правил санітарії та гігієни; ставлення до участі в програмах диференційованого виховного впливу. Процес оцінки ступеню виправлення засудженого. Можливість дострокового звільнення засуджених від подальшого відбування

покарання через систему заохочувальних норм у виді умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Удосконалення процесу підготовки матеріалів про застосування до засуджених до позбавлення волі заохочувальних норм законодавства. застосування до засудженого заохочувальної норми законодавства. Порядок та наслідки реалізації індивідуальної програми соціально-виховної роботи. Щоденник індивідуальної роботи із засудженим. Складання характеристики на засудженого.

Тема 12. Особливості організації роботи школи підготовки до звільнення

Категорії засуджених, які підлягають звільненню. Мета, види та порядок підготовки засуджених до звільнення. Основні форми підготовки засуджених до звільнення. Робота курсів з підготовки засуджених до звільнення. Зміст курсу підготовки засуджених до звільнення. Ознаки, за якими засуджені можуть бути умовно-достроково звільнені. Проблеми соціальної адаптації осіб, які звільняються з місць позбавлення волі. Проживання, забезпечення документами, працевлаштування, освіта, соціальні контакти, взаємодія з рідними та близькими, соціальна депривація. Роль громадськості та спостережних комісій, інших соціальних інститутів у вирішенні проблем засуджених, які звільняються з місць позбавлення волі. Порядок взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Програми підготовки до звільнення. Поняття та значення оцінки ступеня виправлення засуджених. Критерії оцінки ступеня виправлення засуджених. Загальний висновок про ступінь виправлення засудженого. Наближений зміст характеристики на засудженого, який підлягає оцінці ступеня виправлення. Участь спостережних комісій при здійсненні оцінки ступеня виправлення засуджених. Характеристика та класифікація засуджених, які можуть бути переведені до дільниці соціальної реабілітації.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема № 1.

Пенітенціарна педагогіка як методологічна основа соціальної роботи в пенітенціарних установах

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття про педагогіку як науку. Місце пенітенціарної педагогіки в системі педагогічних наук.
2. Поняття про предмет, об'єкт та завдання пенітенціарної педагогіки.
3. Історія виникнення та розвитку пенітенціарної (виправно-трудової) педагогіки.
4. Поняття, класифікація та характеристика основних категорій пенітенціарної педагогіки.

Завдання до практичного заняття:

1. Скласти словник основних термінів і понять пенітенціарної педагогіки.
2. Намалювати схему: «Зв'язок пенітенціарної педагогіки з іншими науками».

Тема № 2.

Поняття, особливості, закономірності та принципи педагогічного процесу в кримінально-виконавчих установах

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття та особливості педагогічного процесу в установах виконання покарань
2. Поняття та характеристика основних закономірностей педагогічного процесу в установах виконання покарань
3. Поняття та характеристика основних принципів педагогічного процесу в установах виконання покарань.

Завдання до практичного заняття:

1. Намалювати схему: «Структура та основні завдання відділів та відділень соціально-психологічної служби УВП».
2. Законспектувати: Принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (ст.5 КВК України)

Тема № 3.

Методи вивчення та впливу на особистість засудженого

Питання до семінарського заняття:

1. Програма та методика вивчення особистості засуджених.
2. Поняття, класифікація та характеристика психолого-педагогічних методів вивчення засуджених.
3. Поняття, класифікація та характеристика психолого-педагогічних методів впливу на засуджених.
4. Характеристика психолого-педагогічних методів, спрямованих на формування та корекцію свідомості засуджених.
5. Характеристика психолого-педагогічних методів, спрямованих на формування та корекцію позитивного досвіду поведінки засуджених.
6. Характеристика психолого-педагогічних методів додаткової мотивації та стимулювання поведінки засуджених.

Завдання до практичного заняття:

1. Методи встановлення вербального та невербального контакту із засудженим.
2. Умови ефективного застосування основних психолого-педагогічних методів, призначених для вивчення особистості засуджених.
3. Умови ефективного застосування основних психолого-педагогічних методів, спрямованих на формування і корекцію свідомості засуджених.

4. Умови ефективного застосування основних психолого-педагогічних методів спрямованих на формування та корекцію позитивного досвіду поведінки.
5. Умови ефективного застосування основних психолого-педагогічних методів додаткової мотивації та стимулювання поведінки.

Тема № 4.

Основні форми та напрямки соціально-виховної роботи із засудженими

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття, класифікація та коротка характеристика основних форм соціально-виховної роботи із засудженими.
2. Поняття, класифікація та характеристика основних напрямків соціально-виховної роботи із засудженими.
3. Зміст та порядок реалізації в кримінально-виконавчих установах програм диференційованого виховного впливу на засуджених.

Завдання до практичного заняття:

1. Характеристика основних форм соціально-виховної роботи із засудженими.
2. Характеристика основних напрямків соціально-виховної роботи із засудженими.
3. Зміст програм диференційованого виховного впливу на засуджених.
4. Виховання дисциплінованості в засуджених.

Тема № 5.

Особливості процесу виховання неповнолітніх засуджених

Питання до семінарського заняття:

1. Соціально-психологічні та вікові особливості неповнолітніх правопорушників.

2. Напрямки виховної роботи з неповнолітніми засудженими.
3. Умови організації виховної роботи з неповнолітніми засудженими.
4. Технології виховної роботи з неповнолітніми засудженими.

Завдання до практичного заняття:

1. Визначити ознаки різних типів спрямованості неповнолітніх правопорушників: аморальна, асоціальна, злочинна.
2. Визначити та обґрунтувати форми реалізації напрямків виховної роботи з неповнолітніми правопорушниками.
3. Обґрунтувати врахування особливостей неповнолітніх засуджених у виховному впливі на них.

Тема № 6.

Особливості процесу виховання засуджених жінок

Питання до семінарського заняття:

1. Загальна характеристика процесу відбування покарань засудженими жінками.
2. Кримінально-правова та морально-психологічна характеристика засуджених жінок.
3. Психологічні особливості засуджених жінок у процесі виховного впливу на них.
4. Особливості педагогічного впливу на засуджених жінок. 5. Форми роботи з засудженими жінками.

Завдання до практичного заняття:

Методика контактної взаємодії в процесі проведення індивідуальної бесіди Л.Б. Філонова.

Тема № 7.

Основні напрямки та форми загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених до позбавлення волі

Питання до семінарського заняття:

1. Система освіти в Україні.
2. Особливості та форми здійснення загально-освітнього навчання засуджених.
3. Особливості та форми здійснення професійно-технічного навчання засуджених.

Завдання до практичного заняття:

1. Основні положення КВК, ПВР про організацію загальноосвітнього навчання засуджених.
2. Основні положення КВК, ПВР про організацію професійно-технічного навчання засуджених.
3. Державні нормативні документи, що визначають зміст освіти в Україні.
4. Принципи побудови системи освіти в Україні.

Тема № 8.

Планування соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття, значення та принципи планування роботи із засудженими.
2. Види та форми планів соціально-виховної роботи із засудженими.
3. Методичні рекомендації щодо змісту плану соціально-виховної роботи із засудженими у виправній колонії.
4. Методичні рекомендації щодо планування організації соціально-виховної, культурно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи із засудженими у відділенні СПС.

Завдання до практичного заняття:

1. Характеристика основних принципів планування соціально-виховної роботи із засудженими.
2. Характеристика змісту квартального плану соціально-виховної роботи із засудженими у відділенні соціально-психологічної служби.
3. Методичні рекомендації стосовно щоденного планування соціально-виховної роботи із засудженими у відділенні соціально-психологічної служби.
4. Складання та розробка квартального плану соціально-виховної роботи із засудженими у відділенні соціально-психологічної служби.

Тема № 9.

Основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття і загальна характеристика основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених.
2. Поняття та педагогічна характеристика встановленого порядку виконання і 11 відбування покарання (режиму) та суспільно корисної праці.
3. Поняття та педагогічна характеристика соціально-виховної роботи, загальноосвітнього та професійного навчання засуджених.
4. Поняття та педагогічна характеристика громадського впливу на засуджених.

Завдання до практичного заняття:

1. Особливості режиму в місцях позбавлення волі (Ст. 86-117 КВК України).
2. Умови та особливості організації праці засуджених до позбавлення волі (ст. 118- 122 КВК України).

3. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі (ст.123-137 КВК України).
4. Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі (ст.125, 126 КВК України).

Тема № 10.

Організація процесу самовиховання засуджених

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття про самовиховання та його значення в житті людини.
2. Методи та прийоми самовиховання засуджених.
3. Організація процесу самовиховання засуджених.
4. Роль вихователя в процесі самовиховання засуджених.

Завдання до практичного заняття:

1. Розробити графічну схему: «Етапи самовиховання засуджених».
2. Охарактеризувати методи самовиховання засуджених. Визначити умови їх ефективного використання.

Тема № 11.

Оцінка ступеня виправлення засуджених до позбавлення волі

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття, завдання та види оцінки ступеня виправлення засуджених. Порядок та послідовність проведення оцінки ступеня виправлення засуджених.
2. Наближений зміст характеристики на засудженого при оцінці ступеня виправлення.

Завдання до практичного заняття:

1. Інструкція щодо роботи з індивідуальною програмою соціально-виховної та психологічної роботи із засудженим.
2. Аналіз методики проведення оцінки ступеня виправлення засуджених.

3. Характеристика основних критеріїв оцінки ступеня виправлення засуджених.
4. Складання позитивної і негативної характеристики на засудженого, який підлягає оцінці ступеня виправлення.

Тема № 12.

Особливості організації роботи школи підготовки до звільнення

Питання до семінарського заняття:

1. Педагогічні аспекти організації курсу підготовки до звільнення.
2. Порядок організації підготовки засуджених до звільнення.
3. Основні потреби осіб, які готуються до звільнення, в процесі організації роботи з ними.

Завдання до практичного заняття:

Розробити графічну схему: «Порядок організації підготовки засуджених до звільнення».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є невід'ємною складовою організації навчально процесу у вузі. Це специфічний вид діяльності, головною метою якого є формування самостійності як риси особистості, а формування умінь, знань і навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять. Під час самостійної роботи студенти здобувають загальнонаукові та професійні знання, оволодівають уміннями й навичками, а також способами науково-пошукової діяльності. Саме самостійна робота активізує засвоєння знань, розвиває творче мислення, пізнавальні здібності, виховує здатність до самоосвіти, планування власної творчо-пошукової діяльності тощо.

Всі види самостійної роботи студентів є однією з форм звітності і контролю за набуттям знань. Важливою формою навчального процесу є виконання студентами самостійної та індивідуальної роботи, цей процес спрямований на поглиблення та закріплення знань із соціальної педагогіки та соціальної роботи, на можливість самостійно провести наукове дослідження теми, навчитися чітко і логічно викладати матеріал цієї теми, обґрунтовувати свої погляди та робити висновки з вивченої теми.

Зміст самостійної та індивідуальної роботи над конкретною дисципліною визначається навчальною програмою, методичними матеріалами, завданнями викладача. При виконанні самостійної та індивідуальної роботи слід враховувати такі вимоги, як обсяг, повнота, обґрунтованість, логічність, міру самостійності в судженнях, культура мови.

Самостійна та індивідуальна робота вимагає від студентів сформованості вміння працювати з літературою, іншими джерелами інформації, це один з найважливіших шляхів забезпечення систематичних міцних і ґрунтовних знань студентів.

Для ефективної самостійної роботи студент повинен навчитися:

- знаходити потрібну інформацію, тобто вміти працювати з фондами і каталогами бібліотеки, користуватися Інтернетом;
- працювати з науковим текстом: володіти необхідним комплексом інтелектуальних умінь (виділяти основне, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати, конкретизувати, шукати аналогії, доводити та спростовувати);
- критично оцінювати прочитане і робити власні висновки;
- творчо переробляти знайдену інформацію;
- проводити дослідницьку і пошукову роботу;
- брати участь у дидактичних та ділових іграх;
- вміти проводити самоатестування та самоконтроль.

Активна і діяльна сутність людини вимагає, щоб студент здобував знання не тільки з книг, а й безпосередньо з життя, з досвіду, шляхом спостережень, що сприяє взаємозв'язку з реальними подіями.

Аудиторна самостійна робота.

Мета аудиторної самостійної роботи — самостійно опрацювати базові і окремі проблемні питання курсу, перевірити якість засвоєння матеріалу лекцій, підручників, посібників, зробити власні узагальнення, поглибити набуті знання. Підготовка студентів до аудиторних занять повинна сприяти:

- ефективному опрацюванню та засвоєнню студентами теоретичних питань соціальної роботи;
- формуванню вмінь і навичок самостійної роботи з різними видами інформації;
- формуванню вмінь використовувати та вдосконалювати набуті знання;
- бути учасником тренінгів, ділових ігор, “круглих столів”, вести діалог, дискусію;
- формуванню соціальної, полікультурної, інформаційної, інтелектуальної, комунікативної компетентності.

Самостійна робота над матеріалами лекцій.

Лекція є основною формою організації навчального процесу у вищій школі. Важливу роль для успішного засвоєння знань відіграє самостійна робота над матеріалом лекцій. Досягнення результатів залежить від врахування викладачами принципів активного (інтерактивного) навчання, застосування активних форм та методів навчання та залучення студентів до продуктивної роботи з інформацією.

Студент для ефективного засвоєння матеріалу лекції повинен:

- з'ясувати основну мету лекції;
- визначати у конспекті лекції основні її частини;
- виокремлювати основне у закінчених блоках матеріалу;
- ефективно використовувати порівняння, застосовані чи запропоновані лектором;
- зробити правильний узагальнюючий висновок, обов'язково записати його та виділити іншим шрифтом (кольором);
- використовувати різні види шрифтів, кольорів у процесі конспектування;
- навчитися робити окремі постійні скорочення чи стенографічні позначки, користуватися ними при конспектуванні;
- записувати основні опорні фрази для відтворення тексту;
- використовувати у записах наочність, короткі узагальнюючі схеми;
- чітко записати загальний висновок з прослуханого матеріалу;
- записати основні бібліографічні джерела, запропоновані лектором.

Форма звітності: рукописний конспект лекційних матеріалів.

Перевірка та оцінювання конспекту відбувається за такими параметрами:

- правильність виокремлення основного (визначення основних положень лекції);

- логічність викладу інформації в конспекті, а також розвиток кожної окремої думки;
- конспектування основних визначень, “ключових” положень, порядок їх викладу, наявність інформації, що деталізує основні положення;
- правильність застосування схем, цифр, фактологічних положень;
- наявність узагальнюючих висновків у конспекті;
- зрозумілість конспекту у цілому, застосування різних шрифтів, кольорів під час конспектування;
- наявність основних бібліографічних джерел, запропонованих лектором.

Самостійна робота з підготовки семінарських занять.

У системі викладання у вищій школі семінар розглядається як необхідна частина блоку “лекція-семінар”, де він використовується як перевірка отриманих знань у праці прослуховування певного циклу лекцій; відпрацювання окремих проблемних чи важливих тем. Але застосування інтерактивних методів навчання робить цю форму теж інтерактивною, а значить — ефективною і цікавою.

Студент повинен навчитися:

- самостійно знаходити необхідний матеріал;
- підбирати матеріал до рефератів чи доповідей;
- знаходити цікаві факти до теми, наочність;
- підготувати презентації з певної теми;
- підготувати дидактичні (ділові) ігри, дискусії, “круглі столи”;
- працювати в команді (групова підготовка до зазначених заходів);
- підготувати виставки вивчених джерел інформації (за можливістю).

Крім розгляду найважливіших і складних питань курсу, семінар дає змогу перевірити глибину засвоєння студентами матеріалу лекцій, підручників, інших навчальних посібників, вміння працювати в команді, стан сформованості ключових компетентностей, вміння вести дискусію, проводити ділові ігри, тренінги; працювати в парах, у групі тощо.

Починаючи підготовку до семінарського заняття, студенти повинні уважно ознайомитися з його планом та навчальною програмою, переглянути конспект лекцій та визначити шляхи підготовки до цієї теми. Якщо запланована групова робота (підготовка до ділової гри чи “круглого столу”), необхідно розподілити роботу між учасниками. Необхідно також звернутися до конспектів лекцій і підручників, рекомендованої додаткової літератури. До важливих і складних питань теми пропонується вести конспекти відповідей. Плідному засвоєнню навчального матеріалу також сприяє конспектування додаткової літератури, визначення основних категорій і понять.

Окрему увагу необхідно приділити підготовці рефератів чи доповідей з певних питань; пошуку цікавих фактів з теми, наочності; створенню презентацій з певної теми. Подаємо теми та структуру семінарських занять для студентів, самостійна підготовка до яких повинна узагальнити та систематизувати знання, допомогти у підготовці до підсумкового контролю з предмета, заліку та екзамену. Крім того, отримані знання та практичні навички з курсу “Соціальна педагогіка” допоможуть у подальшій практичній діяльності.

Підготовка доповідей до семінарських занять. Підготовка доповідей до семінарських занять — важливий аспект ефективного засвоєння матеріалу лекцій, узагальнення опрацьованого матеріалу, підготовки до заліків та екзаменів. Доповіді студент може готувати і самостійно, і працюючи у парі чи групах. Ця робота може відбуватися і у формі виконання та презентації проектної роботи, у якій задіяна певна група студентів.

Розглянемо основні етапи підготовки доповіді з певної теми.

1. Формулювання мети та завдань виступу. Головне — правильно почати доповідь, чітко сформулювавши актуальність, окреслити причину та мету виступу, довести доцільність обговорюваного питання. Доповідач має привернути й утримувати увагу аудиторії, отже треба висловлюватися чітко, логічно, дотримуватися принципів науковості, систематичності, доступності.

2. Окреслення основних питань з теми. Основна частина доповіді повинна починатися з окреслення основних питань, їх короткої характеристики, треба знати необхідну інформацію з теми.

3. Критичне осмислення інформації та її подача у певному вигляді. Студент повинен чітко окреслити коло пошуку, бажано використовувати різні типи джерел інформації:

- бібліотечний фонд;
- бібліографію (каталоги, картотеки бібліотек);
- довідкову літературу (словники, довідники, енциклопедії);
- роботу у мережі Інтернет.

Студенти вивчають відповідні джерела, викладають суть проблеми, наводять докази, пояснення, міркування. Студенти повинні вміти давати визначення основних категорій і понять до визначеної семінарської теми. Слід пояснювати кожен аспект проблеми, підбирати переконливі цифри, факти, цитати, треба обов'язково критично ставитися до отриманої інформації, оцінюючи її актуальність, партійність (деякі джерела мають наукове значення, але несуть ідеологічне навантаження часів минулої епохи). Необхідно виробити власне ставлення до проблеми.

4. Підготовка наочності з теми (у вигляді схем, малюнків чи презентації). Пам'ятаймо, що доповідь без використання наочного показу буде сухою і нецікавою; треба передбачити, яким чином наочність буде демонструватись (у контексті доповіді чи слугуватиме фоном протягом доповіді; наочний показ може стати провідною ниткою доповіді, презентації).

5. Підбір цікавих конкретних фактів чи супроводу у контексті доповіді. Фактів має бути достатньо, але не можна перевантажувати ними доповідь, не відволікати від суті.

6. Обґрунтування висновків. Висновки у кінці доповіді — умова обов'язкова. Вимоги до їх формулювання: висновки мають бути лаконічними; актуальними; висновки повинні підкреслити мету, завдання

роботи; відображати основні етапи доповіді; коротко повторити основні визначення; з'ясувати рівень дослідження проблеми у науці, вказати, чи розкрита тема, перспективи її дослідження.

Пам'ятка студенту

Що потрібно для ефективної підготовки виступу за темою?

1. Формулювання мети та завдань виступу.
2. Окреслення основних питань з теми.
3. Пошук необхідної інформації з теми.
4. Критичне осмислення інформації та її подача у певному вигляді.
5. Підготовка наочності з теми (у вигляді схем, малюнків чи презентації).
6. Підбір цікавих конкретних фактів чи супроводу у контексті доповіді.
7. Обґрунтування висновків. 8. Чітке визначення часових меж виступу.

Цікавими та новими формами проведення семінарського заняття є дискусія, ток-шоу та дидактична (ділова) гра. Але їх ефективне проведення залежить від самостійної підготовки студентів окремих питань, а також — організації сценарію їх проведення.

Студенту необхідно знати та засвоїти на практиці основні правила ведення дискусії:

1. Говорити за чергою.
2. Не перебивати того, хто говорить.
3. Критикувати ідеї, а не доповідача.
4. Поважати інші думки.
5. Не висміювати товаришів.
6. Не змінювати тему дискусії.
7. Намагатися заохочувати до дискусії інших.

Робота організовується таким чином:

- Обирають та оголошують тему дискусії.
- Учасники діляться на “запрошених гостей” та “глядачів”, обирають ведучого.

- “Глядачі” ставлять запитання “запрошеним” не більше ніж 1 хв.
- “Запрошені” мають відповідати швидко та конкретно.
- Ведучий має право запитувати або переривати виступаючого через нестачу часу.

Дидактична гра вважається у дидактиці і формою, і методом навчання. Якщо гра триває протягом усього навчального заняття, вона є формою організації навчального процесу. Коли ж вона є лише засобом досягнення певної мети на занятті, це метод навчання. Гра може реалізовуватися і в рамках інших форм організації навчального процесу, наприклад, — семінарського заняття.

Отже, семінарські заняття у різних формах не тільки допомагають кращому засвоєнню матеріалу лекцій, а й вчать по-науковому викладати матеріал, самостійно готуватися до обговорення проблем, формують комунікативні, організаційні, інтелектуальні, інформаційні компетентності, готують до майбутньої роботи над науковою темою.

Реферат як форма організації самостійної роботи студент.

Реферат – це одна з форм організації навчально-дослідницької діяльності студента. Його призначення – розвиток пізнавальної самостійності студента, умінь самому набувати, поглиблювати, творчо переробляти і осмислювати професійно значущі знання. Крім того, це ще і форми контролю рівня професійної підготовки студентів, тому ці роботи виконуються з дотриманням єдиних вимог і правил. Вони виконуються у позанавчальний час і в терміни, встановлені викладачем. На написання реферату відводиться не менше місяця, починаючи із дня вибору і затвердження теми. Обсяг виконуваної роботи визначається кількістю сторінок машинописного тексту. Нормативні об’єми: не менше 8–10 сторінок.

Реферування використовується при підготовці до практичних і семінарських занять, до заліків та іспитів, а також як контрольна робота студента, який за певних причин відстав у процесі засвоєння навчальної дисципліни.

Реферат пишуть в одному екземплярі і після перевірки повертають виконавцю. Реферат – це письмова робота, де стисло викладено дослідження проблеми на основі вивчення і переробки теоретичного або емпіричного матеріалу.

Реферування призначене для освоєння прийомів, методів і засобів роботи з джерелами пізнання конкретної дисципліни. У рефераті не переказується зміст джерел, що вивчаються, а здійснюється їх аналіз, узагальнення, переструктурування, систематизація тощо.

Реферативна робота може виконуватися як на матеріалі теорії, так і на основі вивчення досвіду практичної діяльності. Іноді для написання буває досить вивчити і глибоко проаналізувати одне теоретичне джерело або описати досвід успішного застосування певного методу навчання конкретним викладачем.

Послідовне і якісне виконання реферату як форми навчальнодослідницької діяльності студента забезпечить формування методологічної, психологічної, педагогічної, організаційної і дослідницької культури як основи професійної компетентності.

Структура реферату: Вступ. Основна частина. Висновок. Список літератури. Додатки.

Вступ – це модель дослідження. Тут подається весь науковий апарат, яким керується дослідник, виконуючи пошукову роботу. На його основі науковий керівник аналізує якість виконання реферату чи іншої наукової роботи і оцінює, наскільки глибоко усвідомлена і розкрита актуальність теми, чи досягнута поставлена мета, чи правильно підібрані методи дослідження, чи грамотно вони використані. Вступ стверджує актуальність дослідження, містить опис наукового апарату залежно від типу роботи, мети реферування і методів дослідження. За обсягом – це приблизно 1/10 від усієї роботи (змістовної частини реферату, курсової або дипломної роботи).

Пам'ятка студенту. Як написати вступ до реферату

1. Визначте вид роботи, його основну мету.

2. Сформулюйте актуальність обраної теми.
3. Визначте мету реферування.
4. Правильно оберіть методи дослідження.

Основна частина реферату

Основна частина – це умовна назва опису всього дослідження, будується на основі спроектованого наукового апарату. Тут все повинно бути підпорядковано досягненню поставленої мети щодо перетворенню предмета дослідження обраними вами методами. Для написання основної частини складається план тексту як перелік основних положень, які належить розкрити.

План – це назви тих опорних параграфів, які визначаються. Кількість таких параграфів залежить від матеріалу, характеру тексту, особливостей навчальної дисципліни. Необхідно досягти відповідності за обсягом і ступенем складності.

Назви (заголовки) параграфів не можуть повторюватися і дублювати тему, вони повинні бути змістовними, відображати ідеї, що розкриваються в них. Їх призначення – спрямовувати увагу на конкретну ідею, конкретний матеріал.

Побудова основної частини реферату залежить від його обсягу, специфіки, змісту і поставленої мети. Найчастіше реферат не має глав, а тільки параграфи, які не діляться на підпараграфи. Іноді взагалі ніякого ділення на частини немає, а виконується цілісною роботою з внутрішньою логікою викладу змісту.

У виділених у рефераті параграфах немає загального заголовка, таким для них є тема реферату, зафіксована на титулі.

Пам'ятка студенту. Як написати основну частину реферату

1. Напишіть основний зміст роботи: дайте назви параграфам відповідно до типу роботи.
2. Визначте джерела інформації та способи їх пошуку.

3. Опрацюйте джерела і зробіть виписки, закладки у книжці, напишіть тези.

4. Дайте визначення основних понять.

5. Зробіть критичний огляд вивченої літератури з посиланнями на список літератури.

6. Виконайте практичну частину дослідження та опишіть її.

7. Використовуйте графіки, схеми, таблиці.

8. Дотримуйтесь наукової лексики. Висновки Кожне дослідження має висновки – епілог роботи, її завершальну частину, завдання якого показати, що мета, поставлена в дослідженні, досягнута, а гіпотеза доведена.

Існують різні види висновків: резюме; висновки; висновок.

Резюме – це короткий опис виконаної роботи, що виконується як перелік зробленого і висновків за главами. Найчастіше використовується при реферуванні.

Висновки – нові думки, а точніше висновки, зроблені на теоретичному або емпіричному матеріалі. Висновок – це комплексна форма завершення дослідження, що включає і резюме, і висновки. У висновках повинна бути оцінка теоретичної і практичної значущості роботи.

Вибір виду висновку залежить від таких аспектів, як:

- складність роботи: для реферату буває досить резюме, для курсової – висновків, а для дипломної – висновки;
- характер змісту роботи, тобто від того, які методи роботи були використані; чим складніше методи, тим доцільніше вибір висновків і навіть висновку;
- володіння автором технологією виконання цих видів завершення свого дослідження

Пам'ятка студенту

Якими повинні бути висновки чи резюме до реферату

1. Твердження про досягнення мети дослідження з короткими підтвердженнями.

2. Резюме як найкоротший огляд виконаної роботи.
3. Нові положення (ідеї, думки, оцінки).
4. Встановлення практичної значущості виконаного.

За стилем написання резюме чи висновки повинні бути лаконічними, чіткими, логічними, доказовими, переконливими. Треба пам'ятати про особливу увагу перевіряючого до вступу і висновків. Обсяг визначається характером роботи, не більше 1/10 частини всього тексту.

Список літератури.

Списком літератури завершується опис дослідження. Часто його називають бібліографією, але це не коректно. Список пишуть за висновками з нової сторінки. Кількість найменувань літератури, внесеної в список, залежить від форми дослідницької роботи. Норматив для реферату не менше 5 назв. Література, що вносять у список — це опубліковані теоретичні джерела, нормативно-правові документи, а також архівні матеріали. Згадується не тільки цитована література, але і прочитана, така, що безпосередньо стосується досліджуваної теми. Всі вказані в тексті автори і їх роботи повинні бути відмічені в цьому списку, зрозуміло, і процитовані праці. До списку літератури треба дописати роботи, присвячені дослідженню вашої теми, які виконали працюючі у вашому вузі педагоги, психологи, соціологи, історики, філософи та інші фахівці. Список літератури подається за алфавітним порядком, за першою літерою прізвища автора роботи, найменування документа або колективної праці, у якої немає точно певного авторства. Кожній роботі привласнюється свій порядковий номер, за яким виконують посилання в тексті роботи при цитуванні. Окрім імені автора і назви роботи, вказують вихідні дані: місце видання, найменування видавництва або організації, що видала рік видання, кількість сторінок у тексті.

Пам'ятка студенту. Як скласти список літератури

1. Протягом роботи над темою робіть бібліографічний опис джерел, з якими працюєте.

2. У список подавайте не тільки цитовану літературу, але і прочитану, що безпосередньо стосується досліджуваної теми.

3. Всі вказані і процитовані в тексті автори і їх роботи повинні бути у списку.

4. Список літератури оформлюють за алфавітним порядком.

5. Прослідкуйте за правильністю бібліографічного опису джерел.

6. Зробіть посилання у роботі відповідно до списку літератури.

Додаток – цей матеріал уточнює, ілюструє, підтверджує окремі положення дослідження і не належить до тексту основної частини, має доповнююче значення. Dodatok, як правило, притаманний дипломним роботам, зрідка рефератам і курсовим, його зміст визначається задумом дослідника.

Види додатків різноманітні: копії планів і програм; фотографії; тексти тестів і опитувальників; зразки дитячих малюнків і творів; приклади уроків; звіти; рапорти; документи або виписки з них; статuti; положення тощо.

Переважно додатків буває не менше двох. У них фіксують лише ті матеріали, на які посилаються в основному тексті. Зв'язок цих частин роботи обов'язковий. Кожному додатку привласнений свій номер, що поміщається в кінці роботи з продовженням загальної нумерації сторінок. Кожен додаток подається окремо. У додаток не виносяться статистичні таблиці, діаграми експериментів – вони входять безпосередньо в текст.

Матеріал додатку не враховується в обсязі роботи, вони не повинні перевищувати 1/3 всього тексту. Пропонуємо теми рефератів, які може обирати студент у готовому вигляді чи адаптувати залежно від обраного виду роботи. Якщо це реферат, тему можна звузити, розглянути певний її аспект. Окремі запропоновані теми можна обирати для наукової роботи.

Тематика рефератів

1. Основні категорії пенітенціарної педагогіки та пенітенціарної психології.
2. Умови ресоціалізації засуджених до позбавлення волі.
3. Закономірності як філософсько-педагогічна категорія.
4. Характеристика основних закономірностей педагогічного процесу в місцях позбавлення волі.
5. Принципи пенітенціарної педагогіки.
6. Використання загальних та спеціальних принципів пенітенціарної педагогіки в практичній роботі з засудженими.
7. Види бесід та умови їх використання в роботі з засудженими.
8. Культурно-просвітницьке виховання засуджених.
9. Духовне виховання засуджених.
10. Трудове виховання засуджених.
11. Валеологічне виховання засуджених.
12. Правове виховання засуджених.
13. Особливості застосування методів педагогічного впливу на неповнолітніх засуджених.
14. Форми виховної роботи з неповнолітніми засудженими.
15. Соціальний супровід неповнолітніх засуджених, що звільняються з місць позбавлення волі.
16. Індивідуально-психологічні особливості засуджених жінок.
17. Форми виховної роботи з засудженими жінками.
18. Виховна робота з засудженими вагітними жінками.
19. Виховна робота з засудженими жінками, які мають дітей віком до трьох років.
20. Організація процесу самовиховання засуджених.
21. Напрямки самовиховання засуджених.
22. Методи самовиховання засуджених.

23. Самопізнання як основа самовиховання.
24. Мотиви спонукання засуджених до самовиховання.
25. Методика реалізації програми «Освіта» в роботі з неповнолітніми засудженими.
26. Методика реалізації програми «Професія».
27. Форми реалізації програми «Духовне відродження».
28. Залучення засуджених до роботи в програмі «Творчість».
29. Програма «Фізкультура і спорт» як засіб збереження здоров'я засуджених.
30. Програма «Підготовка до звільнення» - реальний крок до успішної ре соціалізації.

Завдання для самостійної роботи

1. Особливості використання в роботі з засудженими методів формування і корекції свідомості особистості.
2. Особливості використання в роботі з засудженими методів формування і корекції позитивного досвіду поведінки.
3. Особливості використання в роботі з засудженими методів додаткової мотивації і стимулювання особистості.
4. Особливості використання в роботі з засудженими методів виявлення результатів виховання.
5. Особливості використання в роботі з засудженими індивідуальних форм виховного впливу.
6. Особливості використання в роботі з засудженими групових форм виховного впливу.
7. Особливості використання в роботі з засудженими масових форм виховного впливу.
8. Індивідуально-психологічні особливості неповнолітніх засуджених.

9. “Педагогіка співробітництва” в індивідуально-виховній роботі з засудженими.
10. Принципи індивідуально-виховної роботи з засудженими.
11. Методи індивідуально-виховної роботи з засудженими.
12. Напрями індивідуально-виховної роботи з засудженими.
13. Планування індивідуально-виховної роботи з засудженими.
14. Форми індивідуально-виховної роботи з засудженими.
15. Реалізація програм диференційованого впливу на засуджених.
16. Порядок організації підготовки засуджених до звільнення.
17. Взаємодія установ виконання покарань та суб’єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення.
18. Підготовка персоналу до соціального супроводу осіб, які звільняються з місць позбавлення волі.
19. Індивідуальна робота з особами, які готуються до звільнення.
20. Порядок організації підготовки засуджених до звільнення.
21. Скласти словник основних термінів і понять пенітенціарної педагогіки.
22. Розробити графічні схеми: «Принципи пенітенціарної педагогіки», «Закономірності педагогічного процесу в місцях позбавлення волі».
23. Використовуючи літературу, охарактеризуйте принципи пенітенціарної педагогіки.
24. Наведіть приклади закономірностей педагогічного процесу в місцях позбавлення волі.
25. Намалювати схему: «Форми виховної роботи з засудженими».
26. Визначити переваги та недоліки індивідуальних і групових форм виховної роботи з засудженими.
27. Визначити умови ефективного використання форм виховної роботи з засудженими.
28. Намалювати схему: «Методи педагогічного (виправного) впливу на засуджених».
29. Дати характеристику методу психолого-педагогічного вибуху.

30. Пояснити функції методів виховання (виправлення).
31. Розробити графічну схему: «Професіограма вихователя ДКВС».
32. Обґрунтувати основні принципи педагогіки співробітництва.
33. Накреслити схему: “Напрямки та форми виховної роботи з засудженими”.
34. Визначити ознаки різних типів спрямованості неповнолітніх правопорушників: аморальна, асоціальна, злочинна.
35. Визначити та обґрунтувати форми реалізації напрямків виховної роботи з неповнолітніми правопорушниками.
36. Обґрунтувати врахування особливостей неповнолітніх засуджених у виховному впливі на них.
37. Дати характеристику різним видам бесід в індивідуально-виховній роботі з засудженими.
38. Визначити мету, завдання, прийоми проведення різних видів бесіди та підготовки до них.
39. Розробити графічну схему: «Етапи самовиховання засуджених».
40. Охарактеризувати методи самовиховання засуджених. Визначити умови їх ефективного використання.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Виконання індивідуальних практичних завдань є одним із важливих елементів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Суть індивідуальної роботи полягає у виконанні завдань до тем лекційного курсу у формі **проєкту** з метою повторення й глибшого засвоєння навчального матеріалу, його застосування на практиці.

Проектний метод – це дидактичний засіб активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку креативного мислення й одночасно формування визначених особистісних якостей. Три «кити», на яких тримається ця технологія: самостійність, діяльність, результативність. Робота над навчальним проєктом передбачає розв'язання проблемних ситуацій, що потребує від учасників освітнього процесу пошукових зусиль, спрямованих на розробку оптимальних шляхів його реалізації, незмінний публічний захист і аналіз підсумків.

Вимоги до організації проєкту:

- Наявність значущої в дослідницькому плані проблеми, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку.
- Практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів.
- Самостійна індивідуальна діяльність.
- Визначення кінцевих цілей спільних чи індивідуальних проєктів.
- Визначення базових знань із різних галузей, необхідних для роботи над проєктом.
- Структурування змістовної частини проєкту із зазначенням поетапних результатів).
- Використання дослідницьких методів.

- Результати виконаних проєктів повинні бути матеріальними, тобто оформленими у визначений спосіб (презентація).

Тематика індивідуальних завдань

1. Особливості використання в роботі з засудженими методів формування і корекції свідомості особистості.
2. Особливості використання в роботі з засудженими методів формування і корекції позитивного досвіду поведінки.
3. Особливості використання в роботі з засудженими методів додаткової мотивації і стимулювання особистості.
4. Особливості використання в роботі з засудженими методів виявлення результатів виховання.
5. Особливості використання в роботі з засудженими індивідуальних форм виховного впливу.
6. Особливості використання в роботі з засудженими групових форм виховного впливу.
7. Особливості використання в роботі з засудженими масових форм виховного впливу.
8. Види бесід та умови їх використання в роботі з засудженими.
9. Індивідуально-психологічні особливості неповнолітніх засуджених.
- 10.10. Особливості застосування методів педагогічного впливу на неповнолітніх засуджених.
11. Форми виховної роботи з неповнолітніми засудженими.
12. Соціальний супровід неповнолітніх засуджених, що звільняються з місць позбавлення волі.
13. Індивідуально-психологічні особливості засуджених жінок.
14. Форми виховної роботи з засудженими жінками.
15. Виховна робота з засудженими вагітними жінками.

16. Виховна робота з засудженим жінками, які мають дітей віком до трьох років.
17. “Педагогіка співробітництва” в індивідуально-виховній роботі з засудженими.
18. Принципи індивідуально-виховної роботи з засудженими.
19. Методи індивідуально-виховної роботи з засудженими.
20. Напрямки індивідуально-виховної роботи з засудженими.
21. Планування індивідуально-виховної роботи з засудженими.
22. Форми індивідуально-виховної роботи з засудженими.
23. Організація процесу самовиховання засуджених.
24. Напрямки самовиховання засуджених.
25. Методи самовиховання засуджених.
26. Самопізнання як основа самовиховання.
27. Мотиви спонукання засуджених до самовиховання.
28. Порядок організації підготовки засуджених до звільнення.
29. Взаємодія установ виконання покарань та суб’єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення.
30. Індивідуальна робота з особами, які готуються до звільнення.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Відповідно до Положення про кредитно-трансферну систему організації навчального процесу, формами контролю знань студентів є поточний та підсумковий контроль. Комплексна діагностика знань, умінь та навичок студентів з кожної дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного і підсумкового контролю знань. Об'єктом рейтингового оцінювання знань студентів є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого перевіряється під час контролю.

Поточний модульний контроль (ПМК) – полягає в тому, що студенти опрацьовують курс самостійно, беруть активну участь на практичних заняттях, готують реферативні повідомлення, виконують завдання для самостійної роботи. Перевірка виконання практичних завдань для самостійної роботи проводиться шляхом контролю за правильним та своєчасним виконанням завдань. Поточна модульна оцінка знань дає можливість отримати підсумкову оцінку за наслідками роботи упродовж семестру до проведення семестрового заліку. Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмного матеріалу, виконання практичних, лабораторних робіт, умінь самостійно опрацьовувати тести, складання конспекту, написання звіту, реферату, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал.

Підсумковий контроль (ПК) проводиться у вигляді заліку на останньому практичному занятті, являє собою інтегровану оцінку засвоєння знань. Підсумкова оцінка враховує відвідування студентом лекційних, практично-семінарських занять; виступи, презентації, доповнення під час роботи в групах на практичних заняттях; участь у дидактичних іграх, тренінгах; написання рефератів, виконання індивідуальних завдань

(підготовка повідомлень за матеріалами періодичних видань із соціальної педагогіки за темами відповідно до навчального плану).

Завданням підсумкового контролю (екзамену) є підсумкова перевірка глибини засвоєння студентом програмного матеріалу дисципліни, логіки та взаємозв'язків між окремими її розділами, здатність творчого використання набутих знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми, що впливає зі змісту дисципліни тощо.

При комплексній оцінці успішності викладач визначає види робіт та критерії оцінювання з урахуванням особливостей навчальної дисципліни, обсягу годин, відведених навчальним планом, контингенту студентів.

Критеріями оцінювання можуть бути:

а) під час усних відповідей:

- повнота розкриття питання;
- логіка викладення, культура мови;
- впевненість, емоційність та аргументованість;
- використання основної та додаткової літератури (підручників, посібників, журналів, інших видань);
- аналітичні думки, уміння робити порівняння, висновки.

б) під час виконання письмових завдань:

- повнота розкриття питання; цілісність,
- систематичність, логічна послідовність, уміння формулювати висновки;
- акуратність оформлення письмової роботи;
- підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки, різних технічних засобів (слайдів, приладів, схем).

Відповідно до Положення про кредитно-трансферну систему організації навчального процесу, оцінювання успішності студентів з навчальних дисциплін, формою підсумкового контролю яких є залік, такий: студенту ставиться «зараховано» за умови, що за результатами поточного

контролю знань він отримав 60 і більше балів за один кредит; якщо за результатами поточного контролю знань студент отримав менше 60 балів за кредит, він має право поліпшувати результати поточного контролю під час рейтингових тижнів. Для визначення ступеня оволодіння навчальним матеріалом з подальшим його оцінюванням застосовуються наступні рівні досягнень студентів.

Високий рівень – студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань під час самостійної роботи. Під час відповіді висвітлює сучасні точки зору, власний погляд на проблему, прослідковуються систематичність знань, самостійність викладу, зв'язок з іншими предметами. Відповідь повна, підкріплена прикладами, за можливістю практичним досвідом роботи.

Достатній рівень – студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань та умінь для формулювання висновків, допускає несуттєві неточності. Під час відповіді на питання може бути відсутня емоційність, яскравість; студент порушує логіку викладу, не завжди присутній власний погляд на проблему, але теоретичний матеріал засвоєний, зберігається класичне знання матеріалу, студент не завжди творчо підходить до вирішення завдань.

Задовільний рівень – студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання лише у стандартних ситуаціях. Під час відповіді простежуються недостатньо повні знання на поставлене запитання, студент не спирається на практичний досвід, на власні спостереження, відсутній системний виклад матеріалу, спостерігаються неточності; студент недостатньо грамотно користується методичними рекомендаціями, лекційними та іншими матеріалами.

Низький рівень – простежується недостатньо повне, поверховофрагментарне знання матеріалу; студент не спирається на практичний досвід, на власні спостереження, відсутні системність викладу; студент слабо орієнтується та плутає поняття, визначення, спостерігаються неточності та помилки під час відповіді; студент недостатньо грамотно користується інструктивно-методичними матеріалами, лекційною та іншою інформацією.

Незадовільний рівень – студент дуже слабо орієнтується в навчальному матеріалі, плутає поняття, допускає багато помилок; практично не володіє навчальним матеріалом, не розуміє понять та визначень.

Для виставлення екзаменаційних та залікових оцінок, захистів звітів з практики, курсових та кваліфікаційних робіт використовується розширена шкала підсумкового контролю.

Накопичувальна шкала балів

<i>Проміжок за накопичувальною бальною шкалою</i>	<i>Оцінка за розширеною шкалою</i>
90-100	відмінно
80-89	дуже добре
70-79	добре
60-69	задовільно
50-59	достатньо
35-49	незадовільно
1-34	неприйнятно

Оцінки за цією шкалою заносяться до відомостей обліку успішності, залікових книжок (індивідуальних навчальних планів) студентів та іншої академічної документації. Оцінки за розширеною шкалою виставляються на підставі накопичуваної бальної шкали вищого навчального закладу.

У разі отримання оцінки «незадовільно» студент має право на два перескладання: викладачу та комісії. У разі отримання оцінки «неприйнятно» студент зобов'язаний повторно вивчити дисципліну в наступному навчальному періоді. Повторне вивчення дисциплін планується за рахунок

власного часу студента і не фінансується з бюджетних коштів. Під час повторного вивчення відповідний навчальний компонент відноситься до індивідуального навчального плану наступного навчального періоду. Повторне вивчення вибіркової дисципліни може бути замінено вивченням іншої вибіркової дисципліни відповідного циклу та обсягу. Середній бал для розрахунку стипендій та зведених академічних показників розраховується з використанням еквівалента оцінки за п'ятибальною шкалою.

Еквівалент оцінки за п'ятибальною шкалою

<i>Оцінка за розширеною шкалою</i>	<i>Оцінка за п'ятибальною шкалою</i>
відмінно	5
дуже добре	4,5
добре	4
задовільно	3,5
достатньо	3
незадовільно	2
неприйнятно	1

Виконання студентом завдань поточного контролю є обов'язковим етапом вивчення навчальної дисципліни.

Об'єктом поточного контролю знань студента є:

- виконання студентом змістовних модульних завдань;
- систематичність роботи студента протягом семестру під час вивчення програмного матеріалу дисципліни.

Модульний контроль проводиться на останньому занятті модуля з метою діагностики досягнення цілей навчання. Під час виконання змістових модульних завдань оцінюються: результати тестування, виконання письмових завдань під час проведення контрольних робіт, курсових проєктів, захист опорних конспектів, звітів та оглядів, виконання індивідуальних завдань, розв'язання практичних ситуацій (кейсів), інші завдання.

Під час контролю систематичності та активності навчальної діяльності студентів оцінюється: участь в обговоренні питань на семінарах, якість

опрацювання завдань для самостійного вивчення, підготовка та презентація рефератів, участь у студентських конференціях, гуртках, наукових конкурсах та олімпіадах, інші форми.

За результатами поточного контролю знань, умінь та навичок студентів (з урахуванням систематичності й активності роботи та виконання модульних завдань) визначається поточний рейтинговий бал. У разі невиконання завдань поточного контролю з об'єктивних причин, студент має право за дозволом декана факультету скласти їх до закінчення останнього практичного (семінарського) заняття. Порядок складання визначає викладач.

Система оцінювання роботи студентів з дисципліни

Контроль рівня засвоєння навчального матеріалу здійснюється відповідно до положення щодо системи рейтингової оцінки знань студентів. Під час вивчення курсу «Українська етнопедагогіка та етнопсихологія» застосовується наступна система оцінки роботи студентів денної та заочної форм навчання.

1. Оцінювання роботи та знань студентів здійснюються упродовж семестру в усній формі під час участі студентів на семінарських і практичних заняттях за переліком питань до семінарських занять і питань для самоконтролю. Максимальна оцінка за участь на таких заняттях складає 5 балів. Сумарна оцінка за участь студентів на семінарських і практичних заняттях складає максимум 50 балів.

2. Написання контрольної роботи, максимальна оцінка за виконання якої складає – 30 балів.

3. Самостійна робота студента – підготовка вибіркового завдання з різних тем курсу (за вибором студента). Максимальна оцінка за самостійну роботу – 10 балів.

4. Виконання індивідуального завдання – 10 балів.

4. Підсумковий контроль знань проводиться у вигляді заліку.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
60-69	D	задовільно	
50-59	E		
35-49	FX	незадовільно	незараховано (з можливістю повторного складання)
1-34	F	незадовільно	незараховано (з обов'язковим повторним вивченням дисципліни)

Накопичування балів під час вивчення дисципліни	
Види навчальної роботи	Максимальна кількість балів
Семінарське заняття	(5-бальна шкала оцінювання) Загальна кількість балів - 50
Самостійна робота	10
Індивідуальне завдання	10
Контрольна робота	30
Залік/максимальна кількість балів	100 Сума набраних балів з усіх форм роботи впродовж семестру

Загальна система оцінювання курсу	Вид контролю – залік. Максимальна оцінка – 100 балів, з них: 50 балів за поточне оцінювання 30 балів – за контрольну роботу 10 балів – самостійну роботу 10 балів за виконання індивідуального завдання. По завершенні теоретичного навчання середнє арифметичне усіх отриманих оцінок на семінарських заняттях у 5-бальній шкалі множиться на ваговий коефіцієнт 10, відповідно – максимальний бал за усі отриманні заняття у підсумку може скласти 50 балів.
Вимоги до письмової роботи	Концептуально конкретне й емпірично верифіковане висвітлення питань і завдань.
Семінарські заняття	Максимальна оцінка – 50 балів

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Вивчення особистості засудженого в установі виконання покарань.
2. Виконання покарання: поняття, методи вивчення і впливи.
3. Головні закономірності педагогічного процесу в УВП.
4. Етапи психокорекційної роботи в УВП.
5. Загальні принципи класифікації засуджених.
6. Зміст соціально-виховної роботи з засудженими.
7. Керівні принципи ресоціалізації засуджених.
8. Класифікація засуджених за загально-характерологічними особливостями.
9. Класифікація засуджених за насильницькі злочини.
10. Класифікація засуджених за спрямованістю особистості.
11. Конфлікти в середовищі засуджених.
12. Концепції соціальної роботи.
13. Методи вивчення конфліктів в середовищі засуджених.
14. Методи вивчення особи засудженого.
15. Методи пенітенціарної психології.
16. Методи перевиховання.
17. Методи формування і корекції позитивного досвіду поведінки.
18. Методи, прийоми та засоби виховного впливу в УВП.
19. Мікросередовище засуджених: поняття і його структура.
20. Об'єкт і суб'єкт соціальної роботи.
21. Облік групових особливостей засуджених.
22. Облік соціальних установок і стереотипів, що склалися в свідомості засуджених.
23. Ознаки кримінально-правових класифікаційних груп засуджених.
24. Організація соціально-виховної роботи із засудженими.
25. Основні завдання психологічної служби установи виконання покарань.
26. Основні групи методів виправного впливу.
27. Основні групи мотивів, що обумовлюють вибір діяльності співробітників пенітенціарних установ.
28. Основні завдання покарання.

29. Основні категорії пенітенціарної педагогіки.
30. Основні напрями роботи психолога в установі виконання покарань.
31. Основні напрями соціальної роботи.
32. Основні поняття і категорії соціальної роботи.
33. Основні функції психолога в пенітенціарних установах.
34. Особливості мікросередовища засуджених
35. Особливості роботи з персоналом установи.
36. Педагогіка співробітництва.
37. Первинне вивчення засудженого в ділянці карантину, діагностики і розподілу.
38. Поняття про психологічний бар'єр.
39. Предмет і завдання пенітенціарної педагогіки.
40. Предмет, завдання та методи пенітенціарної психології.
41. Професійно-психологічні вимоги до персоналу УВП.
42. Психологічна характеристика засудженого і її використання при організації індивідуально-виховної роботи
43. Робота з основними категоріями засуджених з метою профілактики конфлікту.
44. Соціальна робота як наука і особливий вид практичної діяльності
45. Соціально-психологічний клімат відділень соціально-психологічної служби установи.
46. Соціально-психологічні і психологічні умови дієвості виховної роботи з засудженими.
47. Соціально-психологічні особливості колективу засуджених.
48. Схема розв'язання конфліктів в УВП.
49. Тактика індивідуального впливу на особистість.
50. Характеристика та особливості процесу перевиховання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Ю.В., Шевченко Л.О. Теоретичні та прикладні питання ресоціалізації жінок-злочинниць / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 11 грудня 2015р.). «Актуальні напрями практичної психології і психотерапії». Харків.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2015. С. 220-222.
2. Бандурка О. М. Проблеми соціальної адаптації неповнолітніх, звільнених з виховно-трудових колоній / О. М. Бандурка, В. М. Трубников, А. О. Яровий. Х. : Видавництво НУВС, 2003. 260 с.
3. Бархаленко Є. В. Психолого-педагогічні аспекти вдосконалення процесу виховання неповнолітніх засуджених / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2000. № 5. С. 183-186.
4. Беца О. Громадська підтримка пенітенціарної реформи в Україні / Соціальна політика і соціальна робота. 2002. № 1. С. 19 -31.
5. Богатирьов І. Г. Державна кримінально-виконавча служба України: історія та сучасність / І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова; Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. Д. : Ліра, 2007. 352 с.
6. Васильківська І. П. Кримінологічні аспекти сімейного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 „Кримінальне право та кримінологія” / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2001. 19 с.
7. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України: Навч. посіб. для студ. юрид. ф-тів вищ. навч. закл. Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2004. 152с.
8. Демченко А. Особливості виховного процесу із засудженими дівчатами / А. Демченко // Соціальна політика і соціальна робота. 2002. № 1 (21). С. 84 – 86.
9. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навчальний посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. К. : Видавничий Дім „Слово”, 2008. – 240 с.
10. Закон України „Про державну виконавчу службу” від 24 березня 1998 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, N 36-37, ст.243
11. Закон України „Про Державну кримінально-виконавчу службу України” від 23 червня 2005 року.// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, N 30, ст.409.
12. Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : метод. матеріали / За

заг. ред. В. П. Лютого. К.: Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді, 2005. 104 с.

13. Інструкція щодо реалізації політики із запобігання суїцидальної поведінки в установах виконання покарань України / Проект ЄС і Ради Європи «Подальша підтримка пенітенціарної реформи в Україні». К.: Управління СВПР із засудженими ДКВС України, 2018. 14 с.
14. Калюжний Р. А., Сергеев І. С. Актуальні засади побудови пенітенціарної доктрини та пенітенціарної політики / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2000. № 5. С. 6 - 10.
15. Ковчина І. М. Підготовка студентів до соціально-правового захисту особистості: навч.-метод. посіб. / І. М. Ковчина; Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : НПУ, 2005. 195 с.
16. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 654-р.
17. Кримінальний кодекс України. Х. : ТОВ „Одіссей”, 2008. 288 с.
18. Кримінально-виконавчий кодекс України. Х. : ПП „ІГВІНІ”, 2007. 96 с.
19. Кримінально-процесуальний кодекс України. Х. : Інформаційно-правовий центр „Ксилон”, 2009. 187 с.
20. Кримінальний кодекс України. Х. : ТОВ „Одіссей”, 2008. 288 с.
21. Кримінально-виконавчий кодекс України. Х. : ПП „ІГВІНІ”, 2007. 96 с.
22. Кримінально-процесуальний кодекс України. Х. : Інформаційно-правовий центр „Ксилон”, 2009. 187 с.
23. Курс кримінально-виконавчого права України: Загальна та Особлива частини: Навч. Посіб. / О.М. Джужа, В.О. Корчинський, С.Я. Фаренюк, В.Б. Василець; За заг. ред. О.М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2000.
24. Кушнірова Т. В. Навчально-методичний комплекс з пенітенціарної психології. Київ: ІКВС, 2014. 40 с.
25. Методичний посібник по роботі з дітьми, які тимчасово перебувають в спеціальних закладах / Т. П. Кравчук, Б. П. Лазаренко, Т. П. Кравир. К. : Приймальник-розподільник для неповнолітніх головного управління МВС України в м. Києві; Інститут соціальної та політичної психології АПН України, 2003. 209 с.
26. Методичні рекомендації для працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо роботи з молоддю, яка звільнилася з

- місць позбавлення волі : методичні рекомендації / За ред. О. І. Пилипенка. К. : Держсоцслужба, 2006. 112с.
27. Міщик Л. І. Соціально-педагогічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей і підлітків : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Міщик, З. Г. Білоусова; Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя : ЗДУ, 2003. 108 с.
28. Неживець О. М., Жук Л. А., Жук І. Л. Ресоціалізація засуджених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі : монографія / О. М. Неживець, Л. А. Жук, І. Л. Жук. К. : Кондор, 2009. 222 с.
29. Основи пенітенціарної педагогіки і психології : навчальний посібник / [Замула С. Ю., Костенко В. А., Мандра В. І., Падалець Б. В. Скоков С. І.] Під ред. Синьова В. М. – Біла Церква : ДДУПВП, Білоцерківське училище професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої системи, 2003. 101 с.
30. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навчальний посібник / С. С. Пальчевський. К. : Кондор, 2005. 560 с.
31. Парфанович І. Стан організації виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми в сучасних умовах / І. Парфанович // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. 2002. № 10. С. 9 – 14.
32. Пахомов І.В., Григоренко А.М. Соціально-виховна робота із засудженими та особами, взятими під варту: навчальний посібник / Білоцерківський центр ПКП ДКВС України; за заг. ред. д. пед. н., проф. М.О. Супруна, 2019. 297 с.
33. Пихтіна Н. П. Профілактика та соціально-педагогічна робота з дітьми девіантної поведінки : навчально-методичний посібник 324/ Н. П. Пихтіна, Р. Г. Новгородський; Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 239 с.
34. Попов М. А. Генезис проблеми відхилень у поведінці неповнолітніх у історії педагогічної думки : навчальний посібник / М. А. Попоа; Слов'янський держ. пед. ун-т. Слов'янськ : СДПУ, 2008. 103 с.
35. Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 25-27 листоп. 2002 р. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України та ін. К. : Міленіум, 2002 424 с.
36. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5

- (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 18 червня 2019 р. за № 633/33604).
37. Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 № 2300/5 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 04 листопада 2013 р. за № 1863/24395).
38. Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених: наказ Міністерства юстиції України від 16.05.2016 № 1418/5 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 травня 2016 р. за № 727/28857).
39. Про затвердження Інструкції з організації нагляду за засудженими, які відбувають покарання в установах виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 22.04.2016 № 30/5 – ДСК (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 27 квітня 2016 р. за № 655/28785).
40. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 05 вересня 2018 р. за № 1010/32462).
41. Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 03.04.2018 № 974/5/467/609/280 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 05 квітня 2018 р. за № 408/31860).
42. Прокопенко Н. Особливості проведення попередніх зустрічей у рамках програми примирення потерпілих і правопорушників / Соціальна політика і соціальна робота. 2005. № 1(29). С. 52 - 64.
43. Професійна етика соціального педагога : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. 562 с.
44. Профілактика професійної деформації працівників органів внутрішніх справ: навч.-метод. посіб. /Криволапчук В.О., Кушнар'юв С.В., Словінський В.Р. Медведєв В.С./ за заг. ред. Доктора

- юридичних наук, професора, заслуженого юриста України М.Г. Вербенського. К.: Нац.акад.внутр.справ України, 2014. 68 с.
45. Пташинський О. Б. Пенітенціарна система України : монографія / О. Б. Пташинський; НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2004. 204 с.
46. Романенко О. В. До питання участі інститутів громадянського суспільства в формуванні пенітенціарної політики в Україні / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2000. № 5. С. 11-14.
47. Рудник В. І. Позбавлення волі: негативні наслідки та заходи їхньої нейтралізації: Монографія. К., 1999.
48. Серова О. В. Трудове виховання та професійна підготовка як складові процесу ресоціалізації засуджених / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2001. № 6. С. 238 – 244.
49. Синьов В. Гуманістична спрямованість пенітенціарної педагогіки / Соціальна політика і соціальна робота. 2002. № 1 (21). С. 43 - 51.
50. Синьов В. М., Кривуша В. І. Пенітенціарна педагогіка: в основних запитаннях і відповідях : навчальний посібник / В. М. Синьов, В. І. Кривуша. К. : ДЦССМ, ДДУПВП, 2000. 123 с.
51. Система виконання покарань в Україні: проблеми та перспективи гуманізації : учбово-методичний посібник. К. : ПП „Арарат-Центр”, 2000. 139 с.
52. Социальная работа в пенитенциарных учреждениях : учебное пособие / Под ред. А. Н. Сухова. М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО „МОДЭК”, 2008. 384 с.
53. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / За заг. ред. І. Д. Звереві. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
54. Соціальна робота з неповнолітніми, які перебувають у місцях позбавлення волі / За заг. ред. В. М. Синьова. К. : ДЦССМ, ДДУПВП, 2003. 222 с.
55. Соціальна, педагогічна та психокорекційна робота з неповнолітніми засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі : методичний посібник з питань соціальної реабілітації у громаді неповнолітніх засуджених / Автори-упоряд.: Т. П. Авельцева, З. П. Бондаренко / За заг. ред. І. Д. Звереві. К. : Науковий світ, 2006. 277 с.
56. Соціально-психологічні та кримінологічні аспекти впливу заходів виховного характеру на формування правової свідомості

- неповнолітніх : монографія / І. І. Ковальова, А. О. Смоктій, В. В. Вітвіцька та ін.; За заг. ред. Г. В. Гребенькова. Донецьк : ДЮІ ДЛУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. 188 с.
57. Стаднік В. В. Соціально-правовий статус неповнолітніх як суб'єктів пенітенціарного процесу / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2001. № 6. С. 170 -176.
58. Степанюк А. Х. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; Академія правових наук України. Ін-т вивчення проблем злочинності. Х. : Тов. „Кроссруд”, 2007. 184 с.
59. Супрун М. О. Проблема навчання та виховання розумово відсталих підлітків в умовах виховної колонії (історико-педагогічний аспект) / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2001. № 6. С. 256 – 261.
60. Технологія роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді : методичний посібник / С. В. Толстоухова, О. О. Яременко, О. В. Вашуленко та ін. К. : ДЦССМ, державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 88с.
61. Федоренко О. І. Система підготовки майбутніх правоохоронців до соціальної та виховної роботи з підлітками / О. І. Федоренко; Харківський нац. ун-т внутрішніх справ. Х. : ППВ „Нове слово”, 2007. 330 с.
62. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : монографія / С. Я. Харченко. Луганськ: Альма-матер, 2006. 320 с.
63. Червеньяк А. О. Проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія „Педагогіка і соціальна робота”. Ужгород, 2007. Випуск 11. С. 157 – 158.
64. Чичуга М. М. Вплив деструктивних психічних станів на особистість та професійну діяльність начальників відділень соціально-психологічної служби установ виконання покарань / Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 27. С. 635-647.
65. Шевченко Л.О. Життєва криза особистості злочинниць та можливості її корекції за умов депривації / Вісник Харківського національного педагогічного університету. – Серія "Психологія". Вип. 39. Харків: ХНПУ, 2011. С. 196-209.
66. Ягунов Д. В. Державне управління пенітенціарною системою України: історія, сучасність, перспективи / Д. В. Ягунов; Національна академія

держ. управління при Президентові України; Одеський регіон. ін-т держ. управління. О : Видавництво ОРІДУ, 2005. 250 с.

67. Ягунов Д. В., Прус В. М. Пенітенціарна система України / В. М. Прус, Д. В. Ягунов. Одеса : Вид-во „Фенікс”, 2006. 252 с.

68. Яцишин М. Кримінально-виконавча політика і кримінально-виконавче право як засіб державотворення / Юридична Україна. 2009. № 1. С.106 –111.

Електронні ресурси:

1. Калашник Н. Пенітенціарна система України шляхом перетворень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.n-kalashnik.com.ua>> – Загол. з екрану. Мова укр.
2. Безпалько. К. : Логос, 2003. –134 с. Режим доступу: <http://apps.kmpu.edu.ua/joomlaNEW>
3. Євтух М., Сердюк С. Соціальна педагогіка: Підручник.- 2-ге вид. К.: МАУП, 2003. 232 с. Режим доступу: <http://subject.com.ua/pdf/73.pdf>
4. Зверева І.Д. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/signup/>
5. Капська А.Й, Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : Підручник. 4-те вид. виправ. та доп. / За ред. проф. А. Й. Капської. К.: Центр учбової літератури, 2009. 488 с. Режим доступу: http://ebooktime.net/book_156.html
6. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій. Житомир: Житомир.держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/3558/1/11.pdf>

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- Агогіка** – наука про запобігання відхилень у поведінці дітей та підлітків.
- Агресія** – ворожа внутрішня настанова або ворожий тип поведінки особи щодо когось або чогось.
- Агресор** – той, хто вдається до агресії; нападник, загарбник. .
- Адаптація** – пристосування людини або групи людей до нового соціального середовища, а також часткове пристосування до них цього середовища з метою співіснування та взаємодії.
- Адвокат** – юрист, який захищає обвинуваченого чи веде якусь справу в суді, а також дає поради з правових питань; захисник, оборонець.
- Адиктивна поведінка** – відхід від реальності свого стану за допомогою прийому психоактивних речовин.
- Акцентуація характеру** – перебільшений розвиток окремих рис характеру в збиток інших, внаслідок чого погіршується взаємодія з навколишніми людьми.
- Альтернативне покарання** – це передбачені кримінальним законом основні види покарань, не пов'язанні з ізоляцією засудженого від суспільства.
- Аналіз** – процедура уявного, а часто і реального розчленовування предмету (предметів) або відношення між предметами на частини (ознаки, властивості).
- Аналіз результатів рецидивної злочинності** – а) аналізуються дані про число осіб, що скоїли злочин після відбування покарання; б) вивчаються причини рецидиву, поведінка і діяльність рецидивістів на волі; в) вивчаються упущення і недоліки в роботі з конкретними засудженими, такими, що відбувають покарання у пенітенціарному закладі.
- Аналіз роботи засуджених**, таких, що підлягають звільненню, і їх ресоціалізації – а) аналізуються дані про число засуджених, таких, що підлягають звільненню; б) вивчаються питання і можливості засуджених з їх трудового і побутового пристрою після звільнення; в) вивчаються матеріали листування з колективами підприємств і установ, де працюватимуть звільнені.
- Аналіз роботи по залученню громадськості** до виправлення засуджених – а) аналізуються дані про число членів ради вихователів, число представників шефських організацій, що беруть участь у виховній роботі; б) вивчається і аналізується ефективність всіх заходів, проведених за участю представників громадськості; в) аналізується вплив, що надається на того або іншого конкретного засудженого представником громадськості в процесі індивідуального шефства; г) вивчається вплив родичів на виправлення засуджених.
- Аналіз стану виховної роботи з засудженим** – а) аналізуються дані про склад засуджених, характер і небезпеку скоюваних ними злочинів, їх

вік, наявність колишніх судимостей, терміни покарання, рівень загальноосвітньої і професійно-технічної підготовки, психолого-педагогічні особливості; б) вивчається особистість засуджених, їх мотивація, відношення до вчиненого злочину, поведінка, характер, схильності, інтереси та інші їх особливості; в) аналізується ефективність виховних заходів, що проводяться в загоні; г) вивчається результативність етичного, трудового, правового, естетичного виховання; д) аналізуються дані про склад членів самодіяльних організацій і ефективність їх роботи; е) аналізуються результати планування для чіткішої координації зусиль співробітників інших частин і служб.

Аналіз стану навчальної діяльності – а) аналізуються дані про наявність у засуджених того або іншого рівня освіти і спеціальності; б) вивчаються відомості про відвідуваність і успішність як в школі, так і в профучилищі; в) аналізується ефективність впливу школи і професійного ліцею на виховну роботу серед засуджених.

Аналіз стану режиму відбування покарання – а) систематично аналізуються дані про число порушень, причини їх здійснення, вивчається ефективність вживаних заходів дисциплінарної дії; б) вивчається виконання засудженими розпорядку дня, досліджуються причини, що заважають його дотриманню; в) у разі вчиненого злочину вивчаються його причини.

Аналіз трудової діяльності – а) аналізується стан виробництва, причини безробіття, показники виробництва, трудового використання; б) вивчаються дані про результати трудової діяльності; в) вивчається ставлення засуджених до людей праці, різних професій, результатам праці тощо.

Аналітичне завдання – аналіз механізмів і закономірностей розвитку етичної і правової свідомості, поведінки, мотивації, відносин, діяльності особистості, груп засуджених і персоналу кримінально-виконавчої системи; аналіз ефективності процесу виправлення, застосування форм, методів і засобів виховного впливу на засуджених; оцінка результативності діяльності колонії.

Андрогогіка – наука про освіту та виховання людини впродовж усього її життя.

Анкета – складений дослідником список запитань для певного контингенту осіб, відповіді на які є вихідним емпіричним матеріалом для узагальнень.

Анкета відкрита – відповідь формулюється довільно власною думкою.

Анкета закрита – кількість варіантів відповідей обмежена дослідником.

Анкетування – це опитування засудженого по заздалегідь складеним запитанням з метою одержання кількісних та якісних даних.

Антисоціальна поведінка – тенденція до здійснення дій, що суперечать моралі, етичним законам і правам інших людей.

- Арешт** – тримання засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців.
- Асоціальний вчинок** – дія, що не відповідає нормам, правилам поведінки людини у суспільному житті; байдужий до суспільногромадського життя.
- Аутична поведінка** – утруднення у встановленні соціальних контактів, відірваність від дійсності, занурена в сферу мрій і фантазій.
- Афект** – сильне, короткочасне збудження, що виникає раптово, оволодіває людиною так сильно, що вона втрачає здатність контролювати свої дії та вчинки.
- Бесіда** – це пізнання психолого-педагогічних явищ, особливостей та властивостей через безпосереднє спілкування з особою, яку дослідник вивчає в природних умовах; розмова, обмін думками між двома чи кількома особами. У психології використовується як метод вивчення психічних явищ у процесі безпосереднього спілкування за спеціально розробленою програмою. У педагогіці – діалогічний метод навчання, за якого педагог за допомогою вміло поставлених запитань спонукає учнів, студентів до відтворення набутих раніше знань, до самостійних висновків і узагальнень на основі засвоєного матеріалу.
- Бесіда аналітична** – підведення підсумків стосовно результативності та визначення змін в особистості й поведінці засудженого за певний проміжок часу; бесіда, яка спрямована на підведення підсумків щодо результативності соціально-виховної роботи та визначення змін в особистості й поведінці засудженого за певний період відбування покарання.
- Бесіда індивідуальна** – психодіагностична, ознайомча, формуюча, профілактична, аналітична тощо.
- Бесіда ознайомча** – бесіда, що проводиться зі знову прибулим засудженим, для вивчення особистості засудженого, його спрямованості, інтересів, нахилів, здібностей, рис характеру, з'ясування життєвих планів, визначення перспектив тощо.
- Бесіда поглиблена** – бесіда, що проводиться повторно, через певний час для розширення та уточнення знань про засудженого.
- Бесіда профілактична** – бесіда, проводиться з метою запобігання здійсненню протиправних дій та вчинків серед засуджених, тобто з метою профілактики порушень вимог режиму.
- Бесіда психодіагностична** – бесіда, яка проводиться психологом з метою виявлення і встановлення індивідуально-психологічних особливостей особистості засудженого в період його перебування в дільниці карантину, діагностики і розподілу, а за необхідності – і в процесі відбування покарання.
- Бесіда формуюча (виховна)** – бесіда проводиться з метою здійснення безпосереднього цілеспрямованого впливу на засудженого для формування необхідних позитивних рис та якостей, зміни його

- поведінки, спрямованості, ставлення до процесу відбування покарання.
- Ведення випадку** – це процес забезпечення доступу клієнтам до послуг і ресурсів, відповідно до їх індивідуальних потреб, з метою покращення якості їх життя, захисту прав та інтересів.
- Вербальні засоби спілкування** – засоби мови; те, що виражається у словах.
- Взаємодія** – процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємна зумовленість, породження одним одного і зв'язок.
- Види пробації** – досудова, наглядова, пенітенціарна.
- Вимога** – це усний вираз конкретного, реального завдання, яке необхідно виконати в процесі того чи іншого виду діяльності, в наслідок чого виникають позитивні або гальмуються певні негативні дії, вчинки, тощо.
- Вимога непряма безпосередня** – надається у вигляді поради, прохання, натяку («було б непогано організувати таку роботу...», «мені здається, що дисципліна в бригаді залежить від вас» тощо).
- Вимога непряма опосередкована** – суб'єктом цієї вимоги виступає хтось інший, але не інспектор і надається також у вигляді поради, прохання, натяку.
- Вимога пряма безпосередня** – ставиться співробітником у вигляді розпоряджень або вказівок і містить чіткі конкретні вказівки стосовно окремих дій засудженого («не спізнюватися на перевірку», «привести свій одяг до належного вигляду», «прибрати робоче місце» тощо).
- Вимога пряма опосередкована** – містить чіткі конкретні вказівки стосовно окремих дій засудженого, але надається через когось іншого.
- Виправданий у кримінальному провадженні** є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.
- Виправлення** – процес позитивних змін, які відбуваються в особистості засудженого і створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки.
- Виправлення засудженого** – це процес позитивних змін, що відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки.
- Виправний заклад** – це така організація, яка безпосередньо і виключно здійснює виконання конкретних видів кримінальних покарань.
- Виробничі підрозділи промислових підприємств виправних установ** – організовують виробництво і трудове виховання в умовах ринкової економіки, виробничо-масову роботу засуджених, формують у них позитивне ставлення до праці, людей праці, трудові навички і уміння. Від того, як буде організована праця у пенітенціарному закладі, якими будуть відносини і дисципліна в процесі цієї праці, чи буде скорочено безробіття, значною мірою залежить ефективність всього виховного процесу.
- Висновок** – одержане логічним шляхом судження, яке містить нову чи додаткову інформацію.

Виховання – процес підготовки підростаючого покоління до життя і праці у суспільстві, тобто формування її як особистості; соціальне цілеспрямоване створення умов (матеріальних, духовних, організаційних) для розвитку людини. Важливе значення при цьому має спільна діяльність, взаємодія вихователя і вихованців, результатом яких повинні бути зміна, формування, розвиток особистості з урахуванням її здібностей, інтересів, спрямованості.

Виховання вербальне (словесне) – вплив вихователя на вихованця лише за допомогою пояснення, переконування, умовляння тощо.

Виховання релігійне – система методів і засобів впливу на засуджених з метою засвоєння основних законів релігійної моралі та життя згідно з релігійними принципами, формування на їх основі таких моральних почуттів, як милосердя, співпереживання, добропорядність, ввічливе ставлення до людей тощо.

Виховання санітарно-гігієнічне – це сукупність виховних впливів, спрямованих на підвищення санітарно-гігієнічної культури осіб, позбавлених волі, прищеплення їм санітарно-гігієнічних навичок в побуті, на виробництві з метою попередження інфекційних захворювань.

Виховання соціально-світоглядне – це сукупність заходів, спрямованих на формування в засуджених правильного політичного світогляду, поглядів, переконань, розумних потреб, своєчасне усунення негативних нахилів та звичок.

Виховання фізичне – система фізкультурно-спортивних і оздоровчих заходів, що проводяться в установах виконання покарань з метою укріплення здоров'я, розвитку фізичних сил і морально-вольових якостей, формування в них навичок суворого дотримання санітарно-гігієнічних правил, профілактики захворювань.

Виховна робота – система педагогічно обґрунтованих заходів, спрямованих на корекцію поведінки засуджених з метою досягнення позитивних інтелектуальних, духовних і фізичних змін в їх особистості та усунення особистісних деформацій.

Відділ охорони – забезпечує охорону периметру колонії, недопущення втечі засуджених, а також здійснення ними інших протиправних дій; здійснює переміщення (етапування) засуджених; відповідає за технічні та інженерні засоби охорони колонії та спеціальний транспорт.

Відділення соціально-психологічної служби – основна організаційна ланка у структурі установи виконання покарань, створена для безпосереднього забезпечення оптимальних умов відбування покарання та проведення із засудженими соціально-виховної роботи для досягнення мети їх виправлення і ресоціалізації.

Відділи нагляду та безпеки, оперативної роботи – забезпечують безпеку і соціально-правову захищеність засуджених, встановлений в установі порядок, здійснюють профілактичну роботу з попередження

правопорушень з боку засуджених, ведуть нагляд за ними, попереджають недозволені зв'язки і злочини, забезпечують дотримання правил поведінки в колонії; здійснюють оперативну роботу, боротьбу з корупцією та незаконним обігом наркотиків.

Відновне правосуддя – це вид юридичної практики, метою якої є реституція, тобто повернення до ситуації, яка передувала скоєнню злочину. У ході відновної процедури досягається розуміння того, що відбулося, налагоджується взаєморозуміння між правопорушником та жертвою, виробляється й виконується угода про відшкодування збитків або усунення шкоди, нанесеної злочином. Програми відновного правосуддя надають потерпілим особам можливість самим визначити, наскільки серйозно було порушено їхні інтереси. Таким чином, у процесі розв'язання кримінальних конфліктів надається максимальна підтримка потерпілим та забезпечується задоволення їхніх потреб. З іншого боку, правопорушники мають шанс усвідомити свої дії, змінити свою поведінку на краще.

Відповідальність – усвідомлення індивідом, соціальною групою свого обов'язку перед суспільством, розгляд крізь призму цього обов'язку суті і значення своїх вчинків, діяльності, узгодження їх з обов'язками і завданнями, що виникають у зв'язку з потребами суспільного розвитку.

Відчуття – відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ об'єктивного світу внаслідок їх безпосереднього впливу на органи чуття. Вікова педагогіка складається з дошкільної, шкільної, педагогіки профтехосвіти, педагогіки вищої школи, педагогіки дорослих, тобто наука про виховання та навчання різних вікових груп.

Віктимологія – наука про різні категорії людей, які стали жертвами насильств та несприятливих умов соціальної орієнтації.

«Вибух» – це особливий спосіб примусити засудженого відчутти потребу змінити свою поведінку, своє ставлення до оточуючих, викликати у нього потребу почати жити по-новому.

Вміння – зумовлена знаннями і навичками готовність людини успішно досягати свідомо поставленої мети діяльності в мінливих умовах її протікання.

Внутрішня інформація, що управляє – це розпорядження, вказівки і вимоги співробітників, які звернені безпосередньо до засуджених по дотриманню ними розпорядку дня, режиму, дисципліни, викорінюванню шкідливих звичок тощо. Це особисті спостереження співробітників за поведінкою того або іншого засудженого, матеріали індивідуальних бесід, матеріали засідань ради вихователів загону, виступи засуджених на загальних зборах, інформація про характер взаємин і спілкування між засудженими та змістом їх діяльності.

Волонтер пробації – фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та

безоплатній основі.

Вольові якості – відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої регуляції поведінки, її влади над собою.

Вплив непрямий (опосередкований) – вплив на засудженого через інших осіб або завдяки залученню засуджених до різних заходів та діяльності. Вплив паралельний – це вплив одночасно співробітника й інших осіб (колективу засуджених).

Вплив прямий (безпосередній) – це безпосередній вплив співробітника установи виконання покарань на засудженого словом, прикладом, за допомогою заохочення або стягнення, що здійснюється в процесі взаємного спілкування або спільної діяльності об'єкта і суб'єкта (співробітника та засудженого).

Вправа – це організація постійно повторювальних дій з метою накопичення ними досвіду правильної поведінки, вироблення моральноволевих якостей.

Вправа як метод виховного впливу на поведінку – це така організація усіх видів діяльності, взаємних стосунків, спілкування засуджених, котра, спираючись на переконання, позитивний приклад, вимоги адміністрації установи виконання покарань та колективу, розвиває їх почуття, зміцнює волю, стримує негативні та формує позитивні звички, досвід поведінки, забезпечує єдність переконань та вчинків, створює для засуджених умови для таких дій, які відповідають колективним нормам і правилам поведінки.

Встановлення причин – найважливіша умова розробки конструктивних пропозицій з вдосконалення практики, орієнтованої на створення, зміну або усунення саме причин для досягнення певних наслідків.

Громадська діяльність у виправній установі – це форма активного ставлення, спрямовану на розвиток у засуджених цивільної активності, корисної ініціативності, здорових інтересів і потреб, навичок раціонального використання вільного часу.

Громадські роботи – виконання засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно-корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

Група ризику – категорія людей, чие соціальне становище за певними критеріями не є стабільним, які не можуть самостійно подолати власні труднощі, що може спричинити втрату соціальної опори в житті або навіть життя.

Група формальна – група, що має зовнішньо задані соціально значущі цілі діяльності, юридично визначений статус, нормативно закріплену структуру, призначене чи вибране керівництво і встановлені права та обов'язки її членів.

Групова згуртованість – процес групової динаміки, який характеризує міру (ступінь) прихильності до групи належних до неї осіб.

Групова норма – сукупність правил і вимог, вироблених реально функціонуючою спільністю і є важливим засобом регуляції поведінки осіб групи, характеру їх взаємин, взаємодії, взаємовпливу і спілкування.

Девіант – особа, яка не дотримується існуючих у суспільстві норм поведінки. Девіантна поведінка – дії і вчинки людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним шаблонам і стандартам поведінки.

Девіація – відхилення від прийнятих у суспільстві норм, починаючи від незначних і завершуючи найбільш суттєвими та серйозними, що загрожують життєдіяльності окремих груп, суспільства загалом.

Деадаптація засудженого – неможливість звикнути до ізоляції від суспільства, нових умов життя.

Деадаптація особистості – порушення процесу пристосування індивіда до соціального середовища внаслідок хибного або недостатньо розвиненого уявлення про себе, свої соціальні можливості і зв'язки. Виявляється у девіантній поведінці (алкоголізм, наркоманія, суїцид), неадекватних психологічних станах особистості (депресія, гіперактивність тощо).

Десоціалізація – трансформування позитивних якостей особи засудженого в негативні (прийняття вимог кримінального світу, співвіднесення своєї поведінки зі злочинськими традиціями тощо).

Джерела пенітенціарної педагогіки: міжнародні нормативно-правові акти та інші документи; Конституція України та інші Закони України; Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України; накази, інструкції, вказівки, методичні рекомендації ДДУ ПВП; теоретичні та методичні основи загальної педагогіки; теоретичні та методичні основи виправно-трудової педагогіки; запозичені теоретичні питання з інших наук, з якими пенітенціарна педагогіка має міжпредметні зв'язки; педагогічні ідеї і теорії прогресивних педагогів минулого; сучасні педагогічні дослідження; передовий вітчизняний та зарубіжний педагогічний досвід.

Диспут – це форма колективного обговорення гострих питань або проблем соціального життя, суспільних відносин, культури, спорту тощо.

Дисципліна – точне і суворе дотримання засудженими встановлених вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку, виконання вимог адміністрації установи виконання покарань і обов'язків засудженого.

Дисциплінованість засуджених – морально-психологічна якість особистості, яка дозволяє виробити чіткі позитивні переконання, сформувати позитивні навички та звички, усунути негативні думки і погляди, негативні риси характеру і поведінки.

Диференціація – це поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини, тобто це виділення типових якостей, за якими можна в певній спільності виділити різні групи.

Диференціація засуджених – інструмент співробітника установи виконання покарань, що надає змогу оптимально розробляти й реалізовувати типові програми соціально-виховної роботи з різними категоріями засуджених, найбільш точно знаходити підходи до особистості як неповторної індивідуальності, а на цій основі конкретизувати такі програми.

Диференційоване навчання – спосіб організації навчально-виховного процесу, що враховує типові індивідуальні особливості засуджених.

Диференційований підхід – враховування в роботі з засудженими типологічних психолого-педагогічних особливостей, характерних для певної категорії засуджених.

Діагностичне завдання – розробка принципів і методики дослідження; роз'яснення вимог, що пред'являються до методів дослідження, технологія їх застосування; аналіз існуючих актуальних проблем, встановлення їх причин; дослідження проблемного поля педагогічної ситуації конкретних індивідуальних і групових форм поведінки.

Діяльність – внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність людини, що регулюється усвідомлюваною метою.

Доказ – необхідний в процесі встановлення істини, винності або невинності особи в скоєнні злочину, ступені відповідальності за ту або іншу поведінку та діяльність засуджених.

Доручення – форма індивідуальної соціально-виховної роботи, конкретне завдання окремому засудженому, яке, як правило, не є обов'язком засудженого. Доручення може бути різноманітним: постійним, тимчасовим, одноразовим.

Досвід – отримані упродовж життя знання, вміння, навички, вчинки.

Досудова доповідь – письмова інформація для суду, що характеризує обвинуваченого.

Досудова пробація – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності.

Духовна педагогіка – галузь педагогічних знань, що передбачає пріоритет релігії у формуванні особистості. Педагогічна думка розвивалась на ґрунті філософії і стала елементом теології (богослов'я).

Експеримент – спеціально поставлений дослід з метою вивчення педагогічного процесу в точно фіксованих умовах; порівняння визначених, заздалегідь очікуваних особливостей діяльності засудженого з можливими; метод збору інформації, під час якого дослідник сам створює умови, в яких вивчає поведінку засуджених, аналізує та узагальнює прояви особистості, її зміну.

Експеримент констатуючий – виявлення знань, навичок, умінь, позитивних і негативних рис характеру, інтересів, ідеалів, поглядів і переконань засудженого.

Експеримент лабораторний – експериментатор штучно створює атмосферу

й умови, у яких вивчається випробуваний.

Експеримент природний – проміжна форма між спостереженням і лабораторним експериментом, при якому випробуваний вивчається в природній обстановці життя і побуту.

Експеримент формуючий – об'єднує в собі вивчення засудженого і здійснення на нього психолого-педагогічного впливу.

Експеримент-перевірка – розробка гіпотези, її перевірка, порівняння визначених, заздалегідь очікуваних особливостей діяльності засудженого з можливими.

Екстраверт – людина, реакції і поведінку якої в основному визначають зовнішні враження, а не внутрішні переживання. Такому типу притаманні жага спілкування та діяльності, балакучість, поверховість; спрямованість людини на зовнішній світ, події та інших людей.

Екстремальна ситуація – ситуація психологічної напруги, що значно знижує ефективність виконання співробітником своїх посадових обов'язків і несе загрозу для його здоров'я і життя. Емоції – психічне відображення у формі безпосереднього переживання життєвого змісту явищ і ситуацій.

Емоції астеничні – слабо виражені негативні переживання людини, які знижують її активність, загальний фізичний і психічний тонус і негативно впливають на працездатність.

Емоції стеничні – переживання, що поліпшують самопочуття людини, посилюють її енергію, спонукають до активної діяльності.

Емоційна стабільність – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив.

Емоційність – властивість темпераменту, що вказує на швидкість виникнення і перебігу емоцій.

Емпатія – розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання. Естетичне виховання – сукупність виховних заходів, спрямованих на формування творчо-активної особистості, спроможної сприймати, усвідомлювати, оцінювати красиве в житті, природі, мистецтві.

Етапи ведення випадку – це аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідомлення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або в ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю особи; оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах; прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї; розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг; укладення договору про надання соціальних послуг; виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг; здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості.

Етична підготовка засуджених до трудової діяльності – найбільш важке і

складне завдання співробітників виправних установ. Це підсумковий етап в системі трудового виховання.

Завдання пенітенціарної педагогіки – визначення та удосконалення змісту педагогічного процесу в кримінально-виконавчих установах та приведення його у відповідність чинного законодавства; визначення і наукове обґрунтування найбільш ефективних методів, засобів і прийомів виправлення та ресоціалізації засуджених; дослідження організаційних форм соціально-виховної роботи із засудженими; визначення принципово нових умов для реалізації засобів виправлення та ресоціалізації засуджених; модернізація існуючих форм та методів педагогічного процесу до вимог сьогодення; розкриття та обґрунтування найбільш раціональних шляхів залучення громадськості до процесу виправлення та ресоціалізації засуджених; дослідження умов та особливостей діяльності співробітників установ виконання покарань як вихователів; розкриття й обґрунтування змісту та методики здобуття загальної середньої освіти, самоосвіти і самовиховання засуджених; вивчення умов та особливостей підготовки засуджених до звільнення з установ виконання покарань; формування вмінь та навичок планування роботи із засудженими та ведення різноманітної документації; формування вмінь та навичок проведення оцінки ступеня виправлення засуджених; формування вмінь та навичок організовувати серед засуджених різноманітні культурно-масові, фізкультурно-оздоровчі заходи та гуртки за інтересами; наукове обґрунтування, узагальнення і використання передового вітчизняного та зарубіжного досвіду роботи із засудженими, спрямованої на їх виправлення та ресоціалізацію.

Загальна освіта – сукупність знань з основ наук про природу, суспільство, людину, а також необхідних кожній людині вмінь і навичок.

Загальна педагогіка – наука про головні теоретичні й практичні питання виховання, освіти й навчання. До її структури належать: основи педагогіки; теорія навчання і освіти; теорія виховання; теорія управління навчально-виховним процесом

Загальнонауковий рівень методології пенітенціарної педагогіки – розробка загальних методологічних принципів науково-педагогічних досліджень. До них належать: принцип діалектичного поєднання емпіричного і теоретичного рівнів педагогічних досліджень, принцип системно-структурного підходу в педагогічних дослідженнях, принцип єдності і взаємозв'язку логічного й історичного способів пізнання педагогічних явищ в установах виконання покарань, принцип об'єктивності, принцип детермінізму, принцип взаємозв'язку і взаємодії, принцип розвитку, принцип педагогічної наочності, принцип пенітенціарно-педагогічної специфіки.

Задатки – вроджені анатоμο-фізіологічні та психофізіологічні особливості кожного окремого індивіда, що є природними передумовами для

розвитку здібностей людини. Закон – нормативно-правовий акт, встановлений законодавчим органом загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу.

Закони – це не право (хоча вони приймаються на основі тих чи інших концепцій права). Верховенство права над законом передбачає, що право є первинним, а закон – вторинним.

Закономірності загальні педагогічні визначаються соціальноекономічними умовами, розвитком і станом суспільства на даний час.

Закономірності педагогічного процесу в установах виконання покарань – це об'єктивно існуючі, найбільш суттєві, повторювальні зв'язки між педагогічними явищами, особливостями діяльності співробітників та її результативністю, тобто змінами в особливості засудженого.

Закономірності специфічні педагогічні впливають із загальних закономірностей і визначають залежність між умовами організації процесу виправлення і ресоціалізації засуджених в установах виконання покарань та його результатами.

Заохочення – це позитивна оцінка та схвалення позитивних вчинків і дій засудженого, спрямована на закріплення позитивних і гальмування негативних актів поведінки, на спонукання засудженого до активності в різних сферах діяльності (трудовій, навчальній, громадській, дозвільній). Заохочення реалізується в моральних, економічних та адміністративних формах, найпоширенішою формою заохочення є словесна схвальна оцінка праці, вчинків та дій засудженого.

Заохочення як метод виховання – метод, що реалізується через схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до їх повторення.

Засіб виправлення та ресоціалізації засуджених – шлях (спосіб) за допомогою якого, впливають на особистість засудженого або групу засуджених з метою досягнення позитивних змін в їх свідомості та поведінці, формування позитивних моральних якостей необхідних для повернення їх до самостійного соціально-нормативного життя в суспільстві.

Засоби соціальної реабілітації – це соціально-світоглядне виховання; продуктивна праця, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання; моральне, правове, естетичне, фізичне та валеологічне виховання; гуманне соціальне середовище; педагогічно доцільне дозвілля; гуманістична діяльність суспільно-корисного спрямування; медичне, наркологічне, психіатричне обслуговування в'язнів.

Засуджений – особа, яка визнана у судовому порядку винним у скоєнні злочину (як правило, з призначенням відповідного покарання). За кримінально-процесуальним правом засудженим визнається також особа, обвинувальний вирок якій ще не набув законної сили.

Засуджена мати – це особа, що має дитину не тільки в будинку дитини при виправному закладі, у родичів, знаходяться під соціальною опікою

держави. До цієї категорії необхідно віднести засуджених жінок, що мають дітей дошкільного, підліткового та іншого віку; навіть дорослих дітей, які живуть самотійно; а також молодих жінок, які відбувають покарання у виправному закладі, з числа вагітних і «потенційних» матерів (жінок, які мають реальні перспективи майбутнього материнства).

Засуджені як об'єкти педагогічного процесу – складний та розрізнений контингент. Тому, педагогічний процес в установі виконання покарань вимагає від співробітників високого професіоналізму, глибоких педагогічних, психологічних та юридичних знань, вмінь та навичок.

Звільнені особи – особи, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом.

Здібності – індивідуально-психологічні особливості, що є умовою успішного здійснення певної діяльності. Здібності не можуть бути зведені до знань, умінь і навичок, що є у людини, але здібності забезпечують їх швидке надбання, фіксацію й ефективно практичне застосування.

Здібності загальні – це ті, що впливають на успішність людини в різних видах діяльності (розумові здібності, тонкість та точність ручних рухів, розвинена пам'ять, досконала мова тощо).

Здібності навчальні визначають успішність людини в навчанні та вихованні, засвоєнні нею знань, вмінь, навичок, формуванні якостей особистості.

Здібності практичні – це здібності у конкретних, практичних діях.

Здібності спеціальні визначають успішність людини в специфічних видах діяльності, для яких потрібні особливі задатки і їх розвиток (математичні, лінгвістичні, літературні, художні, спортивні).

Здібності творчі визначають можливість відкриттів і винаходів, створення нових предметів матеріальної і духовної культури.

Здібності теоретичні визначають успішність людини в абстрактнотеоретичних міркуваннях.

Злочинна діяльність – це постійне здійснення однотипної суспільно небезпечної поведінки, яка складається зазвичай із різних дій.

Злочинці випадкові – винні у злочинах, що не належать до тяжких і порушили кримінальний закон вперше, під впливом несприятливих зовнішніх обставин всупереч своїм ціннісним орієнтаціям.

Злочинці злісні – здійснюють злочинну діяльність (професійні злочинці, рецидивісти, лідери організованих злочинних груп тощо).

Злочинці насильницькі (агресивні) – ті, хто посягають на життя, здоров'я, честь та гідність особи (вбивці, хулігани, гвалтівники, терористи тощо).

Злочинці корисливі – вчиняють крадіжки, інше викрадення майна ненасильницьким способом (шахраї, хабарники, контрабандисти, фальшивомонетники, торгівці наркотиками тощо).

Злочинці нестійкі – вчинили навмисні злочини вперше, але раніше

припускали різного роду асоціальну поведінку (алкоголіки, побутові хулігани, дрібні крадії тощо).

Злочинці особливо злісні – здійснюють тривалий час злочинну діяльність (лідери злочинних організацій, «крадії в законі»).

Злочинці ситуативні – схожі з випадковими, але вчинили злочини, які належать до категорії тяжких (вбивство з ревнощів тощо).

Злочинці, які скоїли корисливо-насильницькі злочини (бандити, грабіжники, вимагачі, в тому числі і наймані вбивці).

Злочинці, які не виконали свої громадянські, посадові та професійні обов'язки (вчинили злочини проти громадського порядку, порядку управління, військові та службові злочини).

Зовнішня інформаційна інформація – відомості, що використовуються вихователями під час здійснення процесу виправлення засуджених (всі види зв'язку з громадськістю, родичами засуджених, повідомлення співробітників інших відділів і служб тощо).

Зовнішня командна інформація – це норми кримінальновиконавчого законодавства, законодавчі акти, що регламентують виконання покарання і процес виправлення засуджених; ухвали та вирішення органів суду і прокуратури; накази, розпорядження, інструкції відомчих органів. Ними регулюється і конкретизується виконання покарання, виправлення засуджених, а також практична діяльність співробітників.

Індивід – це окрема жива істота, особа, людина, на відміну від соціальної групи та суспільства в цілому. Отже, індивід – це окремо взятий представник людського роду, якому властиві неповторні соціальні та природні риси.

Індивідуальна бесіда – метод опитування, який надає співробітникам установ виконання покарань можливість виявити зміни в поглядах і переконаннях засуджених, їхніх життєвих планах, прагненнях, системі цінностей і моральних установках, а також рівень сформованості правосвідомості та в цілому відстежувати хід коригування спрямованості особистості внаслідок педагогічних впливів.

Індивідуальна соціально-виховна робота – це система цілеспрямованих психолого-педагогічних та соціальних заходів, сукупність різноманітних форм, методів і прийомів безпосереднього або опосередкованого впливу на конкретну особистість засудженого з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей та властивостей, ступеня педагогічної занедбаності та кримінальної зараженості.

Індивідуальний підхід – враховування в роботі з засудженими індивідуально-психологічних особливостей окремого засудженого.

Індивідуальність – сукупність своєрідних психологічних особливостей і властивостей людини, що характеризує людську неповторність і виявляється у рисах характеру, специфіці інтересів, якостей,

здібностей, які відрізняють одну людину від іншої.

Інтерв'ювання – різновид бесіди, під час якої дослідник ставить у певній послідовності заздалегідь сформульовані запитання та фіксує відповіді на них.

Інтерес – мотив, який діє в силу його усвідомленої важливості та емоційної привабливості.

Інтроверт – людина, яка в діях і вчинках більше керується своїми думками і внутрішніми переживаннями, ніж зовнішніми враженнями і впливами. Такому типу властиві замкненість, складнощі в спілкуванні та налагодженні контактів з навколишніми; заглибленість людини у свій внутрішній світ, свої почуття, переживання, стани тощо).

Інформаційне забезпечення виховного процесу – це сукупність відомостей про події, ситуацію і факти, що характеризують як виховний процес в цілому, так і відомості про групи, колективи і особистість, зокрема, засуджених.

Інформація – відомості, що передаються однією людиною іншій усним, письмовим або якимнебудь іншим способом, а також сам процес передачі або отримання цих відомостей.

Інформація про об'єкт виховного процесу – відомості про особу і групи засуджених (соціально-демографічні, кримінально-правові, кримінологічні, психолого-педагогічні характеристики). Це необхідно для організації індивідуальних, групових і масових виховних заходів.

Інформація про організацію процесу виправлення засуджених – це: 1) відомості про проведення масових, групових, індивідуальних виховних заходів щодо основних напрямів виховання: трудового, етичного, естетичного, правового, фізичного; 2) дані щодо реалізації виховного потенціалу основних засобів виправлення засуджених; 3) відомості про керівництво суспільними формуваннями засуджених і їх функціонування.

Інформація про результати процесу виправлення засуджених – відомості про рецидивну злочинність, поведінку і діяльність засуджених після звільнення.

Інформація про суб'єкт виховного процесу – це: 1) зведення про штатну чисельність безпосередніх вихователів (начальників загону), а також дані про додаткові сили вихователів (резерві) із числа співробітників установи і громадськості; 2) дані про структуру колективу співробітників і його якісний стан, як в цілому, так і на рівні окремих його підструктур (колективу відділу соціально-виховної та психологічної роботи, виробничих відділів тощо); 3) відомості про саму діяльність вихователів і осіб, що привертаються до виховної роботи з числа співробітників даної установи, а також представників шефських організацій громадськості, священнослужителів тощо; 4) відомості про взаємодію всіх співробітників колонії з питань виправлення засуджених.

Інформація про умови організації процесу виправлення засуджених – це відомості про: 1) місце і район дислокації установи, його найближче соціальне оточення; 2) матеріально-технічне забезпечення процесу виправлення засуджених; 3) морально-психологічний клімат у пенітенціарному закладі, про соціально-педагогічне середовище в колонії тощо.

Каунселінг – це практика індивідуального консультування, яка поєднує в собі елементи кризової психологічної підтримки, а також надання базової медичної і практичної інформації, іноді разом із життєвими порадами.

Класифікація засуджених – це поділ засуджених на окремі категорії осіб, за певними характерними ознаками, що дозволяє з кожним засудженим постійно працювати індивідуально.

Клієнти соціальної роботи – окремі особи, групи людей, їхні родичі, сім'ї, громади, які є адресатами соціальної роботи.

Когнітивно-поведінкова терапія – один із провідних, сучасних, науковообґрунтованих методів психотерапії. Вона базується на усвідомленні того, що при багатьох психіатричних розладах та психологічних проблемах спотворене сприйняття реальності (себе, інших людей, майбутнього тощо), а також неадекватні дії у відповідь на існуючі проблеми є основними факторами, що підтримують розвиток, утримання існуючих проблем та розладів.

Колегіальні й колективні рішення – відбиваються у вирішеннях методичної ради колонії, ради вихователів загону. Вони приймаються на нарадах при начальнику колонії. Ці рішення ухвалюються з питань, що відносяться до діяльності колонії або загону.

Колектив – група, в якій міжособистісні стосунки опосередковуються суспільно-цінним і особистісно- значущим змістом спільної діяльності. Колектив неповнолітніх засуджених має таку структуру: первинний (контактний) колектив – взвод (відділення) у складі 30 – 35 вихованців (керує вихователь); вторинний (проміжний) колектив – відділення у складі 3–4 взводів (керує старший вихователь); загальний (колонійський) колектив – колонія в складі всіх відділень (керує адміністрація колонії).

Колектив засуджених – це організована у виховних цілях спільнота людей, що відбувають кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі, яка об'єднана суспільно корисною діяльністю і метою виправлення, володіє моральною самоорганізацією та імунітетом у відношенні до негативних впливів, здатна перетворювати негативне мікросередовище, має виборні органи управління (співуправління), позитивно прийняла морально-правові норми суспільства та засвоює досвід соціально цінних відносин і спілкування.

Комплексні рішення – це сумісні плани виховної роботи пенітенціарного закладу та інститутів громади – Центрив соціальних служб сім'ї, дітей

та молоді, центрів зайнятості, вищих навчальних закладів, підприємств, організацій тощо.

Комунікативність – сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації. Креативність – здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв’язувати проблемні ситуації.

Конструктивний досвід – отримання вищих результатів за рахунок відкриття нових фактів, ідей, форм, методів, засобів виховання, їх нової інтерпретації. Він відповідає таким вимогам, як новизна, оригінальність, наявність нової педагогічної ідеї. Даний досвід за своєю суттю наближається до поняття «експеримент».

Контроль безпосередній – це коли його здійснює сам співробітник.

Контроль вибірковий – коли контролюється поведінка засудженого в окремих випадках. Контроль опосередкований – через інших осіб.

Контроль суцільний – поведінка засудженого контролюється постійно. Конференція глядачів – це обговорення та аналіз переглянутого відео-, кінофільму, телепередачі тощо.

Конфлікт – загострення взаємовідносин, особливо напружений стан у групі або колективі, що викликано зіткненням і боротьбою протилежних думок, поглядів, інтересів, позицій, а також психологічною несумісністю засуджених.

Конформізм – здатність людини всупереч власним переконанням піддаватися тиску групи, що виявляється у зміні її поведінки відповідно до вимог групи. Конформістська поведінка – відсутність самобутності, оригінальності в звичках, принципах, прихильність до офіційної точки зору, пристосовництво, некритичне відношення до вказівок осіб, що володіють владою.

Корекційна педагогіка поділяється на окремі галузі знань, які вивчають закономірності виховання та розвитку людей з різними вродженими або набутими психічними і фізичними вадами.

Кримінальна субкультура – духовні та матеріальні цінності, які регламентують і впорядковують спосіб життя, поведінку й злочинну діяльність кримінальних співтовариств. Це сприяє згуртованості, організованості, кримінальної активності, а також наступності нових поколінь. В основі кримінальної субкультури лежать певні традиції, правила, норми і ритуали, що суперечать законслухняному суспільству. Кримінальне правопорушення – суспільно-небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб’єктом кримінального правопорушення.

Кримінально-виконавча (пенітенціарна) політика – це напрям діяльності державних і громадських органів у галузі виконання кримінальних покарань.

Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і

умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

Кримінально-правова політика – це напрям діяльності законодавчих і правозастосовчих органів зі створення кримінального законодавства, криміналізації та декриміналізації, пеналізації і депеналізації, диференціації кримінальної відповідальності.

Кримінально-процесуальна політика – напрям діяльності правотворчих і правозастосовчих органів зі створення й застосування форм реалізації кримінального закону на всіх етапах його дії.

Критерії виправлення – це мірило, за допомогою якого визначається питання про визнання засудженого повністю або частково виправленим. Показниками такого критерію можуть бути вчинки і дії конкретної особи, у яких відбивається.

Культурно-масова робота в установі виконання покарань – це система виховних заходів, яка проводиться під керівництвом і контролем адміністрації установи виконання покарань начальниками відділень, співробітниками соціально-психологічної, оперативної, виробничогосподарської служби, представниками громадських, релігійних та культурно-просвітницьких організацій з метою підвищення інтелектуального і культурного рівня засуджених, розвитку їх художніх інтересів і смаків, формування навичок раціонального використання вільного часу.

Медіація, або програма примирення – безпосередня зустріч сторін конфлікту, під час якої за допомогою нейтральної третьої сторони (медіатора). Медіація, яка охоплює елементи реабілітації, відновлення справедливості, як правило, є частиною системи соціальної підтримки та спрямована, в основному, на досягнення виховного ефекту.

Менеджмент у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю – управління системою соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, спрямоване на реалізацію її завдань та пошук оптимальних шляхів їх вирішення.

Мета – це те, до чого прагне людина, для чого вона працює, за що бореться, чого хоче досягти у своїй діяльності.

Мета педагогічного процесу в установах виконання покарань – виправлення та ресоціалізація засудженого, тобто процес позитивних змін, що відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої соціально-правомірної поведінки.

Метод – шлях, спосіб дослідження, пізнання, навчання та впливу на особистість.

Метод переконання – це комплекс заходів, які спрямовані на прищеплення

засудженим впевненості в об'єктивності та життєвій необхідності оволодіння правильними ідеями, поглядами та нормами поведінки в особистому та суспільному житті; спонуканні засуджених глибоко їх осмислити та зрозуміти, внутрішньо погодитися та практично керуватися ними в житті.

Метод аналізу продуктів діяльності – метод збору інформації (показників трудової та навчальної діяльності, виконання різних доручень, виступів на зборах тощо), який допомагає побачити відображені в них інтереси засудженого, його прагнення, зміну ставлення і поведінки.

Метод анкетування – метод опитування, що використовується як спосіб збору первинної інформації з метою визначення напрямку подальшої роботи.

Метод вивчення документації – вивчення документації із заданою темою за спеціально розробленою програмою.

Метод вимоги – метод впливу на засуджених, що спонукає до діяльності, викликає позитивні і гальмує негативні дії, вчинки.

Метод вправи – це багаторазове повторення, закріплення, зміцнення та вдосконалення однакових позитивних дій як стійкої основи суспільної поведінки; така організація всіх видів діяльності, взаємних стосунків, спілкування засуджених, яка, спираючись на переконання, позитивний приклад, розвиває почуття, зміцнює волю, стримує негативні і формує позитивні звички, створює для засуджених умови до таких дій, які відповідають колективним нормам і правилам поведінки.

Метод довіри – розвиток певної позитивної якості або якостей у засудженого шляхом доручення йому діяльності, що допомогла б цим якостям в повній мірі розвинути та проявитися метод заохочення, суть якого полягає у виявленні вихователем у засудженого якоїсь позитивної якості і доручені йому діяльності, в якій ця якість повинна проявитися.

Метод доручення – це надання засудженому певного завдання, що ставиться співробітником з метою розвитку тих або інших нерозвинутих або мало розвинутих якостей особистості засудженого; конкретне завдання окремому засудженому чи групі осіб, яке ставиться вихователем, адміністрацією установ виконання покарань чи колективом засуджених і, як правило, не є обов'язком засудженого.

Метод інтерв'ювання – різновид бесіди. На відміну від бесіди, що проходить у природній невимушеній обстановці, під час інтерв'ю дослідник ставить заздалегідь сформульовані запитання у певній послідовності й фіксує відповіді на них.

Метод контролю – це спеціально організоване спостереження за поведінкою засудженого в різних видах діяльності та побуті.

Метод моделювання – метод створення та дослідження моделей.

Метод осудження – метод примусу, що полягає у висловлюванні засудженому негативної оцінки його вчинку або поведінки.

Метод «педагогічного консилиуму» – колективне обговорення результатів вивчення засудженого, яке здійснювалось за певною програмою і єдиними критеріями, колективну оцінку певних якостей особистості, виявлення причин недостатньої сформованості певних рис особистості, колективне розроблення засобів подолання виявлених недоліків.

Метод переконання – це комплекс заходів, спрямованих на прищеплення засудженим впевненості в об'єктивності та життєвій необхідності оволодіння правильними ідеями, поглядами та нормами поведінки в особистому та суспільному житті; спонуканні засуджених глибоко їх осмислити та зрозуміти, внутрішньо погодитися та практично керуватися ними в житті.

Метод попередження – метод примусу, який має на меті попередити про притягнення до дисциплінарної відповідальності, не допустити негативних дій з боку засудженого чи припинити негідну поведінку під загрозою застосування стягнення, що неминуче призведе до посилення кари і нових моральних переживань.

Метод привчання – це використання виховних можливостей діяльності при її ускладненні (що вимагає прояву нових, більш високих морально-вольових якостей особистості) на основі розкриття смислу і перспектив діяльності; метод впливу на засуджених, що полягає в керівництві повторюваними вчинками засуджених з метою формування в них сталих позитивних морально-вольових якостей і виражається в дорученні засудженим все більш складних завдань, систематичному аналізі і корекції їхньої поведінки і діяльності.

Метод прикладу – це виховний вплив на особистість засудженого вчинками, діями, способом життя та помислами інших людей, особистим прикладом, тим позитивним, що може і має служити засудженим взірцем для наслідування, основою ідеалу самовиховання, орієнтиром життєдіяльності; метод впливу, під час якого виховний вплив на особистість засудженого здійснюється вчинками, діями, способом життя, помилками інших людей, особистим прикладом, всім тим, що може служити засудженому взірцем для наслідування.

Метод психолого-педагогічного вибуху (автор А.С. Макаренко) – це миттєве зняття накопиченого особистістю опору під впливом вихователя або колективу, що переростає в якісно нові прояви особистості.

«Вибух» – це особливий спосіб примусити засудженого відчувати потребу змінити свою поведінку, своє ставлення до оточуючих, викликати у нього потребу почати жити по-новому.

Метод ранжування – розташування зібраних даних у певній послідовності (спад або зростання зафіксованих показників), визначення місця серед цих об'єктів.

Метод реєстрування – виявлення певної якості в явищах певної групи і підрахунок за наявністю або відсутністю цієї якості (наприклад, кількості допущених негативних проявів).

- Метод рейтингу** – це оцінювання компетентними експертами окремих аспектів діяльності засудженого.
- Метод спостереження** – спеціально організоване, цілеспрямоване, планомірне і систематичне сприйняття поведінки засуджених у природних умовах їхнього життя та діяльності, що дозволяє фіксувати, аналізувати, узагальнювати прояви особистості, її зміну в різних ситуаціях, контролювати хід накопичення позитивного досвіду поведінки.
- Метод тестування** – метод опитування, суть якого полягає в тому, що на підставі раніше підготовлених та виконаних засудженим стандартизованих запитань здійснюється оцінка розвитку його особистісних якостей, здібностей, нахилів, вмінь.
- Метод узагальнення незалежних характеристик** – це збір, узагальнення й облік даних про засудженого, отриманих від різних осіб незалежно один від одного; метод психологічних досліджень, що ґрунтується на збиранні, порівнянні відомостей про засуджених від різних осіб, які характеризують його незалежно один від одного, що підвищує об'єктивність суджень.
- Методи впливу на засуджених** – це сукупність засобів безпосереднього чи опосередкованого педагогічного впливу на мислення, почуття, волю, поведінку засудженого з метою формування й корекції його свідомості та досвіду поведінки, позитивних особистісних рис і якостей.
- Методи додаткової мотивації та стимулювання поведінки** – методи примусу (попередження, осудження, догана, стягнення, покарання).
- Методи загальні** – методи, що вивчаються та використовуються багатьма науками.
- Методи заохочення** – схвалення, оцінка, довіра, організація перспективи, змагання, моральне та матеріальне заохочення.
- Методи навчання** – це способи роботи викладача та учнів, за допомогою яких досягається засвоєння учнями необхідних знань, вмінь та навичок, формується світогляд і розвиваються здібності.
- Методи ресоціалізації** – сукупність засобів безпосереднього та опосередкованого впливу на мислення, почуття, волю та поведінку засудженого з метою формування і корекції його свідомості та досвіду поведінки, позитивних особистісних рис і якостей.
- Методи специфічні** – методи, що притаманні одній або декільком спорідненим наукам.
- Методи формування і корекції позитивного досвіду поведінки** – вправи, доручення, привчання, вимоги, контроль.
- Методи формування і корекції свідомості засуджених** – переконання, приклад, психолого-педагогічний вибух.
- Методика дослідження** – це сукупність методів вивчення конкретної педагогічної проблеми, побудови системи оцінок, доказів, обґрунтувань та висновків.

Методологія – це спосіб дослідження явищ, певний підхід до явищ, що вивчаються, планомірний шлях наукового пізнання та встановлення істини.

Мікрогрупи – групи, в яких відбувається постійне міжособистісне спілкування, що породжує різноманітні соціально-психологічні внутрішньо групові явища, що накладають відбиток на діяльність людей.

Мікросередовище – об'єктивна соціальна реальність, що є сукупністю матеріальних, політичних, ідеологічних і соціальнопсихологічних факторів, які безпосередньо взаємодіють з особистістю у процесі її життя і діяльності.

Модель – зразок якого-небудь нового вибору, взірцевий примірник чогось.

Модель наукова – це уявно подана і матеріально реалізована система, що адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його таким чином, що вивчення моделі дає змогу отримати нову інформацію про цей об'єкт.

Молодість – це не тільки біологічний, але й соціальний процес, діалектично пов'язаний з відтворенням суспільства як в демографічному, так і соціальному плані.

Молодь – це відносно велика соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального положення, соціально-психологічних властивостей, які визначаються суспільним устроєм, культурою, закономірностями соціалізації і виховання в даному суспільстві.

Мораль – система ідей, принципів, законів, норм і оцінок, що регулюють стосунки між людьми.

Моральна освіта – озброєння засуджених знаннями про норми моралі нашого суспільства.

Моральне виховання засуджених – це система різноманітних виховних заходів, спрямованих на виявлення та нейтралізацію негативних моральних якостей, переконань, поглядів, звичок і прищеплення засудженим загальнолюдських гуманістичних цінностей, ідеалів добра, правди, справедливості, совісті, людської честі, тобто формування духовної особистості.

Моральні почуття – перетворення знань та переконань засуджених в навички та звички позитивної поведінки.

Моральність – вимір, який визначає поведінку людини, її ставлення до суспільства, містить внутрішню потребу особистості здійснення моральних дій та вчинків.

Мотив – відбита у свідомості людини потреба, яка глибоко в ній схована і яка є причиною всіх її вчинків і дій, це досить складна психологічна структура (ідеально-розумова модель), що конструюється у певній взаємозумовленій послідовності, яка передбачає декілька стадій: усвідомлення мети і мотиву дії, боротьба мотивів, прийняття рішення,

визначення форм і засобів його реалізації.

Мотивація – сукупність причин психологічного характеру (система мотивів), які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їх початок, спрямованість і активність.

Навчання засуджених – один із видів праці засуджених, пов'язаної з набуттям певних знань, а також засіб їх виховання. Воно здійснюється за двома напрямками: загальноосвітня підготовка (відвідування загальноосвітньої школи) і професійне навчання (у процесі професійно-технічного навчання і праці), яке спрямоване на отримання професії, необхідної укладеним після звільнення.

Нагляд – заходи, що здійснюються органом пробації за місцем проживання, роботи та навчання засуджених з метою дотримання обов'язків, визначених законом та покладених на них судом.

Наглядова пробація – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів.

Наркоманія (залежність від психоактивних речовин) – хворобливий психічний стан, зумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок зловживання наркотичними засобами.

Нарцистична поведінка – концепція власної грандіозності, що виявляється у фантазіях і діях, підвищена чутливість до оцінок інших людей, відсутність достатнього відчуття переживання.

Неформальна група – група, яка не має у своєму складі визнаного лідера. Норми – регулятивне правило, яке вказує межі свого застосування; відповідає чомусь типовому або звичайному.

Обвинувачений – це особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Об'єкт педагогічного процесу – засуджені, на яких спрямована соціально-виховна та психологічна робота.

Об'єкт пенітенціарної педагогіки – педагогічна (виховна) система установ виконання покарань (виправних та виховних колоній, арештних домів, виправних центрів, кримінально-виконавчих інспекцій тощо).

Об'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю – це сім'ї, діти, молодь; професійні та інші колективи; вразливі групи населення, з якими здійснюється соціальна робота.

Обдарованість – високий рівень розвитку загальних і спеціальних

здібностей, що є передумовою творчих досягнень.

Обліково-фінансовий сектор (бухгалтерія) впливає на процес виховання через сферу економіки, економічного обліку і контролю, матеріальної зацікавленості; забезпечує отримання кожним засудженим такого заробітку, який би точно відповідав його виробленню; контролює, щоб всі утримання проводилися законно і своєчасно, а грошові суми переводилися лише тим, кому належить.

Обмежені рішення ухвалюються на базі інформації, що епізодично поступає, і мають в основному разове значення. Наприклад, оголошення рішення про зарахування отриманих випусок з вироків, листів від осіб, що звільнилися з виправного закладу, родичів засуджених на місцевому радіо.

Одноосібні рішення ухвалюються особами, які організують даний процес. Переважаюча більшість таких рішень містяться в наказах начальника підрозділу, а також розпорядженнях, що надаються в усній формі. Одноосібні рішення найчастіше зустрічаються на рівні індивідуальної виховної роботи.

Олігофренопедагогіка – це педагогічна наука про сутність та закономірності освіти, навчання і виховання дітей з вадами інтелекту, шляхи корекції порушень їхнього психофізичного розвитку.

Опитування засудженого здійснюється у письмовому (іноді в усному) вигляді за допомогою анкети або опитувального листа.

Оптимальність інформації – це означає, що за своїм обсягом вона повинна бути не зайвою, але і не малою. Якщо інформація надмірна, то це ускладнює процес її збору, обробки і аналізу. У цих випадках витрачається багато сил і зайвого часу.

Орган пробації – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пробації.

Організаційні методи – методи планування, підготовки та побудови дослідження.

Освіта – процес і результат засвоєння системи знань, набуття практичних вмінь і навичок, формування на їх основі наукового світогляду, пізнавальних здібностей, моральних та інших рис особистості, розвиток її творчих сил і здібностей; вміння правильно поєднувати розумову і фізичну діяльність.

Особа злочинця – соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, що формуються в результаті вчинення злочинів.

Особистість – суспільна істота, наділена свідомістю і представлена психологічними характеристиками, які є стійкими, соціально зумовленими і виявляються у суспільних зв'язках, відносинах з навколишнім світом, іншими людьми та визначають поведінку людини.

Особистість злочинця – це людина, яка винна в злочинній діяльності, тобто вчинила низку навмисних, цілеспрямованих, передбачених

кримінальним законом дій заради загального для них мотиву.

Осудження – це висловлювання засудженому негативної оцінки його вчинку або поведінки, що застосовується співробітником в індивідуальній бесіді або в присутності членів колективу, де працює засуджений.

Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення (оцінка ризиків) – результат аналізу впливу факторів ризику на ймовірність виникнення протиправної поведінки засудженого (обвинуваченого), її можливих наслідків, визначення криміногенних потреб та заходів щодо їх мінімізації.

Оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді – аналіз належності сімей, дітей та молоді до вразливих груп населення, перебування у складних життєвих обставинах та визначення індивідуальних потреб сімей, дітей та молоді, переліку та обсягу необхідних соціальних послуг, інших видів соціальної підтримки, соціальної допомоги.

Паралельний вплив – це вплив одночасно співробітника й інших осіб, наприклад колективу засуджених.

Педагог – особа, яка веде викладацьку й виховну роботу або розробляє проблеми педагогіки; особа, яка навчає, викладає якийсь навчальний предмет; людина, яка є авторитетом у якійсь галузі, передає свій досвід, знання тощо.

Педагогіка – це гуманітарна наука про виховання та навчання; наука про спеціально організовану, цілеспрямовану та систематичну діяльність з формування людської особистості, про зміст, форми, засоби і методи виховання та навчання.

Педагогіка вікова – наука про виховання та навчання різних вікових груп (дошкільна, шкільна, педагогіка професійно-технічної освіти, педагогіка вищої школи, педагогіка дорослих).

Педагогіка гендерна – наука про виконання ролі представника чоловічої та жіночої статі в суспільстві.

Педагогіка духовна – галузь педагогічних знань, що передбачає пріоритет релігії у формуванні особистості.

Педагогіка загальна – наука про головні теоретичні й практичні питання виховання, освіти й навчання.

Педагогіка корекційна – галузь знань, що вивчає закономірності виховання та розвитку людей з різними вродженими або набутими психічними й фізичними вадами.

Педагогіка народна – стадія розвитку педагогіки, що охоплює накопичений віками народний досвід, погляди на мету, завдання, засоби і методи виховання та навчання підростаючого покоління.

Педагогіка пенітенціарна – це наука про сутність, умови, особливості та закономірності організації соціально-виховної роботи з метою виправлення та ресоціалізації осіб, які скоїли злочин і відбувають кримінальне покарання.

- Педагогіка професійна** – галузь, що вивчає навчання людей, які здобувають або мають певний фах.
- Педагогіка соціальна** - вивчає становлення й розвиток особистості в процесі здобуття освіти та виховання в різних соціальних інститутах.
- Педагогіка українська національна** – галузь педагогічних знань, що передбачає формування особистості на принципах демократії та гуманізму.
- Педагогічна вимога** – педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукати його до позитивної діяльності або гальмувати його дії та вчинки, що мають негативний характер.
- Педагогічна система** – сукупність взаємодіючих та взаємозалежних компонентів, що створюють стійку структуру, що передбачає такі елементи: мету, задачі і результати функціонування системи, зміст (напрями виховання); засоби, форми, методи та прийоми виховного впливу; суб'єкт і об'єкт виховання; умови, в яких виникають та протікають психологопедагогічні відносини, виховний процес в цілому.
- Педагогічне управління колективом засуджених** – це спільна діяльність персоналу колонії з упорядкування внутрішньоколективних процесів і організації спільної соціально значущої діяльності.
- Педагогічний вплив** – педагогічне доцільна організація життєдіяльності учнів, у процесі якої вони набувають необхідних рис і якостей, знань, навичок і звичок.
- Педагогічний досвід** – практика педагогічної діяльності людини і її результат, який виявляє рівень опанування її об'єктивними закономірностями.
- Педагогічний процес** – спеціально організована соціально-виховна і психологічна робота, яка проводиться з метою здійснення на засуджених цілеспрямованого впливу для забезпечення їх виправлення і ресоціалізації шляхом перевиховання. Педагогічний процес у виховних колоніях складається з таких основних елементів: загальноосвітнє та професійно-технічне навчання, організація праці неповнолітніх; організація соціально-психологічної роботи; залучення неповнолітніх до культурно-масової та фізкультурно-спортивної роботи, формування колективу неповнолітніх засуджених.
- Пенітенціарна пробація** – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.
- Пенітенціарна психологія** – один із напрямів юридичної психології, що досліджує психологічні закономірності динаміки особистості у процесі відбування покарання, у тому числі у місцях позбавлення волі, та особливості формування і функціонування мікрогруп засуджених.
- Пенітенціарна система** – державний інститут, що відає виконанням

кримінальних покарань, накладених на громадян відповідно до закону. Забезпечує виконання покарання у вигляді: позбавлення волі, обмеження волі, утримання підслідних з моменту взяття під варту до суду та покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (виправні роботи, громадські роботи, позбавлення права обіймати посади або займатися діяльністю на певний строк), а також нагляд за особами, яких на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування покарання з випробуванням іспитовим строком на певний термін. У її підпорядкованості перебувають слідчі ізолятори, виховні колонії, колонії різного рівня безпеки, виправні центри та служби пробації.

Пенологія – розділ кримінально-правової науки, що розглядає покарання як соціально-правове явище, його сутність, зміст, ознаки, властивості, мету й ефективність окремих видів покарання в запобіганні злочинності.

Первинна професійна підготовка – надання професійної кваліфікації спецконтингенту, який раніше не мав робітничої професії.

Перевиховання засуджених – процес, що передбачає спільну цілеспрямовану діяльність її суб'єкта щодо організації зовнішніх впливів та діяльність об'єкта (особистості засудженого) із засвоєння, сприйняття цих впливів.

Переконавання – система мотивів, що спонукають особистість діяти відповідно до власних поглядів і принципів.

Переконавання засуджених – усвідомлення засудженими моральних норм суспільства, переконавання особистості.

Перепідготовка – оволодіння суміжною або другою професією спецконтингентом, який має первинну професійну підготовку й організується з метою забезпечення потреб виробництва установ необхідними робітниками з урахуванням їх інтересів, здібностей та стану здоров'я.

Період адаптації засуджених - пристосування засуджених до нових, ізольованих від суспільства, умов життя в колонії.

Персонал органу пробації – працівники, які відповідно до повноважень, визначених цим Законом та іншими законами України, виконують завдання пробації.

Перспективні рішення – рішення, розраховані на тривалість і планомірність їх виконання і передбачають певні результати в майбутньому. До таких рішень належать тематичні плани з правового, етичного, естетичного виховання, розраховані на їх здійснення протягом певного терміну (наприклад, рішення вважатиметься виконаним, якщо прочитано розроблений цикл лекцій і бесід).

Письмові рішення – рішення, що оформлюються в пенітенціарному закладі наказами начальника колонії, протоколами зборів, засідань співробітників.

Підвищення кваліфікації – послідовне удосконалення професійних знань,

умінь і навичок, підвищення майстерності спецконтингенту.

Підхід диференційований – врахування типологічних психологопедагогічних особливостей, характерних для певної категорії засуджених.

Підхід індивідуальний – врахування в роботі з засудженими індивідуально-психологічних особливостей окремого засудженого.

Планування соціально-виховної роботи із засудженими – комплекс заходів, спрямованих на визначення найближчих і перспективних цілей роботи з засудженими, а також засобів і шляхів їх досягнення.

Поведінка – система взаємопов'язаних реакцій і дій людини у взаємодії з навколишнім середовищем.

Позитивний досвід – комплекс засобів, прийомів і методів праці, що дають найбільший ефект при високій якості праці і найменших витратах. Позитивний досвід по виправленню засуджених – це сукупність практичних знань, умінь і навичок, що набувають співробітники колонії під час повсякденної виховної роботи; основа професійної майстерності, одне з джерел розвитку юридичної і психологопедагогічної науки.

Покарання – примусовий захід дисциплінарного, адміністративного чи кримінального характеру, який застосовується збоку відповідних посадових осіб, що виражає негативну оцінку поведінки і вчинків засудженого, і створення погіршених умов відбування покарання та має на меті викликати почуття вини та каяття у скоєному, припинити порушення та негативні вчинки, виховати у засуджених внутрішню стриманість і самоконтроль.

Поточні рішення – рішення, що ухвалюються в повсякденній практичній діяльності на базі оперативної інформації, на рівні масової виховної дії на засуджених. До них належать рішення з організації бесід, диспутів, вечорів питань і відповідей, занять в школі активу тощо. На рівні індивідуальної роботи вони включають рішення по заявах, скаргах, пропозиціям засуджених тощо.

Потреби – необхідне для підтримання життєдіяльності організму особи, соціальної групи, суспільства в цілому; внутрішня спонука активності; стан людини, соціальної групи, суспільства, що виражає залежність від об'єктивного змісту умов їхнього існування та розвитку; умови, що змушують до чогось, спричиняють щось.

Пояснення – це доказовий виклад закону, правила, шляху вирішення завдань, а також аналіз відповідних явищ природи, історичних подій, художніх творів, інструктаж тощо. Пояснення виступає як в чистому вигляді, так і як складова частина розповіді, бесіди, лекції. Пояснення застосовується в тому випадку, коли потрібно досягти усвідомленого сприйняття навколишньої дійсності, етично-правових вимог суспільства, правильної поведінки, відносин, спілкування і діяльності.

Правило – положення, яким передається якась закономірність, стале

співвідношення певних явищ; принцип, яким керуються у співжитті, у праці, в поведінці тощо.

Правове виховання засуджених – сукупність виховних заходів, спрямованих на формування у засуджених здібностей правильно розуміти призначення і сутність закону, на виховання стійкого переконання в необхідності їх дотримання в повсякденному житті.

Правосвідомість – ставлення особи до діючих норм права, їх знання та свідоме дотримання. Прагнення – глибоко усвідомлена потреба з яскраво вираженим волевим зусиллям з боку людини щодо її задоволення.

Практична (лабораторна робота) – метод отримання учнями інформації в процесі рішення пізнавальних задач.

Практична підготовка до трудової діяльності – придбання засудженим професійних умінь і навичок і виховання у засуджених високої виробничої культури. Розвиток цього у засуджених украй необхідний, оскільки вони підсилюють значення особистості в суспільстві.

Практична робота – метод навчання, під час якого педагог організовує детальний розгляд учнями (студентами) окремих теоретичних висновків навчального предмета й формує уміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання учнем (студентом) відповідно сформульованих завдань.

Практичне завдання – розробка і впровадження рекомендацій щодо вдосконалення психолого-педагогічної, правотворчої, профілактичної роботи, узагальнення позитивного досвіду виправлення засуджених.

Предмет дослідження пенітенціарної педагогіки – вивчення закономірностей і особливостей протікання процесу виправлення засуджених до позбавлення волі, виправних та громадських робіт, умовно засуджених до позбавлення волі, умовно-достроково звільнених з місць позбавлення волі з випробуванням та обов'язковим залученням до суспільно-корисної праці тощо.

Предмет пенітенціарної педагогіки – закономірності виховання і особливості їх прояву в рамках виконання кримінального покарання як міри державного примусу.

Прийом – частковий вираз методу, що актуалізує дію методу в конкретних обставинах.

Прийом педагогічного аналізу проблеми – це дія з педагогічного аналізу, описана вище, але виступає тут як прийом, що реалізується на другому етапі підготовки рішення.

Прийоми переконання – роз'яснення ідей, норм, правил поведінки; доказ правильності чи помилковості певних поглядів і вчинків; заперечення думок і поглядів, що існують у середовищі засуджених; узагальнення ідей, норм, поглядів, що існують серед засуджених.

Примус – це сукупність адміністративно-педагогічних засобів, за допомогою яких співробітник пенітенціарної служби спонукає та примушує

засуджених до певної діяльності та конкретних вчинків, а також припиняє небажану поведінку, прояви негативних якостей особистості та звичок.

Принцип – це основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки те, що лежить в основі певної науки.

Принцип взаємозв'язку і взаємодії витікає з факту існування досліджуваних явищ в оточенні інших, з якими вони знаходяться в певних відносинах і характеризуються взаємовпливом. Якщо явище, що вивчається, потрапляє в іншу систему взаємин, то воно змінюється під новими впливами і, у свою чергу, певним чином змінює їх.

Принцип виправлення засуджених у різноманітних видах діяльності – це залежність між заняттям засудженим корисною суспільною діяльністю та більшою ймовірністю його виправлення.

Принцип детермінізму (причинності, каузальності) об'єктивно відображає причинно-наслідкові зв'язки, що існують у світі, та вимагає виявляти причини тих або інших педагогічних явищ, а також розглядати їх як причини інших наслідків: педагогічних, юридичних, психологічних.

Принцип дотримання законності в процесі ресоціалізації – це відповідність чинному законодавству різноманітних дій та заходів виховного впливу на засуджених.

Принцип єдності і взаємозв'язку логічного й історичного способів пізнання педагогічних явищ в установах виконання покарань спрямований на виявлення структури педагогічного об'єкту, взаємозв'язку його компонентів і функцій, структурних зв'язків і залежностей з погляду логічного та історичного способів його пізнання.

Принцип єдності соціального значення діяльності та її суб'єктивної значущості для засуджених – це виховання засудженого такою діяльністю, що повною мірою враховує його особисті інтереси та дозволяє оптимально виявляти свої здібності.

Принцип зв'язку процесу ресоціалізації з реальним життям – це поновлення та налагодження соціально-корисних зв'язків і відносин засуджених, постійне ознайомлення їх із соціально-економічними, політичними проблемами, формування позитивних соціальних установок, залучення засуджених до соціально-корисної та особистісно значущої діяльності.

Принцип комплексного психологічного підходу – розуміння особистості як цілісного психологічного феномену, необхідність вивчення розвитку і корекції її інтелектуальної, цілісно-орієнтаційної сфери, поведінки.

Принцип об'єктивності зобов'язує будувати систему наукового знання відповідно до об'єктивної реальності, відображати тільки те, що дійсно належить їй. Необхідно вживати всі заходи для виключення впливу на дослідження і висновки пристрастей, особистих поглядів, упереджень і низької підготовленості того (або тих), хто проводить дослідження і претендує на внесок у створення достовірної картини педагогічної

реальності.

Принцип опори в педагогічному процесі на позитивні якості, збережені соціальні зв'язки та відносини особистості, прогнозування, виявлення, формування і розвиток усього позитивного; необхідність врахування потреби людини в самовиявленні та самоствердженні.

Принцип педагогічної предметності – необхідність при вирішенні проблем зміцнення законності і правопорядку цілеспрямовано досліджувати саме педагогічні явища. Вони є скрізь, де є прояв, вплив, зміни, завдання, заходи, пов'язані з освітою, навчанням, вихованням і розвитком засуджених. Педагогічний підхід, педагогічна наочність виражаються в дослідженні вченим і з'ясуванні практиком саме цієї реальності і шляхів її вдосконалення.

Принцип пенітенціарно-педагогічної специфіки – специфіка, реальність, обумовлена перш за все впливом основних особливостей пенітенціарної системи на її педагогічну підсистему і зворотними впливами другої на першу. До специфіки можна віднести вплив пріоритетності правоохоронних завдань, по відношенню до яких власне педагогічні грають обслуговуючу роль; своєрідність напрямів професійній діяльності, що регулюються до того ж нормами поведінки працівників кримінальновиконавчої системи; особливі вимоги до професіоналізму співробітників, що накладають відбиток на систему професійної освіти і підготовки; вікові, освітні та професійні особливості людей і груп, що здійснюють виховну діяльність, її зворотний вплив на них і багато іншого.

Принцип поєднання і взаємозв'язку педагогічних дій і норм правового регулювання умов відбування покарання з урахуванням усіх завдань діяльності пенітенціарного закладу – це кара злочинця за скоєний ним злочин. Вона припускає позбавлення громадянина певних матеріальних і духовних благ. З позбавленням волі поєднуються заходи каральної і виправної дії. У результаті створюється якісно нове явище – карально-виховна дія, що складається з каральних і виховних елементів, які необхідно враховувати в пенітенціарно-педагогічних дослідженнях.

Принцип розвитку відображає факт постійних змін у навколишньому світі та людях. Досліджувані в даний момент педагогічні явища треба розглядати як зріз на шляху безперервної їх зміни з певними тенденціями, що йдуть з минулого в майбутнє. Важливо розкрити тенденції, зрозуміти їх рушійні сили, знайти при необхідності способи змін. Принцип розвитку – основа педагогічного оптимізму, віра в можливість цілеспрямованого досягнення прогресивних змін по висхідній тенденції.

Принцип системно-структурного підходу в педагогічних дослідженнях полягає в тому, що пенітенціарно-педагогічне явище, що вивчається, розглядається не ізольовано, а як певна структурна частина єдиного цілого, і водночас, саме складається із взаємопов'язаних структурних

елементів.

Принцип стимулювання і педагогічного керівництва самовихованням засудженого – надання допомоги засудженому в об'єктивному вивченні своєї особистості, критичному аналізі недоліків і збереженні позитивних рис; спонукання до роботи над собою й навчанням методам і прийомам впливу на самого себе, внаслідок чого засуджений повинен стати не тільки об'єктом, але й суб'єктом виховних впливів.

Принцип суворого дотримання законності при визначенні змісту, методів, прийомів і засобів педагогічного впливу на засуджених. Будь-який вплив на засудженого може бути зроблений лише в межах правових норм. У кримінально-виконавчому праві відбиті цілі педагогічного процесу в пенітенціарному закладі, певні основні засоби виправлення засуджених, обґрунтовані правові аспекти можливих педагогічних рішень тощо. У роботі вихователя не може бути місця для зіставлення законності і педагогічної доцільності.

Принцип цілеспрямованості педагогічного процесу в установах виконання покарань – підхід до ресоціалізації засуджених, який перетворює роботу з ними в цілеспрямований процес формування соціально-нормативної особистісної позиції на основі конкретного в кожному індивідуальному випадку проектування особистості.

Принципи діалектичного поєднання емпіричного і теоретичного рівнів педагогічних досліджень – досліджуване явище вивчається й емпіричним, й теоретичним шляхом. На основі емпіричних даних, накопичених у практиці діяльності установи виконання покарань, висувуються теоретичні висновки й узагальнення. При цьому звертається увага на єдність кількісного та якісного аналізу, уміле їх поєднання.

Принципи пенітенціарної педагогіки – це керівні ідеї, вихідні методологічні положення, що впливають із закономірностей, сутності та особливостей виправлення та ресоціалізації засуджених і визначають спрямованість педагогічного процесу, способи та умови взаємодії суб'єкта й об'єкта цього процесу.

Принциповість – вольова якість, що виявляється в умінні людини керуватися у своїх діях і вчинках.

Пробаційна програма – програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити.

Пробація – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

Пробація щодо неповнолітніх – це пробація стосовно осіб віком від 14 до 18 років. Пробація здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх. Проблема – складне теоретичне або практичне завдання, що потребує вивчення, дослідження й вирішення; ситуація, яка стає перешкодою для бажаних дій і цілей.

Прогностичне завдання – прогнозування зміни правосвідомості, розвитку особистості та поведінки засуджених, ефективності процесу виправлення і ресоціалізації; прогнозування подій, ситуацій, явищ педагогічного, психологічного і правового змісту. Програма вивчення особистості засудженого – це загальні дані про засудженого, відомості, що відносяться до умов, в яких формувалася його особистість, де провів дитячі і юнацькі роки; родинні зв'язки; матеріальна забезпеченість родини, наявність близьких родичів, житлові умови; дані про освіту засудженого; інформація про трудову діяльність засудженого до вчинення злочину; докладна психологічна характеристика засудженого.

Програмне рішення – основні напрями виховання засуджених. До програмних рішень відносяться плани соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими на рік, квартал, плани індивідуальної виховної роботи.

Просоціальна поведінка – будь-які дії, спрямовані на досягнення результатів, які є важливими і корисними для інших людей. Дії ці є досить різноманітними: від простої люб'язності незнайомій людині до героїчних вчинків, коли, рятуючи інших, людина ризикує власним життям. Особливим випадком просоціальної поведінки є альтруїстична поведінка, що полягає в наданні допомоги іншим людям з метою збільшення благополуччя цих людей і без будь-якої спрямованості на свідоме досягнення корисних для себе результатів. Альтруїстичну поведінку протиставляють егоїстичній, метою якої є досягнення власних корисливих цілей і результатів, що збільшують власне благополуччя.

Просоціальне моделювання – це процес та манера опікування, за якої нагляд за підопічним та стимуляція його законослухняної поведінки здійснюються методом маленьких кроків. Соціальний працівник разом з клієнтом планують досягнення декількох дуже конкретних цілей, спрямованих на утримання правопорушника від спокуси зчинити злочин. Процес обов'язково містить ідентифікацію проблем, пов'язаних із кримінальною поведінкою особи (наприклад, зловживання алкоголем), і узгодження стратегії для їх подолання. Цей метод також спонукає соціального працівника заохочувати клієнта до досить високого ступеня рефлексії та стимулювати його самостійність і автономію при вирішенні життєвих питань. Соціальний працівник має діяти як позитивна рольова модель, тобто спонукати підопічного до наслідування: він повинен регулярно демонструвати повагу до клієнта,

хвалити його за досягнення і уникати вербальної конфронтації через непередбачені проблеми.

Професійна деформація – комплекс специфічних змін окремих рис, структури особистості в цілому, які полягають у подальшій трансформації професійно важливих рис в свою протилежність, актуалізації розвитку соціально негативних рис.

Професійна освіта – сукупність знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності.

Професійна пам'ять – вибіркова фіксація, повне збереження і точне відтворення пенітенціарним працівником інформації у різному вигляді (слова, рухи, образи) про людей, речі, події тощо, суттєві для службової діяльності.

Професійна спостережливість – цілеспрямоване, організоване під певним професійним кутом і, як наслідок, вибіркоче виявлення, упорядкування та зведення у цілісну систему різної інформації, важливої для діяльності.

Професійне мислення – встановлення суттєвих властивостей та ознак, зв'язків між ними (упорядкування, залежності тощо), що характеризують людей, речі, події, що мають відношення до службової діяльності.

Професійне спілкування – встановлення, підтримання та розвиток психологічного зв'язку, контакту між працівником та іншими особами, які входять у сферу професійних інтересів, для ефективного вирішення службових завдань.

Професійне сприйняття – осмислене, максимально точне і повне відображення пенітенціарним працівником предметів, речей, людей, які включені у його службову діяльність і мають значення для неї.

Профільне навчання – форма диференційованого навчання, яка забезпечує глибоке засвоєння системи навчальних предметів певного напрямку і достатній рівень оволодіння рештою навчальних дисциплін.

Процес виховання – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Процес педагогічний – це спеціально організована соціально-виховна та психологічна робота, яка проводиться співробітниками установ виконання покарань та іншими інституціями з метою здійснення на засуджених цілеспрямованого впливу для забезпечення їх виправлення та ресоціалізації шляхом перевиховання.

Психіка – властивість високоорганізованої матерії, що проявляється у відображенні об'єктивної дійсності. Психічне відображення – це певний контакт з навколишнім середовищем, який передбачає сприйняття зовнішніх подразнень з боку навколишнього середовища і певних реакцій на ці подразнення.

Психічні властивості – стійкі індивідуально-психічні особливості людини, що характеризують її як особистість чи індивідуальність і виявляються

в її поведінці.

Психічні процеси – складні види внутрішньої діяльності людини, спрямовані на пізнання себе і навколишнього світу.

Психічні стани – емоційно забарвлені мінливі стани людини, які виникають під впливом різних обставин життя, стану здоров'я та інших факторів.

Психодіагностика – галузь психологічної науки і практики, що розробляє та використовує

Психологічна підготовка до трудової діяльності – це приведення психіки засудженого в такий стан, коли забезпечується негайне його включення в трудовий процес без додаткових зусиль на подолання внутрішнього опору, породженого негативним відношенням до трудової діяльності. Необхідно активізувати мотиви, що спонукатимуть засудженого до діяльності, тобто збудити у нього інтерес до певної професії, спеціальності. Це досягається шляхом професійної орієнтації і працевлаштування засуджених як в місцях позбавлення волі, так і після виходу з місця відбування покарання.

Психологічна робота – професійна діяльність психологів щодо надання засудженим психологічної допомоги у попередженні психотравмуючого впливу позбавлення волі на особистість, розробки і реалізації спільно з персоналом установ виконання покарань індивідуальних і групових програм психокорекційного і педагогічного впливу на засуджених.

Психологічна служба – це складова частина соціально-психологічної служби установи виконання покарань, функціонування якої забезпечується психологами, виконуючими специфічні завдання вивчення засуджених та сприяння зменшенню негативного впливу перебування в умовах позбавлення волі на їх особистість.

Психологічний бар'єр – наслідок невідповідності зовнішніх впливів (подразників) внутрішньому «Я» (інтересам, потребам, спрямованості особистості тощо), через що формується негативне ставлення до «подразників», прагнення захиститися від них.

Психологічний контакт – рівень взаємовідносин між сторонами, який сприяє взаєморозумінню, довірі, щирості та дозволяє сумісно вирішувати певні завдання, досягати поставлених цілей, з порозумінням ставитися до особистісних позицій, **поглядів і переконань**.

Психологічний прийом – елемент бесіди, який спрямований на підвищення її ефективності.

Психологічні професійно важливі якості – якості індивіда, що безпосередньо стосуються трудового процесу і впливають на його ефективність.

Психолого-педагогічне дослідження – це постановка проблеми, вибір методики дослідження і збір фактичного матеріалу, кількісна обробка фактичного матеріалу з використанням математичного апарату,

інтерпретація отриманих даних і формулювання узагальнень і висновків, практичне їх застосування.

Реабілітація – відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства.

Режим – встановлений порядок виконання та відбування покарання.

Реінтеграція – повернення засудженого до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Рекомендаційні рішення є переважаючими у виховному процесі із засудженими. Такі рішення більшою мірою, чим інші, потребують психолого-педагогічної корекції.

Релаксація – стан спокою, розслаблення, який дозволяє понизити рівень напруження у вашому тілі, особливо в серці і мозку, що приводить до поліпшення вашого загального стану, накопичення енергії і кращої концентрації.

Репродуктивний досвід – отримання високих результатів в рамках відомих форм і методів роботи. Проте це не означає відсутність у ньому теоретичної обґрунтованості та наукової бази. Навпаки, він є основним шляхом перетворення теорії в практику, впровадження наукових і методичних рекомендацій.

Репродуктивний рівень розвитку здібностей – нижній рівень розвитку здібностей, який виявляється в діяльності людини, спрямованій на відтворення уже відомих зразків матеріальної і духовної культури.

Ресоціалізація – відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства, його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві; процес виправлення і розвитку соціально корисних зв'язків і відносин як в процесі відбування покарання, так і після звільнення.

Ресоціалізація особи засудженого – формування законослухняної поведінки для життя на волі, зміні особистісної спрямованості, відновленні раніше порушених соціальних якостей особи, здійсненні необхідної психокорекції.

Ресурсна забезпеченість соціально-виховної роботи – це наявність коштів, технічних засобів, укомплектування установи виконання покарань висококваліфікованими кадрами, спроможними до втілення та реалізації програм диференційованого виховного впливу на засуджених.

Ризик – ступінь імовірності негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин.

Ритуал – сукупність обрядів, що супроводжують релігійний акт, або встановлений звичаєм порядок здійснення будь-чого; церемоніал.

Рішення на рівні індивідуальної виховної дії – дії, що застосовуються стосовно кожного засудженого диференційовано, з урахуванням різних відхилень в його свідомості, поведінці і діяльності. Такі рішення здійснюються в основному у вигляді атестування засуджених,

проведення з ними різних бесід, індивідуальної виховної роботи.

Робота виховна соціально-психологічної служби – система педагогічно обґрунтованих заходів, спрямованих на корекцію поведінки засуджених з метою досягнення позитивних інтелектуальних, духовних і фізичних змін в їх особистості та усунення особистісних деформацій. Робота психологічна соціально-психологічної служби – професійна діяльність психологів щодо надання засудженим психологічної допомоги у попередженні психотравмуючого впливу позбавлення волі на особистість, розробки і реалізації спільно з персоналом установ виконання покарань індивідуальних і групових програм психокорекційного і педагогічного впливу на засуджених.

Робота соціальна соціально-психологічної служби – специфічний вид комплексної діяльності по наданню соціальної допомоги, спрямований на забезпечення всебічної життєдіяльності людини в умовах позбавлення волі, відтворення повноцінної людської особистості, формування та збереження корисних навичок та відновлення й розвиток соціальних зв'язків. Роз'яснення – донесення до свідомості засуджених норми і правил поведінки, їх конкретні дії в тій або іншій ситуації, режимні вимоги в колонії.

Розвиток – процес формування і становлення особистості під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, серед яких виховання і навчання відіграють провідну роль.

Розповідь – це такий, вад систематизованого викладу навчального матеріалу, при якому повідомляється фактичний, матеріал про яке-небудь явище або подію, характеризується діяльність історичних особистостей або вчених. Існує декілька видів розповідей: описова, науково-популярна, художня.

Самовиховання – закономірне явище розвитку особистості. Як правило, самовихованням людина починає займатися в підлітковому віці, коли в неї закладаються основи світогляду.

Самовиховання у виправній (виховній) колонії – це процес роботи засуджених над собою щодо корінної перебудови всієї психології, світогляду, мотивів поведінки, ідеалів, звичок, спрямованості особистості.

Самодисципліна – це розумово-вольове зусилля, спрямоване на приведення своєї поведінки у відповідність до вимог об'єктивної необхідності суспільного розвитку.

Самозасудження – звернення засудженого до почуттів сорому і совісті, і необхідності взяти зобов'язання не припускати помилок і прорахунків у майбутньому за допущені помилки в поведінці, навчанні і праці.

Самозвіт – це підведення підсумків роботи над собою за певний період. Формами самозвіту можуть бути добровільні звіти про виконання прийнятих індивідуальних трудових зобов'язань (самозобов'язань) на

зборах ради колективу засуджених, педагогічній раді, а також «огляди корисних справ». Самозвіт завершується переглядом і корегуванням програми самовиховання.

Самозобов'язання – метод самовиховання, до якого вдається засуджений для того, щоб поводитися належним чином і доводити почату справу до кінця. Беручи самозобов'язання перед колективом у присутності вихователя, засуджений нібито відрізає собі шлях до відступу.

Самоконтроль – це здатність людини контролювати свою поведінку під час виконання якоїсь справи у взаємовідносинах з людьми.

Самонавіювання – метод самовиховання, коли потрібно не тільки переконатися в правильності своїх думок, але й спонукати себе подолати певні зовнішні або внутрішні перешкоди на шляху до досягнення поставлених цілей в особливо важких ситуаціях життя або при особливих внутрішніх станах (нерішучість, страх, невпевненість тощо).

Самонаказ використовується з метою виправлення конкретних недоліків і виховання позитивних якостей.

Самоосвіта і самовиховання – це свідомо робота людини над собою у процесі свого життя, спрямована на формування бажаних якостей, норм поведінки, необхідних знань, умінь та навичок.

Самоосуд застосовується в тих випадках, коли неправильно була поставлена мета або вибрані помилкові прийоми самовиховання. Самоосуд не повинен носити характеру самоприниження, апатії, відходу в себе, навпаки, він застосовується для стимулювання роботи над собою. Самоосуд іноді виступає у вигляді самозаперечення.

Самооцінка – прийом самовиховання, суть якого зводиться до зважування подумки своїх можливостей і оцінки своїх дій та вчинків.

Самоперевірка – це спроба своїх сил і можливостей на різних стадіях самовиховання, особливо в початковий період.

Самопереконавання у засудженого відбувається тоді, коли йому доводиться самотійно ухвалювати рішення, а у нього немає впевненості у правильності своїх дій. Сутність самопереконавання полягає в тому, що шляхом міркувань, нібито розмовляючи з собою, засуджений зважає всі «за» і «проти», доводить собі правильність одних думок та дій і спростовує помилковість інших. Самопереконавання нерідко протікає у формі складної боротьби мотивів, супроводжується наполегливим пошуком істини, напруженим роздумом, гострими переживаннями, етичними колізіями.

Самопокарання – позбавлення засудженим себе спрогнозованого задоволення (щось купити в магазині, прочитати книгу, подивитися кінофільм), а також у збільшенні обсягу роботи, виконанні важкої роботи. Таким чином, самопокарання є однією з форм висунення засудженим до себе високих вимог, що дуже важливо для успіху самовиховання.

- Самосуд** – прийом самовиховання, який полягає у незадоволенні власними діями, вчинками, поведінкою.
- Самосхвалення** засноване на критичному сприйнятті себе і результатів своєї діяльності і застосовується в тих випадках, коли втрачена віра в себе або коли виникає страх перед труднощами. Як засоби самосхвалення використовуються приклади інших людей, які досягають в тих же умовах великих результатів.
- Сангвінік** – людина, яка має сангвінічний темперамент, що виявляється в енергійності, великій емоційності, легкому пристосуванню до різних обставин і нових людей, гарному самопочутті та інших якостях особистості.
- Система методів дослідження** визначається початковою концепцією дослідника, його уявленням про сутність і структуру явища, що вивчається, загальною методологічною орієнтацією, цілями і завданнями конкретного дослідження.
- Система надання соціальних послуг** – це правова основа, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг.
- Система освіти** – сукупність навчально-виховних закладів, що систематично й послідовно здійснюють виховання, навчання і підготовку до життя підростаючих поколінь відповідно до завдань суспільства. Характерною особливістю сучасної системи освіти в Україні є гуманізм і демократизм, зв'язок із розбудовою української державності, формуванням національної самосвідомості громадян України.
- Система соціально-виховної та психологічної служби органів і установ виконання покарань** – це відділи (відділення, групи) соціальнопсихологічної роботи зі спец контингентом регіональних управлінь Департаменту; відділи (групи) соціально-психологічної роботи зі спецконтингентом установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.
- Ситуаційні рішення** – це рішення, що приймаються в екстрених ситуаціях. Підготовка їх обмежена часом протікання (наприклад, рішення про посилення виховної роботи в загоні, установі у зв'язку з оголошеним указом про амністію певної категорії засуджених тощо). Такі рішення є додатковими до заздалегідь запланованих заходів.
- Складні життєві обставини** – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно.
- Соціалізація** – процес перетворення людської істоти на суспільного індивіда, утвердження її як особистості, включення у суспільне життя як активної і дієвої сили; засвоєння індивідом соціального досвіду (цінностей, норм, зразків поведінки) суспільства й активного відтворення і збагачення системи соціальних зв'язків і відносин, у яких

він розвивається.

Соціальна адаптація – процес засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Соціальне замовлення – засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах.

Соціальне обслуговування – мінімізація для особи/сім'ї негативних наслідків складних життєвих обставин, підтримка їх життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду.

Соціальні норми – зумовлені суспільним буттям вимоги, що висувуються суспільством (класом, групою, колективом) до поведінки особистості в її взаєминах з тими чи іншими спільнотами та іншими людьми, до діяльності соціальних груп і суспільних інститутів. Соціальні норми слугують засобами орієнтації соціальної поведінки кожної окремої особистості або спільноти в певній ситуації і засобом контролю за їх поведінкою з боку суспільства.

Соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають.

Соціальні послуги прості – послуги, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо).

Соціальні послуги комплексні – послуги, що передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, виховання, спільне проживання, соціальний супровід, кризове втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція тощо).

Соціальні послуги комплексні спеціалізовані – послуги, що надаються певній категорії отримувачів соціальних послуг (ВІЛ-інфікованим особам, особам із залежністю від психотропних речовин, особам, які постраждали від торгівлі людьми, біженцям, особам із психічними розладами та іншим).

Соціальні послуги допоміжні – послуги, що надаються у вигляді натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо) та технічних послуг (транспортні послуги, переклад жестовою мовою тощо).

Соціальний патронаж – допомога звільненим особам шляхом здійснення

комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію.

Соціальна педагогіка – наука, що вивчає становлення й розвиток особистості в процесі здобуття освіти та виховання в різних соціальних інститутах.

Соціальна підтримка – сприяння подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин.

Соціальна профілактика – попередження аморальної, протиправної поведінки, іншої асоціальної поведінки, виявлення негативного впливу на життя і здоров'я людей та запобігання такому впливу.

Соціальна реабілітація – відновлення порушених або втрачених суспільних зв'язків, соціальних функцій, приведення індивідуальної, колективної поведінки у відповідність із суспільними нормами і правилами.

Соціальна реабілітація сімей, дітей та молоді – це здійснення заходів, спрямованих на оптимізацію і коригування ставлення сімей, дітей та молоді до відповідального батьківства, формування у них навичок до самообслуговування, самотійного проживання та інтеграції в суспільство; соціального патронажу дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі, та молодих людей, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі.

Соціальна робота – специфічний вид комплексної діяльності по наданню соціальної допомоги, спрямований на забезпечення всебічної життєдіяльності людини в умовах позбавлення волі, відтворення повноцінної людської особистості, формування та збереження корисних навичок та відновлення й розвиток соціальних зв'язків.

Соціальне виховання – це відносно спрямований і цілеспрямований процес, який здійснюється як у спеціально створених для цього соціальних інститутах (сім'я, дитячий садок, школа, ЗВО, виховна колонія), так і в соціальних інститутах, для яких виховання не є основною функцією (органи влади, соціальні служби, громадські організації, підприємства тощо).

Соціально-виховна робота – цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. У колоніях проводиться моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарногігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності.

Соціально-виховна робота із засудженими в колоніях – це формування та закріплення у засуджених прагнення до заняття суспільнокорисною працею; формування у засуджених сумлінного ставлення до праці; дотримання засудженими вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки; підвищення засудженими загальноосвітнього і культурного рівнів.

- Соціально-демографічні ознаки особистості** – це відомості про стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, вид занять тощо.
- Соціально-психологічні ознаки особистості** характеризують спрямованість особистості, її мотиваційну сферу, систему потреб, уподобань та інтересів конкретної особи.
- Соціограма** (карта групової диференціації) складається з чотирьох концентричних зон типу мішені, усередині яких розташовуються умовні знаки, що позначають учасників опитування та їх номери в соціоматриці. У центрі розташовуються прізвища осіб, що одержали найбільше число виборів, у зоні, що прилягає до неї ті, що отримали більше половини максимальної кількості виборів; у наступній зоні, які отримали менше половини, а в крайній – ті, що не отримали жодного вибору.
- Соціометрія** – це спосіб виміру контактних взаємин, що дозволяє одержувати дані про структуру неформальних, міжособистісних відносин у колективі.
- Спеціалізовані установи для звільнених осіб** – установи, діяльність яких спрямована на надання допомоги звільненим особам, їх підтримку та соціальну адаптацію.
- Спілкування** – спричинений потребами у спільній діяльності складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що включає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії та розуміння іншої людини.
- Спосіб життя** – поведінкова, стала, вихідна психофізіологічна характеристика людини (групи людей, верств населення, певних класів або суспільства), яка сформована під впливом релігійних, соціальних, правових, політичних, ідеологічних, культурних факторів, конкретних історичних обставин у країні, менталітету народу, впливу зовнішніх обставин та інших факторів.
- Спортивні конкурси, турніри** – це недовготривалі за часом спортивні змагання, що не вимагають спеціальної підготовки і можуть проводитися в будь-який вільний час, тому що умови конкурсів дуже прості.
- Спостереження** – це спеціально організоване сприйняття педагогічного процесу в природних умовах; спеціально організоване сприйняття вчинків і діяльності засудженого в умовах природної обстановки в житті, побуті, праці, при проведенні різних виховних заходів.
- Спостереження безпосереднє** – спостереження проводить сам дослідник.
- Спостереження вибіркове** – реєстрація тільки тих фактів, що безпосередньо належать до питання, що досліджується.
- Спостереження об'єктивне** – фіксація лише побаченої та почутої інформації.
- Спостереження опосередковане** – дослідник узагальнює дані, отримані від інших осіб, які проводили спостереження згідно з інструкцією

дослідника.

Спостереження суб'єктивне – фіксація інтерпретованої інформації.

Спостереження суцільне – фіксація всіх проявів психічної, розумової діяльності засудженого протягом визначеного часу.

Спростування – це ефективна вказівка на те, що дана позиція, система поглядів особи помилкова і не відповідає етично-правовим нормам, що існують в суспільстві.

Спрямованість – складна властивість особистості, яка включає в себе систему спонукань, що визначають активність людини і вибірковість її діяльності.

Спрямованість особистості – це система установок (диспозицій), цінності орієнтації, установки на певні види діяльності, вчинків та операцій.

Статус – становище індивіда в системі міжособистісних відносин у групі, суспільстві, його права, обов'язки і привілеї.

Статус особистості – соціально-психологічна характеристика становища, яке займає індивід в структурі як функціонально-рольових, так і міжособистісних стосунках в колективі

Стійкість характеру – здатність людини протидіяти зовнішнім впливам і умовам, які намагаються його змінити.

Стигма – позначення тілесних знаків, що ідентифікують індивіда як носія незвичної чи негативної особливості. Стигма утворює особливий тип невідповідності між візуальною ідентичністю (риси, які ми приписуємо індивіду) та істинною соціальною ідентичністю (риси, якими індивід дійсно наділений).

Стигматизація – це соціальний стереотип, що відображає упереджене ставлення оточуючих до окремих осіб, груп людей або, навіть до самого себе на підставі реальних чи приписуваних їм якостей. Найпоширенішими формами стигматизації є плітки, образи, переслідування або погрози в усній формі.

Соціальна стигматизація – негативне виділення суспільством індивіда (або соціальної групи) за якоюсь ознакою з відповідним стереотипним набором соціальних реакцій на цього індивіда (або представників соціальної групи). На стигматизацію впливають забобони, ідеологи, які історично встановилися у конкретному суспільстві і стали частиною їхнього світогляду. При цьому певні характеристики індивіда не беруться до уваги.

Страх – негативний емоційний стан, який виникає у людини при появі уявної або реальної загрози для її життя чи благополуччя.

Стрес – емоційний стан організму, який виникає у напружених обставинах і виявляється у порушенні перебігу психічних процесів, координації рухів, у дезорганізації та гальмуванні всієї діяльності.

Суб'єкти пробації – обвинувачені, стосовно яких органом пробації готується досудова доповідь; особи, засуджені до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю,

громадських робіт, виправних робіт; особи, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт; особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням; звільнені від відбування покарання вагітні жінки і жінки, які мають дітей віком до трьох років; особи, засуджені до обмеження волі, які направляються для відбування покарання до виправних центрів; особи, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, стосовно яких вживаються заходи з підготовки їх до звільнення.

Суб'єкти педагогічного процесу – це співробітники, які здійснюють вплив на засуджених; інші засуджені, якщо вони позитивно спрямовані і здійснюють вплив на негативно спрямованих засуджених; самі засуджені, коли вони стали на шлях виправлення і займаються самовихованням та самоосвітою; родичі засуджених; представники громадських та релігійних організацій; представники прокуратури, суду, органів МВС тощо.

Суб'єкти соціального патронажу – центральні і місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, об'єднання громадян, а також фізичні особи, які здійснюють соціальний патронаж.

Субкультура – культура чітко визначеної частини певної спільноти. Автономне, відносно цілісне утворення; сукупність специфічних соціальнопсихологічних ознак (норм, цінностей, стереотипів, смаків тощо), що впливають на стиль життя і мислення певних номінальних і реальних груп людей і дозволяють їм усвідомити та затвердити себе в якості «ми», відмінного від «вони» (інших представників соціуму).

Сублімація – заміщення, відволікання засуджених від пригнічуючи думок, антисуспільних вчинків або переключення їх енергії на різні дозволені види діяльності.

Сумлінна поведінка засудженого – свідоме і безперечне дотримання режиму відбування покарання і обов'язків, встановлених правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, та виконання законних вимог адміністрації.

Сумлінне ставлення засудженого до праці – чесне і повне виконання засудженим своїх трудових обов'язків, покращення якісних і кількісних показників виконуваної роботи, підвищення робітничої кваліфікації, бережливе ставлення до обладнання та інструментів, суворе додержання правил техніки безпеки.

Супервізія – професійна підтримка працівників, які надають соціальні послуги, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, вдосконалення організації роботи, стимулювання мотивації до роботи, дотримання етичних норм та стандартів надання соціальних послуг, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки.

- Сурдопедагогіка** – розділ сурдології, що вивчає проблеми, які виникають при навчанні, отриманні освіти глухими і слабочуючими пацієнтами (акупатами).
- Суспільство** – сукупність сформованих у країні соціальних відносин між людьми, структуру яких становить родина, етнічні, конфесіональні, вікові, професійні, соціальні та інші номінальні і реальні групи, а також держава.
- Схильності** – сталі, стійкі та дієві інтереси, що виявляються у спрямованості людини не лише на предмет, а й на об'єкт діяльності.
- Талант** – вищий рівень розвитку здібностей. Талант – це поєднання високорозвинених спеціальних здібностей, яке дає людині змогу створювати такі продукти діяльності, що виділяються своєю новизною, досконалістю і мають високу суспільну значущість.
- Творча особистість** – індивід, який володіє високим рівнем знань, потягом до нового, оригінального, вміє відкинути звичайне, шаблонне. Притаманні їй творчі здібності є умовою успішного здійснення творчої діяльності.
- Тематичні вечори** – комплексна форма культурно-масової роботи, яка може включати в себе декілька елементів або форм виховних заходів, а саме: виступи гостей, запрошених на вечір; театралізований виступ, музичні номери, перегляд кінофільму тощо.
- Темперамент** – індивідуальна особливість людини, що виявляється в її збудливості, емоційній вразливості, врівноваженості та швидкості перебігу психічної діяльності. Залежить від співвідношення властивостей нервових процесів (сили, урівноваженості та рухливості), які утворюють певну типову вищу нервову діяльність.
- Теоретичне завдання** – розробка структури дисципліни, її об'єкту, предмету, категорій, закономірностей; описання психологопедагогічних і правових явищ, розкриття їх взаємозв'язків і взаємодії; вивчення впливу інших наук на розвиток пенітенціарної педагогіки.
- Тест** – це завдання, яке повинен виконати випробуваний. Кількість вирішених завдань служить кількісною характеристикою вимірюваної якості, а складність (труднощі) завдань – якісною характеристикою.
- Техніка вивчення особистості засудженого** – це робота з фіксації, аналізу та узагальнення зібраних даних.
- Технологічний рівень пенітенціарної педагогіки** передбачає відбір і використання конкретних прийомів, процедур та операцій теоретичного й емпіричного пізнання і вивчення педагогічних явищ дійсності; шляхи, способи добування наукових фактів та їх систематизації з метою розробки наукової теорії і вдосконалення практичної діяльності.
- Тифлопедагогіка** – це наука про виховання та навчання осіб із порушенням зору.

Традиція – це елементи культури, що передаються від покоління до покоління і зберігаються протягом тривалого часу. Традиції тією чи іншою мірою і в тих чи інших формах присутні в будь-якому суспільстві і практично в усіх сферах культури. Традицію можуть утілювати певні суспільні інституції, норми поведінки, цінності, ідеї, звичаї, обряди тощо.

Тренінг – вид групової роботи, яка ґрунтується на використанні активних методів формування нових навичок, самопізнання і саморозвитку.

Трудова діяльність у пенітенціарному закладі – це форма відносин, що передбачає залучення засуджених до трудового процесу, формування у них професійних умінь і навичок, етичних якостей, психологічної і практичної готовності до участі після звільнення в суспільно корисній праці.

Трудове вихованням засуджених – система виховних заходів, що передбачають залучення засуджених до трудової діяльності з метою здійснення їх психологічної, практичної та моральної підготовки до участі після звільнення від покарання в суспільно-корисній праці.

Ув'язнений – особа, щодо якої як запобіжний захід обрано взяття під варту. Правове становище ув'язненого визначається кримінальнопроцесуальним законодавством щодо підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та засудженого, стосовно якого вирок ще не набув законної сили, і спеціальними підзаконними актами, які встановлюють правила перебування осіб у місцях попереднього ув'язнення.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – дострокове звільнення засудженого від подальшого відбування призначеного йому покарання за умови, що він своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення.

Усні журнали – інформування засуджених про різноманітні, найбільш актуальні події, що відбуваються в суспільстві одночасно за декількома напрямками.

Усні рішення – усні накази, розпорядження, вказівки.

Установка – неусвідомлювана готовність особистості до діяльності, за допомогою якої може бути задоволена потреба.

Фанатична поведінка – сліпа прихильність до якої-небудь ідеї, доктрини, нетерпимість до будь-яких інших поглядів, що може супроводжуватися діями насильницького або брутального (могутнього, всепоглинаючого, всеосяжного) характеру; нейтральні або дружні вчинки людей оцінюються як ворожі, що заслуговують на презирство.

Фахівець із соціальної роботи – особа, яка має відповідну освіту та кваліфікацію, відповідає вимогам, установленим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення.

Фізкультурно-оздоровча та спортивна робота в установах виконання

покарань – система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних і духовних сил засуджених, підвищення їх працездатності, розумне використання дозволля, розвиток позитивних рис характеру, виробку гігієнічних звичок.

Філософія – особлива форма пізнання світу, що виробляє систему знань про фундаментальні принципи буття людини, про найзагальніші суттєві характеристики людського ставлення до природи, суспільства та духовного життя у всіх його основних проявах.

Флегматик – спокійний, завжди рівний, наполегливий і завзятий трудівник життя. Завдяки урівноваженості нервових процесів і деякій їх інертності флегматик легко залишається спокійним навіть у найважчих обставинах життя. За наявності гальмування, що врівноважує процес збудження, йому не важко стримувати свої імпульси, пориви, чітко дотримуватись виробленого розпорядку життя, системи в роботі, не відволікатися з дріб'язкових приводів; завдяки цьому він може виконувати справу, що вимагає рівної витрати сил, тривалого і методичного напруження.

Функції методично-виховної ради колонії – заслуховання доповіді членів ради, працівників колонії, персоналу відділень соціальнопсихологічної служби з питань вдосконалення діяльності установи; узагальнення і поширення передового досвіду роботи з виправлення засуджених, розробляння методичних рекомендацій та прийняття заходів підвищення ефективності виховних заходів; розгляд планів впровадження в практику процесу виправлення засуджених конкретних наукових і методичних рекомендацій; надання практичної допомоги в роботі методичного кабінету виправного закладу, відділенням соціальнопсихологічної служби; внесення пропозицій щодо вдосконалення форм і методів педагогічної дії на засуджених.

Функції пенітенціарної педагогіки: теоретико-дослідницька (дослідження законів і закономірностей педагогічних явищ та процесів в установах виконання покарань); методична (теоретичне обґрунтування змісту, принципів, методів, форм навчання та виховання засуджених), експериментально-практична (експериментальні дослідження практичного застосування різноманітних педагогічних методик до різних класифікаційних груп засуджених), аналітична (вивчення та узагальнення практичного педагогічного досвіду і створення на його базі нової педагогічної теорії), творча – вироблення педагогічної техніки та шляхів підвищення педагогічної майстерності).

Характер – поєднання стійких психічних особливостей людини, що визначають її поведінку в життєвих обставинах і, в першу чергу, під час взаємодії з оточуючими людьми. Характер тісно пов'язаний з іншими сторонами особистості людини, зокрема, з темпераментом, який визначає зовнішню форму прояву характеру. На характер впливають соціальні умови, в яких сформувалася особистість.

Холерик – явно бойовий тип, задержуватий, легко і швидко дратується. Для холериків характерна циклічність у діяльності і переживаннях. Вони з усією пристрасстю здатні віддаватися справі, захопитися нею, відчуваючи приплив сил, готові перебороти й дійсно переборюють будь-які труднощі на шляху до мети. Та ось виснажилися сили, пропала віра у свої можливості, наступив «слинявий настрій». Воля холерика напориста, але виявляється поривами, він відрізняється також підвищеною дратівливістю й емоційною реактивністю. Запальний, різкий у відносинах, прямолінійний, здатний доводити справу до великого напруження.

Центр соціальних служб – спеціальний заклад, що надає соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Цілеспрямованість – воляова якість, що полягає в умінні людини керуватися у своїх діях і вчинках загальними і стійкими цілями, зумовленими її стійкими переконаннями.

Цінність – соціально-філософська категорія, яка означає позитивне або негативне значення явищ природи, продуктів суспільного виробництва, форм суспільної організації, історичних подій, моральних вчинків, духовних творінь людства, окремого суспільства, народу, особистості на конкретному етапі історичного розвитку. Розрізняють реальні й потенційні, безпосередні й опосередковані, абсолютні й відносні, соціально-політичні, моральні, естетичні, наукові, релігійні та інші цінності. Залежно від рівня організації суспільства розрізняють загальнолюдські, загальнонародні (національні), класові, групові, особисті цінності.

Ювенальна юстиція – сукупність законів, норм, стандартів, процедур механізмів та установ, спеціально розроблених для дітей які перебувають у конфлікті з законом, в тому числі зусилля, направлені на профілактику стосовно дітей, які вступають у конфлікт з законом.

Юридичні консультації – доведення до відома засуджених правових норм, правил поведінки та роз'яснення правових питань, що виникають в засуджених.

Якості особистісно-рольові характеризують соціальні позиції, які займає особа різних сферах життєдіяльності: в родині, на виробництві, в суспільному житті.

Якості рольові – це особливості усвідомлення та сприйняття (або несприйняття) особою вимог, які висуває до неї суспільство у певній ситуаціях.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧУ СЛУЖБУ УКРАЇНИ»

від 23.06.2005р. - № 2713-IV (редакція 01.04.2022р.)

- Стаття 1. Завдання Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 2. Основні принципи діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 3. Правова основа діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 4. Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та забезпечення прав і свобод людини та громадянина
- Стаття 5. Відносини Державної кримінально-виконавчої служби України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, органами іноземних держав і міжнародними організаціями
- Стаття 6. Структура та чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 7. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань
- Стаття 8. Керівник центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань
- Стаття 9. Територіальні органи управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань
- Стаття 10. Кримінально-виконавча інспекція
- Стаття 11. Установи виконання покарань та слідчі ізолятори
- Стаття 12. Воєнізовані формування
- Стаття 13. Підприємства установ виконання покарань
- Стаття 14. Персонал Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 14-1. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів
- Стаття 15. Обмеження політичної діяльності в Державній кримінально-виконавчій службі України
- Стаття 16. Вимоги до персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України і його відповідальність
- Стаття 17. Підготовка кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 18. Права та обов'язки посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів

- Стаття 19. Застосування сили персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 20. Сприяння органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян виконанню завдань Державною кримінально-виконавчою службою України
- Стаття 21. Правовий статус персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 22. Правовий захист осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби
- Стаття 23. Соціальний захист персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 24. Фінансування діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 25. Забезпечення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 26. Майно Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 27. Контроль за діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 28. Контроль за фінансово-господарською діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України
- Стаття 29. Нагляд за дотриманням законності в діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України
- Прикінцеві положення

Окремі положення

- ✓ На Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. {Частина перша статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ Основними принципами діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є:
  - законність;
  - повага та дотримання прав і свобод людини та громадянина;
  - гуманізм;
  - позапартійність;
  - єдиноначальність;
  - колегіальність при розробці важливих рішень;
  - взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями;
  - відкритість для демократичного цивільного контролю.

- ✓ Правовою основою діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є [Конституція України](#), цей та інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти Міністерства юстиції України. {Частина перша статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України проводиться на основі дотримання прав і свобод людини та громадянина. Персонал Державної кримінально-виконавчої служби України зобов'язаний поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення.
- ✓ Непередбачене законодавством обмеження прав і свобод людини та громадянина неприпустиме і тягне за собою відповідальність згідно із законом.
- ✓ Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями відповідно до законодавства.
- ✓ Для організації міжнародного співробітництва у сфері виконання кримінальних покарань Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями на основі міжнародних договорів.
- ✓ Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України. {Частина перша статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ Загальна чисельність персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, що утримується за рахунок Державного бюджету України, визначається відповідно до закону.
- ✓ Гранична чисельність персоналу центрального апарату центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та його територіальних органів

управління визначається Кабінетом Міністрів України. {Частина третя статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 1254-VI від 14.04.2009](#) }

- ✓ Структура, штати територіальних органів управління, підрозділів кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я та положення про них затверджуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.
- ✓ Штатна чисельність персоналу установ виконання покарань, слідчих ізоляторів і кримінально-виконавчої інспекції, встановлена на рік, залишається незмінною протягом року незалежно від зміни чисельності осіб, які тримаються в цих установах, слідчих ізоляторах або перебувають на обліку в зазначеній інспекції.
- ✓ Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальні органи управління, установи виконання покарань, слідчі ізолятори, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, підприємства установ виконання покарань, інші підприємства, установи та організації, створені для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в установах банків.
- ✓ Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, утворюється, реорганізовується та ліквідується Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України. {Частина перша статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законами [№ 1254-VI від 14.04.2009](#) , [№ 2592-VI від 07.10.2010](#) , [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань узагальнює практику застосування законодавства з питань, що стосуються завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, розробляє пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, і вносить їх на розгляд Міністерству юстиції України. {Частина друга статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань є державним замовником з оборонного замовлення та на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг за державні кошти для задоволення потреб національної безпеки.

- ✓ Керівництво Державною кримінально-виконавчою службою України та діяльністю центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань здійснює керівник центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, який несе персональну відповідальність за виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України.
- ✓ Керівника центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, та його заступників призначає за поданням Прем'єр-міністра України та звільняє з посад Президент України. {Частина друга статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 1254-VI від 14.04.2009](#) ; в редакції Законів [№ 2592-VI від 07.10.2010](#) , [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ Для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України Кабінетом Міністрів України утворюються територіальні органи управління - управління (відділи) в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві та Київській області, місті Севастополі. {Частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ Територіальні органи управління здійснюють керівництво оперативно-службовою та фінансово-господарською діяльністю підпорядкованих їм органів і установ та виконують функції, передбачені положеннями про територіальні органи управління.
- ✓ Положення про територіальні органи управління затверджуються Міністерством юстиції України. {Частина третя статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ Кримінально-виконавча інспекція - орган, який виконує покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.
- ✓ Кримінально-виконавча інспекція здійснює функції та повноваження, передбачені законом та іншими нормативно-правовими актами.
- ✓ Положення про кримінально-виконавчу інспекцію затверджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.
- ✓ Установи виконання покарань та слідчі ізолятори утворюються і ліквіднуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує

державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та виконують функції, передбачені законом та іншими нормативно-правовими актами. Законодавством визначаються особливості відвідування цих установ і слідчих ізоляторів та спеціальні вимоги режиму доступу на їх територію.

- ✓ Воєнізовані формування - підрозділи, які відповідно до закону діють у складі органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, призначені для їх охорони та запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу виправних установ.
- ✓ Під час дії воєнного стану в Україні воєнізовані формування можуть брати участь у відсічі збройної агресії проти України та охороні органів виконання покарань.
- ✓ Спільно із Збройними Силами України, органами військового управління, з'єднаннями та іншими підпорядкованими складовими сил оборони держави воєнізовані формування можуть брати участь в охороні та переміщенні військовополонених, захоплених внаслідок ведення воєнних (бойових) дій у зв'язку з відсіччю збройної агресії проти України. {Статтю 12 доповнено частиною другою згідно із Законом [№ 2158-IX від 24.03.2022](#) }
- ✓ Підприємства установ виконання покарань є державними підприємствами, які здійснюють господарську діяльність та професійно-технічне навчання засуджених. {Частина перша статті 13 в редакції Закону [№ 5461-VI від 16.10.2012](#) }
- ✓ До персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України належать особи рядового і начальницького складу (далі - особи рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби), спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в Державній кримінально-виконавчій службі України (далі - працівники кримінально-виконавчої служби).
- ✓ Служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Час проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі України зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону.
- ✓ Особа рядового чи начальницького складу кримінально-виконавчої служби підписує текст присяги, який зберігається в її особовій справі. Порядок складення присяги визначається центральним органом

виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

- ✓ Особам рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби встановлюються такі спеціальні звання:
  - 1) рядовий склад: рядовий внутрішньої служби;
  - 2) молодший начальницький склад: молодший сержант внутрішньої служби; сержант внутрішньої служби; старший сержант внутрішньої служби; старшина внутрішньої служби; прапорщик внутрішньої служби; старший прапорщик внутрішньої служби;
  - 3) середній начальницький склад: молодший лейтенант внутрішньої служби; лейтенант внутрішньої служби; старший лейтенант внутрішньої служби; капітан внутрішньої служби;
  - 4) старший начальницький склад: майор внутрішньої служби; підполковник внутрішньої служби; полковник внутрішньої служби;
  - 5) вищий начальницький склад: генерал-майор внутрішньої служби; генерал-лейтенант внутрішньої служби; генерал-полковник внутрішньої служби.
- ✓ Присвоєння і позбавлення спеціальних звань, а також пониження і поновлення у спеціальному званні здійснюються в установленому порядку.
- ✓ Трудові відносини працівників кримінально-виконавчої служби регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами).
- ✓ На спеціалістів Державної кримінально-виконавчої служби України, які не мають спеціальних звань, поширюється дія [Закону України "Про державну службу"](#). Віднесення посад цих спеціалістів до відповідних категорій посад державних службовців проводиться Кабінетом Міністрів України.
- ✓ Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України проводяться відповідно до законодавства про освіту. З цією метою Державна кримінально-виконавча служба України може створювати відповідні навчальні заклади, а також організувати підготовку фахівців в інших навчальних закладах на договірній основі.
- ✓ Особи рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби під час виконання завдань з виконання кримінальних покарань у межах повноважень, визначених цим Законом, мають право в порядку і випадках, передбачених [Кримінально-виконавчим кодексом України](#), [Законом України "Про Національну поліцію"](#) та іншими

законами України, застосовувати фізичну силу, використовувати службових собак, а також зберігати, носити спеціальні засоби і зброю, використовувати і застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів. {Частина перша статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 766-VIII від 10.11.2015](#) }

- ✓ В інтересах забезпечення особистої безпеки осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби та членів їхніх сімей не допускається розголошення в засобах масової інформації відомостей про місце проживання цих осіб.
- ✓ Відомості про проходження служби особами рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби надаються з дозволу начальників органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів.
- ✓ Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань забезпечує осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби зброєю і спеціальними засобами індивідуального захисту для постійного носіння і зберігання в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.
- ✓ Контроль за діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється відповідно до закону.
- ✓ Безпосередній контроль за діяльністю органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів здійснюють центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальні органи управління.
- ✓ Нагляд за дотриманням законності в діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється в порядку, визначеному [Конституцією](#) та законами України.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ**РОЗДІЛ III. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ***Глава 21. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ І НЕПОВНОЛІТНИМИ*

Стаття 141. Відбування покарання засудженими вагітними жінками, матерями-годувальницями і жінками, які мають дітей віком до трьох років

1. При виправних колоніях, в яких відбувають покарання засуджені до позбавлення волі жінки, у разі необхідності організуються будинки дитини. Засуджені жінки, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть поміщати в будинки дитини своїх дітей віком до трьох років. У будинках дитини забезпечуються умови, необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку дитини. Засуджені жінки можуть спілкуватися із своїми дітьми у вільний від роботи час без обмежень.

2. Матері-годувальниці і вагітні жінки можуть одержувати продуктові посилки (передачі) у кількості й асортименті, які визначаються медичним висновком.

3. Засуджені жінки з вагітністю понад чотири місяці або які мають при собі дітей віком до трьох років у випадках, коли до них не застосовується звільнення від відбування покарання відповідно до статті 83 Кримінального кодексу України, направляються адміністрацією виправної колонії для дальшого відбування покарання у виправну колонію, при якій є будинок дитини.

4. Діти засуджених жінок за згодою матері можуть передаватися її родичам чи за згодою матері та за рішенням органів опіки і піклування – іншим особам або після досягнення трирічного віку направляються до відповідних дитячих закладів.

5. Якщо у матері дитини, яка досягла трирічного віку, невідбута частина строку покарання не перевищує одного року і вона сумлінно виконує свої материнські обов'язки, перебування дитини в будинку дитини може бути продовжено адміністрацією виправної колонії до звільнення матері. У разі злісного порушення матір'ю вимог режиму відбування покарання рішення про продовження перебування дитини в будинку дитини може бути скасовано.

Стаття 142. Проживання жінок, засуджених до позбавлення волі, за межами виправної колонії

1. Засудженим жінкам, які сумлінно ставляться до праці і додержують вимог режиму, постановою начальника виправної колонії за погодженням із спостережною комісією може бути дозволено проживання за межами виправної колонії на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і

пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку.

2. Засуджені жінки, яким дозволено проживання за межами виправної колонії:

- оселяються поблизу виправної колонії і перебувають під наглядом адміністрації колонії;
- можуть носити одяг, прийнятий у цивільному вжитку, мати при собі гроші та цінні речі;
- можуть без обмеження листуватися, одержувати грошові перекази, посилки (передачі) і бандеролі, витратити гроші, мати побачення з родичами та іншими особами;
- користуються правом вільного пересування по території, межі якої визначаються начальником виправної колонії;
- у разі пологів, хвороби засуджених або їхніх дітей вони можуть поміщатися в місцеві лікувальні заклади охорони здоров'я;
- після закінчення періоду звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю та пологами виконують роботу за вказівкою адміністрації виправної колонії, їм нараховується заробіток на загальних підставах з іншими засудженими, які відбувають покарання у виправній колонії даного виду.

3. Харчуванням, одягом, а також комунально-побутовими послугами вони забезпечуються за нормами, встановленими для засуджених, які відбувають покарання у виправній колонії.

4. У разі систематичного або злісного порушення встановлених правил поведінки право на проживання за межами колонії скасовується за постановою начальника виправної колонії, погодженою із спостережною комісією, і засуджені жінки повертаються в колонію для подальшого відбування покарання.

Стаття 143. Особливості відбування покарання у виховних колоніях

1. У виховних колоніях засуджені мають право:

- витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені в колонії, в сумі до ста відсотків мінімального розміру заробітної плати;
- одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення;
- одержувати протягом року дев'ять посилок (передач) і чотири бандеролі.

2. При сумлінній поведінці і ставленні до праці та навчання після відбуття не менше однієї четвертої частини строку покарання засуджені мають право на поліпшення умов тримання і їм може бути дозволено:

- додатково витратити на місяць гроші в сумі шістдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати;
- додатково одержувати один раз на три місяці короткострокове побачення, яке за постановою начальника виховної колонії може проходити за межами виховної колонії;
- додатково одержувати протягом року три посилки (передачі) і чотири бандеролі.

Стаття 144. Заходи заохочення, що застосовуються до засуджених неповнолітніх

1. За сумлінну поведінку і ставлення до праці та навчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій і виховних заходах до засуджених неповнолітніх можуть застосовуватися, крім передбачених статтею 130 цього Кодексу, такі заходи заохочення:

- надання права відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії;
- надання права виходу за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів.

2. Тривалість виходу за межі колонії встановлюється начальником колонії, але не може перевищувати восьми годин. Забороняється відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами колонії, які проводяться після двадцятої години.

Стаття 145. Заходи стягнення, що застосовуються до засуджених неповнолітніх

За порушення встановленого порядку і умов відбування покарання до засуджених неповнолітніх можуть застосовуватися такі заходи стягнення:

- попередження;
- догана;
- сувора догана;
- призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії;
- скасування поліпшених умов тримання, передбачених статтею 143 цього Кодексу;
- поміщення в дисциплінарний ізолятор на строк до десяти діб з виведенням чи без виведення на навчання або роботу.

Стаття 146. Посадові особи, які застосовують заходи заохочення і стягнення до засуджених неповнолітніх, та обсяг їх повноважень

1. Крім посадових осіб, визначених у статті 135 цього Кодексу, правом застосування заходів заохочення і стягнення користуються старші вихователі і вихователі.

2. Старший вихователь має право застосовувати в усній формі такі заходи заохочення і стягнення:

- подяка;
- дострокове зняття раніше накладеного ним або вихователем стягнення;
- попередження;
- догана;
- призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії.

3. Вихователь має право застосовувати в усній формі такі заходи заохочення і стягнення:

- подяка;
- дострокове зняття раніше накладеного ним стягнення;

- попередження;
- догана.

Стаття 147. Переведення засуджених із виховної колонії до виправної колонії

1. Засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, переводяться із виховної колонії для дальшого відбування покарання до виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

2. Питання про переведення засудженого, який досяг вісімнадцятирічного віку, з виховної колонії до виправної колонії вирішується Державним департаментом України з питань виконання покарань за рішенням педагогічної ради і поданням начальника виховної колонії, погодженим із службою у справах неповнолітніх.

Стаття 148. Залишення у виховних колоніях засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку

1. З метою закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, можуть бути залишені у виховній колонії до закінчення строку покарання, але не довше ніж до досягнення ними двадцяти двох років.

2. Залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії проводиться за рішенням педагогічної ради постановою начальника колонії, погодженою із службою у справах неповнолітніх.

3. На засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку і залишені у виховній колонії, поширюються умови відбування покарання, норми харчування і матеріально-побутового забезпечення, встановлені для неповнолітніх засуджених. Умови праці осіб, які досягли вісімнадцятирічного віку, встановлюються відповідно до законодавства про працю.

Стаття 149. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених неповнолітніх

1. Для надання допомоги адміністрації виховної колонії в організації навчально-виховного процесу і зміцненні матеріально-технічної бази колонії, вирішення питань соціального захисту засуджених, трудового і побутового влаштування осіб, які звільняються, при виховних колоніях створюється піклувальна рада з представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій. Організація і діяльність піклувальної ради визначаються положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

2. З метою підвищення ефективності виховного впливу на засуджених і надання допомоги адміністрації виховної колонії при відділеннях соціально-психологічної служби можуть створюватися батьківські комітети. Діяльність батьківського комітету визначається положенням, яке затверджує начальник виховної колонії.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
СТРУКТУРА КУРСУ.....	8
ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ.....	11
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.....	19
РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	27
Тематика рефератів.....	40
Завдання для самостійної роботи.....	41
РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ.....	44
ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	47
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ.....	55
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	56
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	63
ДОДАТКИ.....	111

ДЛЯ ПОДАТОК